

KÜRESELLEŞME ETİK KODLAR ve ÖRGÜTLER

Yeniden Düzenlenmiş İkinci Baskı

TMMOB
Elektrik Mühendisleri Odası

TMMOB

Elektrik Mühendisleri Odası

"KÜRESELLEŞME ETİK KODLAR VE ÖRGÜTLER"

Yayına Hazırlayan: Elektrik Mühendisleri Odası Etik Komisyonu

2. Baskı: Ankara

Mart 2007

EMO Yayın No: BT/2007/I

ISBN ????????????????

Adres

Meşrutiyet Cd. Kök İşhanı No: 2 Kat:8, 06581/Bakanlıklar-Ankara

Tel: (0.312) 425 32 72-73 **Faks:** (0.312) 417 38 18

e-posta: emo@emo.org.tr • <http://www.emo.org.tr>

338.2462 Elektrik Mühendisleri Odası.

ELE Küreselleşme Etik Kodlar ve Örgütler: Elektrik Mühendisleri Odası Etik Komisyonu. --2.bs.-- Ankara: Elektrik Mühendisleri Odası Yayınları, 2007.

132s.; 16x24cm. (Elektrik Mühendisleri Odası Yayınları No: BT/2007/I

Mühendislik-Etik.

Mühendislik-Küreselleşme.

Dizgi ve Tasarım

PLAR

Yüksel Caddesi No: 35/12 • 06420, yenişehir-Ankara

Tel: 0312 432 01 83-93 **Faks:** 0312 432 54 22

e-posta: plar@ttnet.net.tr

Baskı

????????????????????????????????

ELEKTRİK MÜHENDİSLERİ ODASI ETİK KOMİSYONU

Komisyon Üyeleri:

Komisyon Başkanı	İhsan KARABABA	Kimya Y. Müh.
Komisyon Yazmanı	Mustafa ATMACA	İnşaat Müh.
Komisyon Üyesi	Ahmet Altay VAROL	Elektrik Müh.
Komisyon Üyesi	Ahmet HAMZA	Elektrik-Elektronik Müh.
Komisyon Üyesi	Barış MUMCU	Elektrik-Elektronik Müh.
Komisyon Üyesi	Cemil TEKKELİ	Elektrik Müh.
Komisyon Üyesi	Cengiz GÖLTAŞ	Elektronik Müh.
Komisyon Üyesi	Esat KIRSAÇ	Kimya Müh.
Komisyon Üyesi	Mustafa ÖZDEMİR	Elektrik Müh.
Komisyon Üyesi	Necati İPEK	Elektronik Y. Müh.
Komisyon Üyesi	Seyit ÇANKAYA	Elektronik Müh.
Komisyon Üyesi	Sümmani CAN	Orman Müh.

Katkı Koyanlar:

Mehmet Ali ALGANCI	Harita ve Kadastor Müh.
Nuri ARIKOĞLU	Mimar

İÇİNDEKİLER

İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ	
İNSANIN BÖYLE BİR DÜNYADA MESLEĞİYLE AHLÂKLİ OLMASI	7
BİRİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ	9
SUNUŞ	11

1. Bölüm:

ETİK, AHLAK VE ETKİLEŞTİĞİ ÖNEMLİ KAVRAMLAR VE SÜREÇLER	13
Giriş	13
Etik Kodların Gündeme Gelişi	15
Etik, Ahlak ve İlke	20
Etik ve Ahlak	20
İlke	23
Etik ve Ahlakın Yaşamdaki Yeri	23
Etiğin Oluşumu ve Tarihi Süreç	24
Etik Kavramının Toplumsal Niteliği	28
Etik ve Toplumsal Süreçler	30
Toplumsallaşma	30
Siyaset	30
Ekonomi	32
Din	34
Kamusal Alan, Kamuoyu Oluşumu	35
Dil	37
Örf, Adet, Gelenek, Görenek ve Töre	38
Medya	39
Yasalar	40
Kültür	41
Toplum ve Birey	41
Değerler	44
Özgürlük	45
Özerklik	45
Yaderklik	47
Eylem	47
Davranış	47
Tutum	47
İyi-Kötü, Doğru-Yanlış	48
Vicdan	48
Etik İkilem	49

2. Bölüm:

MESLEK ETİĞİ, UYGULAMA VE ÖNERMELER	51
Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri	51
TMMOB Mesleki Davranış (etik) Kuralları	52
TEDMER (Türkiye Etik Değerlendirme Merkezi Vakfı)	53
ABET (Accreditation Board for Engineering and Technology/Mühendislik ve Teknoloji Akreditasyon Kurulu)	54

TÜBA (Türkiye Bilimler Akademisi'nin Bilim Etiği Çalışmaları)	55
MÜDEK (Mühendislik Dekanlar Konseyi)	55
Salim Uslu (Hak-İş Konfederasyonu)	56
Sabih Tansal (TEDMER)	57
Seyhan Uygur Onbaşıoğlu (İTÜ)	57
TÜSİAD (Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği)	58
WFEO (World Federation of Engineering Organisations/Dünya Mühendis Örgütleri Federasyonu)	60
FEANI (Federation Europeenne D'Associations Nationales d'Ingenieurs/Avrupa Ulusal Mühendis Örgütleri Federasyonu)	60

3. Bölüm:

MESLEK ETİKLERİNİN ORTAK NOKTALARI VE HEDEFLERİ.....63

Meslek Etiklerinde Temel Alınan Değerler	63
Meslek Etiklerinin Amaçları	64
Meslek Etiğinin Felsefi Temeli	66
Fayda Etiği, Pragmatizm ya da Kapitalist Ahlak	67

4. Bölüm:

NEDEN MESLEK İLKELERİ?71

Etik Kategorilere Sorgulayıcı Yaklaşım	71
Eğitim	78
Mühendisliğin Bilim ve Teknolojiyle İlişkisi	79
Bilim, Teknoloji, Mühendislik ve İnsanlık İlişkisi	81
Yolsuzluk ve Rüşvetle Mücadele	82
Suçun Önlenmesi	84
Zaman Aşımı	87
Etik İlkeler Kapsamında Yeni İki Kavram(!); İhbar ve Muhabirlik	88
Etik İlkelerde Ceza ve Disiplin Kurulları	90
Çevrenin Korunması	93
Yeni Bir Girişim; Teokratik Ahlak	94

5. Bölüm:

MESLEK ETİĞİ İLKELERİNİN KÜRESEL BOYUTTA DEĞERLENDİRİLMESİ 97

Toplumsal Yaşam ve Etik Kategoriler	98
Etik, Kategorilere Eleştirel Yaklaşım	106

6. Bölüm:

ÖRGÜT 113

Örgüt Yöneticileri	117
Meslek Örgütlerinde Üyeler	118

SONUÇ OLARAK..... 119

KAYNAKÇALAR 123

ALINTI YAPILAN KAYNAKLAR..... 123

YARARLANILAN KAYNAKLAR 127

KOMİSYON VE ETKİNLİKLERİNDEN BAZILARI 131

İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

İNSANIN BÖYLE BİR DÜNYADA MESLEĞİYLE AHLÂKLİ OLMASI

Mesleğimiz bizim neyiz olur? Yaşamımızda ne kadar yer tutar? Nedir anlamı bizim için? İnsan olarak bu dünyadaki yerimizin mesleğimizle ne ilgisi var? Mesleğimizin ahlâkla ne ilgisi olabilir? Mesleğimizde mi mesleğimizle mi ahlâklı oluruz?

Mesleğimizin anlamını sorgulama yollarından biri de, mesleğimize olan duruşumuzu, tavrımızı saptamaya çabalamak olabilir.

Mesleğimize olan tavırlarımızı en azından dört ayrı öbeğe ayırabiliriz.

İlk tavra “sevmeme” tavrı diyelim. Mesleğini istemeye istemeye yapan insanların sayısı hiç de az değildir. Sevmeme tavrının çok farklı bileşenleri vardır. Mesleğine saygı duymama, mesleğini ve bu mesleği yapan biri olarak kendini küçük görme, mesleğinden utanma, yaşanabilecek en ağır “meslek sevgisizliği” olsa gerek. Çoğu, sevgisizler, tahammül yoluyla bu olumsuz durumdan kurtulmaya çabalıyorlar; sırtlarında büyük bir yük olarak taşıdıkları mesleklerine katlanmanın bir biçimde yollarını arıyorlar. Şimdi düşünelim: Mesleğine saygısı, sevgisi olmayan birinin meslek ahlâkı nasıl olacaktır? Kimseyi incitmeden, üzmeden, dürtüslükten ayrılmadan, işini yürütmesi için gerekli olan bilgiyle yetinerek sürdürmeye çalıştığı iş yaşamıyla “kendini sıkarak”, “zorlayarak” ahlâklı olunabilir mi? Ahlak özgürlük gerektirir, gönüllülük gerektirir. Hiç kimse **zorla** ahlâklı olmaz. “Davranışların”, ahlâk açısından eyleme dönüşmesi için, özgürlük, özerklik, ahlâklı olma bilinci, ahlâklı olmaya gönüllülük gerekir. Mesleğini sevmeyenlerin tahammülü, bu tahammül odağında gelişen “görünüşte”, “davranışta”ki ahlâklılık; bilinç, özgürlük, özerklik, gönüllülük gerektiren “eylem”lerle yürütülmediği için ancak “görünüşte ahlâklılık” olabilir.

Sevmeme, meslek sahibinin tahammülünü zorlayarak, onun işinden sıkılmasına, mesleğinden dolayı acı çekmesine, kendini ezik hissedip yoğun nefret duyguları yaşamasına yol açabilir. Mesleğiyle bu en uçtaki olumsuz ilişki, insanın tüm yaşamını sardığında yaşam çekilmez olur.

Mesleğimize yönelik ikinci tavra “aldırmama” tavrı diyebiliriz. Bir “ekmek kapısı” bulunmuş, geçim sorunu şu ya da bu biçimde çözülmüştür. Bu aldırılmazlar, meslekleri hakkında olumlu ya da olumsuz bir yargıda bulunmaktan kaçınırlar; yargıda bulunmaları için zorlandıklarında ise “işimizi yapıyoruz işte” der, geçerler. Mesleklerine karşı bu aldırılmazlıkları, işlerinin dışında ilgi alanlarına yönelerek pekiştirilir. “Mesleğim ayrı”, “yaşayışım ayrı; ben mesleğim değilim, ben mesleğimden çok farklıyım” sözleriyle tavırlarını belirgin kılarlar.

Bir diğer tavır, bir yönüyle çağımızın kimi iş adamlarında, iş kadınlarında ortaya çıkan “tutkulu” tavidir. Bu tutkulular, mesleklerine “kör bir hırs”la bağlanırlar; meslekleri yaşamlarının hemen hemen tümünü kaplar; meslekleriyle kendilerini ispat etmek; güçlerini sınamak isterler. Bu kör tutkulu tavrıda, zamanın çoğu işte geçmesine karşı, mesleğe kendini “adama” söz konusu değildir! Meslek bir araçtır sadece, güç elde edebilmek, gücünü kanıtlayabilmek için.

Sevme tavrı ise olumsuz diye nitelendirebileceğim bu üç tavidan farklıdır. Sevmenin de “aşamaları” var. Bilinçsiz sevme, saygın bir “sevme” olmasa gerek! Neden sevdiğinin farkındalığı ahlâk açısından önemlidir. Mesleğe saygı duyma, değer verme, mesleğiyle gurur

duyma ile birlikte sürer sevgi süreci. Mesleğe kendini adama ile gelişir. Mesleğini seven mesleğinin yaşayışına, yaşama bakışına yakıştığını düşünür. Mesleği sıradan bir memur gibi yapmaz, mesleği onun bakışına sinmiştir. Yaptığı işten keyif alır, bir sanatçı gibi yaşar işini. Mesleği yaşama biçimi olmuştur. Mesleğiyle var olur. Kendini mesleğiyle aşar. Yaratıcılığını mesleğiyle yaşar.

Elbette mesleğini yaşamının odağına yerleştirmiştir. Mesleğimizle olan ilişkimiz, yaşamımızın tümünü kapsamayabilir. Mesleğimize olan sevgimiz, sevgisizliğimiz, tutkumuz, aldırmaızlığımız yaşamımızın odağında olabilir, yaşamımızın tümünü kapsayabilir ya da köşesinde durur yaşayışımızın.

İster yaşamımızın hemen hemen tümünü kapsasın isterse bir köşesinde dursun, mesleğimiz ahlâk yaşamımızın içindedir. Meslek ahlâkı, mesleğimizdeki ahlâk olarak anlaşılıyor. Oysa ahlâk, salt mesleğimiz içinde kalamaz, mesleğimizle sınırlı olamaz. Meslek ahlâkı mesleğimizdeki ahlâk değildir; mesleğimizle gerçekleştirdiğimiz ahlâk etkinlikleridir. Başka türlü söylersek biz mesleğimizde değil, mesleğimizle ahlâklı oluruz. Mesleğimiz yaşamımızın neresinde durursa dursun, biz insan olarak ahlâklı isek mesleğimizde ahlâklıyızdır. Ahlâklı olmak, bir yoruma göre ahlâk karakterimize ilişkin bir özelliktir. Tek tek eylemlerin ardında duran kişidir ahlâklı olan, **ahlâk karakterinde** erdemler taşıyandır. Kabaca söylendiğinde, bizi biz kıldığını düşündüğümüz, devingen, değişime açık, kendimizle, insanlarla, olaylarla bir arada yaşamaktan doğan ilişkilerimizi belirleyip, değerlerle, değerleri yaşayabilmemize olanak sağlayan özelliklerimizin bir bölümüne ahlâk karakterimiz diyebiliriz. İşte mesleğimizi bu ahlâk karakterimizle yaşarız. Mesleğimizde ahlâklı olup, meslek dışında ahlâksız olmak gibi bir ahlâk şizofrenisi söz konusu olamaz. İnsan eylemleriyle bir bütündür.

Bu bütünlüğü gözetmeyip, ahlâkı yalnızca kurallara, “kod”lara bağlamak yanlıştır. Ahlâk, bilinçli eylemlerle bireylerin ölümüne dek süren, ahlâk karakteri oluşumuyla ortaya çıkar. Ahlâklı olmak, seçme bilinci ve özgürlüğü ile kendini gösterir. Elbette özgür, özerk bir ahlâk ikliminde bireyin ahlâklı olması onu kuşatan, sosyo-ekonomik, kültürel koşullardan bağımsız değildir. Ahlâklı olmak bu anlamda insan olmak demektir: Özgür, özerk, bilinçli, erdemli.

Dünyanın durumu yaşamımızı belirler: Dünyada zulmün, haksızlığın, ikiye bölünmüşlüğü, sömürünün sürüp gittiğini biliyoruz. Sonuca, görünüşe odaklanmış, çıkarlarını ne pahasına olursa olsun önde tutan ama bu tavrını tinsellik taşıyan “yüksek” değerler (eşitlik, özgürlük, emeğe saygı, insan hakları gibi...) ardına saklamayı bilenlerin yönettiği eşitsizliğin, açlığın, yoksulluğun olduğu bir dünyadayız. Yine bu umutsuzluğun yarattığı bir umut var: Bu dünyada hâlâ insana, yaşama saygı duyan saygın sanatçılar, bilimciler, mühendisler, teknisyenler, düşünürler var. Bu dünyada hâlâ kendine, öteki insana, bu gezegendeki, evrendeki tüm yaşama saygılı hepimiz gibi “sıradan” insanlar var! Ahlâkı sorgulayan, yaşamı sorgulayan beyinler var!

İşte bu düşünceler ışığında başta İhsan Karababa olmak üzere, araştıran, ufuklarını aşmaya çabalayan mühendis arkadaşların hazırladığı elinizdeki kitabın, hızla dönüşen yaşamımızda mühendisler olarak ahlâkın anlamını sorgulamamızda yol gösterici olmasını umuyor, yaratıcı, sorumlu mühendislerimizin bu konulardaki araştırmalarını geliştirmelerini diliyorum.

Mühendis, Felsefeci, Ahmet İNAM

17 Ocak 2007, Ankara

BİRİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

*Hangi mesafenin koşucususun
Bilmiyorsun.
Merdiven nereye çıkıyor;
Duvarın arkasında ne var?
Kim bilir kaç tanedir
Doğru kilide oturmuş
Doğru anahtar?*

İçinde bulunduğumuz süreçte finans-kapital yapılanma küreselleşme adı altında hegemon-yasını iktisadi, siyasi ve askeri alanda sürdürüyor. Dünya halklarına uygulamakta olduğu bu sömürü düzeninin çirkin yüzünü gizlemek için insana ait tüm etik değerleri de altüst etmektedir. Yeni Dünya Düzeni adı altında bir liberal virüs dünyayı teslim almak istiyor. Uygulanan yoğun propaganda bombardımanı sonucu insanlar sadece bu liberal virüse alışmakla kalmıyor, aynı zamanda gerekli antikorları da geliştiriyorlar. Sözün özü virüs adım adım insanlığı teslim almakta.

Peki teslim olmak, günümüz burjuva ideologları ve düzen savunucularının dediği gibi kaçınılmaz, mutlak bir şey mi? Elbetteki değil... Teslim olmaksızın karşı durmak; yalnız insan olarak, birey olarak değil, asıl örgütlü olmaktan geçmektedir. Aristo'nun dediği gibi "İyi bir insan olmakla, iyi bir yurttaş olmak asla aynı şey değildir."

İnsanı ve örgütlülüğünü etik kapsamı içerisinde irdeleyen komisyon üyesi arkadaşlarımız, "İşte tam da bu noktadan hareketle uzun bir süredir 'Toplumsal Karşı Duruş, Etik, Ahlak ve Meslek İlkeleri' adlı kitaptan sonra şimdi de "Küreselleşme, Etik Kodlar ve Örgütler" adlı ikinci ürünleri ile karşınıza çıkıyorlar.

İnsanları, bu dünyada birlikte yaşamalarından ortaya çıkan eylemleri, değerleri, normları, kuralları ve karakter özelliklerini kuşattığını düşündüğümüz dünyaya "ethos" diyoruz. İnsan eylemlerine, tutumlarına, tavırlarına, kurallarına verilen anlamlar dünyası... Neler var bu dünyada; ödevler, yükümlülükler, haklar, gelenekler, töreler....

İnsanların birbirlerini insan yerine koymadığı bir dünyada, birbirlerini damgalayarak, kalıplar içinde, önyargılarla gördüğü bir dünyada, yaşam kokuşur... Birbirlerini darlaştırarak, kafalarındaki çerçeveler içine sıkıştırıp gören, güveni, sevgiyi, saygıyı, yaratmayı, sevinci, paylaşmayı yaşamayan insanların oluşturduğu dünya kokuşur. Birbirlerini kullanmaya, sömürmeye çalışan, içten anlama isteği yerine düzeni sürdürmek isteği ile sığılığı seçen insanların ilişkileri kokuşur.

Bence kitabın sonuç bölümündeki şu paragraf bir özetdir:

"Kişiliği baskı altına alınmış karar süreçlerinde başkasının iradesine bağlı, karşılaştığı sorunları eline tutuşturulmuş şablon değerlere göre çözmeye çalışan, kısaca yad erleştirilmiş, edilgen konumuna düşürülmüş insanlarla hiçbir sorunun çözülebileceğine inanmıyoruz."

"Bir şey yapmak isteyen yolunu bulur, bir şey yapmak istemeyen nedenini bulur" lafzından hareketle daima Oda platformları içerisinde doğru ve güzel işler yapmayı hedefleyerek -yüzü silinen insanlara da göndermeler içeren - bu ürünü bizlere sunan komisyon üyesi dostlara Elektrik Mühendisleri Odası adına teşekkür ediyor, ellerine, yüreklerine, emeklerine sağlık diyorum.

Kemal B. ULUSALER
EMO 39. Dönem Yönetim Kurulu Başkanı
Nisan 2007, Ankara

SUNUŞ

2002 yılında kurulan komisyonumuz o günden bu yana genişleyerek çalışmalarını devam ettirmektedir. 2004 yılında hazırladığımız ve EMO'nun 5000 adet basıp dağıttığı **Etik; Ahlak ve Meslek İlkeleri** adlı kitaptan sonra bu alanda yeni gelişmeler yaşandı. Bunların en önemlisi “Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri” uygulamaya konuldu. Bu konuda çıkarılan yönetmelik hakkında TMMOB Danıştay’da iptal davası açtı.

Danıştay kararıyla, Anayasanın 135 maddesi kapsamında yer alan kuruluşların adı geçen yönetmelikle ilişkileri farklılık göstermeye başladı. Örneğin, TMMOB’yi bağlamayan yönetmelik maddesi TTB(Türk Tabipler Birliği) için geçerli olmaktadır. 2004 yılında hazırladığımız kitapta, bu tür yapay etik değerleri hazırlamanın yaratacağı sorunların doğuracağı sonuçları bildirmiş idik. Dile getirdiğimiz eleştiri kısa zamanda ortaya çıktı,

Bir başka gelişme, seküler meslek etiği kodlarının yanında teokratik etik kodları ithal edilmeye başlanmış olmasıydı. Bu girişimlerden kapitalizmin, kendi değer yargılarını boş alan bırakmamak koşuluyla yaymayı hedeflediğini anlıyoruz.

Kapitalizm, temel etik değer olarak fayda etiğini küresel boyutta geçerli tek norm, tek değer yargısı yapmaya, benzer başka etik felsefelerin gündeme gelmesine öncülük etmektedir.

Bunlardan biri, etik değer olarak duygu ve düşünceleri göz ardı ederek insanı sadece dışa vuran davranışlarına göre tanımlayan davranışçılıktır.

Diğer bir akım, özellikle “Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri”nde kendini gösteren ahlakçı yaklaşımdır.

Komisyonumuz, fayda etiği gibi benzer ideolojik anlayışlardan kaynaklı etik felsefe ve anlayışlara karşıdır. Biz bu yaklaşımlara karşı insani değerlere vurgu yapmak istiyoruz. Buradan hareketle, yaşamı doğrudan ilgilendiren, insanlar arası ilişkileri yönlendiren ilke ve değerlerin toplumsal kategorilerden bağımsız, indirgemeci yaklaşımlarla ele alınmasının yaratacağı yanıltıcı sonuçlara dikkat çekmek istiyoruz. Bununla beraber toplumsal olay, olgu ve sistemlerin indirgemeci yaklaşımlarla değil, bütünsellik içinde ele alınması gereğinin altını çizmek istiyoruz.

Yoğun kaynak araştırması yaparak, konu üzerinde söz sahibi bilim insanlarının ortaya koyduğu görüşlerden yararlanarak ulaştığımız sonuçları “Küreselleşme, Etik Kodlar ve Örgütler” adıyla kitap olarak sunuyoruz.

Çalışmalarımıza olanak sağlayan EMO Yönetim Kuruluna ve desteklerini esirgemeyen Ankara Şube ve diğer şube yönetim kurullarına sevgi ve teşekkürlerimizi sunuyoruz.

Komisyon Adına
İhsan KARABABA

I. Bölüm:

ETİK, AHLAK VE ETKİLEŞTİĞİ ÖNEMLİ KAVRAMLAR VE SÜREÇLER

Giriş

Türk Mühendis ve Mimar Odalar Birliği Elektrik Mühendisleri Odasının 38. dönem genel kurulunda elektrik elektronik ve bilgisayar mühendisleri için etik ilkeleri hazırlamak amacıyla alınan 12.06.2002 tarih ve 38/81 sayılı karar gereği komisyon oluşturulmuştur. Komisyonumuz 2003 yılında Etik, Ahlak ve Meslek İlkeleri tartışma metnini hazırlamış ve hazırlanan 3500 adet kitapçığı görüş ve önerileri almak üzere dağıtmıştır. Bu tartışma metnine gelen yanıtlar, biri uluslararası olmak üzere; toplam 8 bildiri ve 18 ayrı yerde yapılan toplantılar ile EMO MİSEM eğitimleri kapsamında yapılan tartışmalar doğrultusunda zenginleştirildikten sonra, metin, ETİK- AHLAK ve MESLEK İLKELERİ adı altında toplanarak 2004 yılında kitap haline getirilmiştir.

2004 yılından bugüne etik ve meslek etikleri konusu güncelliğini sürdürmektedir. Bu süreçte iktidar tarafından **Kamu Görevlileri Etik İlkeleri Yasası ve Yönetmeliği** hazırlanarak yürürlüğe konmuştur. Yasa ve yönetmeliğe dayalı olarak, kamu görevlilerinin uymaları zorunlu olan “Kamu Görevlileri Etik Sözleşmesi” hazırlanmış ve yürürlüğe konmuştur.

Yasa ayrıca bütün kurum ve kuruluşların kendi etik ilkelerini ve etik kurullarını oluşturmasını da zorunlu hale getirmektedir.

12 Eylül cuntası, toplumu kontrol altına almak amacıyla, din ve ahlak derslerini ilkökul programlarına almıştır. Böylece dinle özdeşleştirilen bir ahlak anlayışı egemen kılınmak istenmiştir. Bu uygulama toplumdaki çürüme ve yozlaşmayı daha da arttırdı. Toplumdaki çürümeye, yozlaşmaya, yağma ve talana karşı *reçete* olarak gündeme getirilen etik davranış ilkeleri kapsamında, okul yönetimleri veli ve öğrencileri taraf olarak kabul eden bir anlayışı ortaya koydu. Bu kapsamda, taraflara hak ve sorumlulukları içeren sözleşmeler imzalatılarak toplumda etik davranışları yaşama geçirme çabası gündeme alınmış oldu. Bunlara paralel olarak siyaset etiği yasası çıkarılması, parlamentere yönelik etik kurulları oluşturulması gibi yeni etik kategorilerin gündeme getirilmesi tartışılmaya başlandı.

Bu ortamda bir taraftan, yağma ve talanı gerçekleştirenlerin yasal kovuşturmaları yerine, ahlaka temel alınmak istenen değer yargıları etik ilkeler halinde uygula-

maya konurken, öbür yanda etik ve ahlaki değerlerle bağdaşmayacak ahlak dışı olay ve olgular giderek yaygınlaşmakta ve günlük, sıradan, olağan olaylar haline gelmektedir.

Toplumumuzda ve dünyada olup bitenler konunun, tarihsel bir çerçevede, daha derinlemesine ve daha yakından bakılarak incelenmesi gereğini ortaya koymaktadır. Böyle bir çalışmanın yürütülmesinde ilkesel yaklaşım, konunun bütünsel olarak ele alınmasını gerektirmektedir. Bu tür olay ve olguların ele alınışında yöntem; sorunun ortaya çıkış nedenleri, gelişim süreci içinde etkileştiği tüm etmen ve etkenler, bunlarla ilişkileri bütün yönleriyle araştırılıp aydınlığa kavuşturulması olmalıdır. Konu üzerinde sağlıklı ve uygulanabilir görüş ve önerilerin üretilebilmesi de, ancak, böylesi bütüncül bir yaklaşımla sağlanabilir.

Ne var ki, ülkemizde yerleşik düşünce sistemi ve pratiği içinde, genellikle, böyle bir yöntemle fazla gerek duyulmadan ortaya çıkan düşünce kalıplarına uygun düzenlemeler yapılmaktadır. Örneğin, sivil toplumun yapısı ve özellikleri açıklığa kavuşturulup tanımlanmadan “sivil toplum örgütleri” önemli değerler yüklenerek en çok kullanılan kavram haline getirildi. Sivil toplum diye adlandırılan oluşumların ne olduğu, ideolojik olarak hangi amaçla ve ne gibi misyonlar yüklenerek gündeme alındığı, küresel boyutta sermaye kesimlerince desteklenmelerinin nedenleri sorgulanıp açıklığa kavuşturulmadan, demokrasinin ve demokratikleşmenin temel dinamikleri olarak gösterilmektedir. Hatta daha da ileri gidilerek, gerçekten demokratik dinamik niteliğindeki örgütler de sivil toplum örgütleri olarak tanımlanmaktadır. Aynı indirgemeci yaklaşımla, meslek etikleri, mesleki davranış ya da mesleki etik ilkeleri de, toplumsal koşullar, ideolojik yaklaşımlar ve bu etkenlerle etik ve ahlak kavramları arasındaki ilişki ve bağlar açıklığa kavuşturulmadan, toplumlarda ahlakı egemen kılabacak bir dönüşümü sağlayacak araçlar olarak sunulmaktadır. Bu yanılgıya düşmemek için, konuyu, dar anlamda meslek etikleri ya da davranış kurallarına indirgmeden, tarihsel çerçevede ve yaşamın tüm alanlarını etkileyen sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel, ideolojik boyutlarıyla ele alıp irdelemek gerekmektedir.

Bu bakış açısından hareketle, çalışmamızda öncelikle etik kategorilerin gündeme gelişi ele alınacak, daha sonra da etik, ahlak ve ilke konuları tanımlanmaya çalışılacaktır. Etik ve ahlakın toplumsal yaşamda önem ve anlamı, temel nitelikleri, taşıdığı değerler bilinmeden, bunlara dayalı kurallar, ilkeler üretmeye yönelmek subjektif değer yargıları, hatta yeni tabular yaratmaya neden olabilecektir. Bunlara karşı, etik, ahlak ve ilkenin ne olduğu, nasıl oluştuğu, tarihi ve toplumsal süreçte nasıl geliştiği, etkileşim içinde bulunduğu süreçler ve etkileşim düzeyleri bütünsellik içinde irdelenmeye çalışılacaktır.

- Meslek etiği, mesleki davranış ilkeleri vb. etik kategoriler nasıl tanımlanmaktadır, nasıl bir felsefi ve sosyolojik temele dayanmaktadır?
- Etik kulüpleri, etik kurulları hangi amaçlara yönelik kurulmaktadır. Bu verilerin ışığında etik kategoriler hangi amaca hizmet edecektir. Etik kategoriler disiplin kurulları için yeni kriterler oluşturabilir mi?
- Meslek etiği veya mesleki davranış ilkeleri kapsamında örgütlerin yeri nedir, ne olmalıdır?

sorularına yanıt arandıktan sonra, örgütlerin toplumsal yozlaşmaya karşı tutum ve davranışları üzerinde önermelerimizi sunup etik dersleri konusunda, çalışmalarımızdan çıkardığımız görüşleri açıklayacağız.

Etik Kodların Gündeme Gelişi

Etik, yeni bir kavram değil, insanın toplum halinde yaşamaya başladığından bu yana birlikte yaşamalarını olanaklı kılan ilkeleri, değerleri tanımlayan tarihi, toplumsal ve dinamik bir sürecin ifadesidir. Süreç içerisinde, etik değerlerin çiğnenmesini önlemek amacıyla, toplum adına zor kullanma yetkisi anlamında yasalar yapılmakta, hukuk kuralları geliştirilmektedir. Hukuk kuralları ve yasal yaptırımlar, bunlara dayalı olarak geliştirilen değer yargıları insanların etik ve ahlaki anlayışları üzerinde etkili olmakla beraber, toplumsal yaşamda etik ve ahlakın yerini alamamaktadır. Etik ve ahlak her zaman, toplumda, en önde değer ifade eden, toplumsal yaşamda, insanlar arası ilişkilerinin temelini oluşturan bir süreç olarak işlemektedir.

Etiğin insanlık tarihi ile başlayan kapsayıcılığının bilinmesine rağmen, doksanlı yıllarda birden bire yeni bir olgu gibi, ön plana çıkarıldı. Bunun sonucunda, etikle ilgili kategoriler, küresel boyutta şekillenen bir olgu olarak, Türkiye'nin ve örgütlerin gündemine oturdu. Etiğin yeni bir kavram gibi ele alınması bilim insanlarının ve etik kategori oluşturma çabasında olanların da ortaklaştığı bir görüştür.

Felsefeci Harun Tepe, etiğin yeniden keşfini ve nedenlerini şöyle tanımlamaktadır: “etik üç beş yıl öncesine kadar, ülkemizde pek bilinen ve kullanılan bir sözcük değildi. Bundan on yıl önce yayınlanması için bir akademik dergiye gönderdiğim ‘etik ve metaetik’ başlıklı yazıma, editörün verdiği yanıtta, sanırım ‘etik’ sözcüğü editöre anlamsız görüldüğü için, ‘etnik’ olarak ‘düzeltilmişti’. Ama son yıllarda tüm dünyada yaşanan çevre sorunları ve tıp etiği ile ilgili sorunlardan, ülkemizde ise siyaset ve basın yayın kuruluşlarında yaşanan kimi etik sorunlardan sonra, ‘etik’ sözcüğünü daha sık duyar olduk. Siyaset adamlarının seçim dönemlerinde verdikleri sözleri pek tutmamaları, hatta verdikleri sözün aksine davranışlar sergilemeleri,

bunun da ötesinde kimilerinin yolsuzluk ve yasadışı çetelerle bağlantıları olduğu konusunda kamuoyunda oluşan derin kuşkular, siyasette etik sorunlarından daha çok söz edilmesine, bir siyasi ‘ahlak’a gereksinimin daha sık dile getirilmesine yol açtı...”[1] s.9

Büyük şirketler ve ünlü iş adamları tarafından kurulan, “Türkiye Etik Değerler Merkezi Vakfı” (TEDMER) başkanı Sabih Tansal da bu konuda; “Son bir kaç yıldır Türkiye’nin gündeminde de etik kavramı sık sık karşımıza çıkıyor. Etik acaba geçekten yeni bir olgu mu yoksa biz mi yeni tanıyoruz? Etik yeni bir kavram değil. İnsanoğlu asırlar boyu yaşamın ahlaki boyutunu içeren yani insan yaşamındaki ilkeler, değerler ve yargıları inceleyen etik konusunu işlemiş... Ülkemizde de değişik konularda her gün yeni bir örneği ile karşılaştığımız yolsuzluklarla mücadele çalışmaları toplumun büyük bir kesiminde bir ‘etik bilinci’ ve ‘etik ihtiyacı’ oluşmasına yol açmış bulunmaktadır.” demektedir.[2] s.3

TMMOB Mühendislik Mimarlık Kurultayı, Mühendislik Mimarlık Davranış (Etik) Kuralları ilk taslak metninde, konuyla ilgili, şu saptamalara yer verilmektedir: “Örneğin rüşvet alma ya da verme eyleminin önüne geçilmesinin mesleki davranış ilkeleri içinde yer alması gerektiği kuşkusuzdur. Ama geçmişte -mühendis kökenli- bir başbakanın var olduğu, toplumdaki çürümenin yaygınlaştırıldığı göz önüne alınırsa, bu mesleki kuralın uygulamaya sokulmasının toplumdaki çürümeye karşı bir mücadeleyle **desteklenmesi** sağlanmadıkça sonuca ulaşmada zorlanılabileceği açıktır”.[3] s.14

Ayrıca, yukarıda belirtilen kaynağın ne yapmak istiyoruz bölümünde: “FEANI ve Avrupa Mühendisliği ya da akreditasyon söz konusu olmasaydı böyle bir gereksinim olacak mıydı? Ya da toplumda soygunlar, vurgunlar, çete ilişkileri dururken, toplumun bulunduğu olumsuz koşullardan sorumlu olanlar mühendis ve mimarlar mıdır ki böyle bir girişimde bulunsunlar?”[3]s.18

Yaygınlaşan kural tanımazlıklar, yağma, talan, rüşvet vb. hukuk dışı uygulamalar, kurumsal yapıya dönüşüp tepkilerin yoğunlaşmasına neden olmakta ve bu olumsuzlukların giderilmesine çare aranmaktadır. Görüldüğü gibi, çare olarak da, hazırlanması ve uygulanması kolay bir yöntem olan meslek etiği, mesleki davranış ilkeleri gibi etik kategoriler yaygın şekilde gündeme getirilmiş bulunmaktadır. Yıllardan beri suskunlaştırılan, yılgınlığa ve umutsuzluğa itilen sınıf ve katmanlarda kamuoyu olarak duyarlılık göstermesi ve tepki vermesi beklenmektedir.

Bu alanda kamuoyunun da desteği sağlanarak, küresel ve ulusal boyutlarda, meslek etiği temelinde geliştirilebilecek yeni bir ahlak sistematığı oluşturma politikası gündeme gelmiş bulunmaktadır. Böylece, meslek etiği, iş etiği, etik davranış ilkeleri, etik

kodlar vb. kategoriler, ABET”ten iş dünyasına, iktidarlardan örgütlere, pek çok kişi, kurum ve kuruluş tarafından işlenmekte, entelektüel ve kurumsal bir uğraş olarak, etik merkezleri, etik kulüpleri, etik kurulları oluşturulmakta, etik dersleri sistematik eğitim programları içine alınmaktadır.

Bu girişimlere en güçlü desteği siyasi iktidarlar vermektedir. Konu, siyasi iktidar tarafından, Türkiye’nin kapitalist sistemle entegrasyonu, AB’ye girme çabaları içinde, “uyum yasaları” kapsamında ele alınmaktadır.

Başbakan R. T. Erdoğan konunun gündeme geliş nedenini ve ideolojik boyutunu, Kamu Görevlileri Etik Kurulu Yasası ve buna bağlı Kamu Görevlileri Etik Kurulu ile ilgili yaptığı açıklamalarında, ortaya koymaktadır.

Başbakan, Etik Kurulu Genelgesinde şu görüşleri açıklamaktadır: “Yeni kamu hizmeti anlayışında, yönetimi, organizasyonları ve bireyleri yönlendiren temel ilkeler olan etik değerlere büyük önem verilmekte, bu değerlere bağlı bir yönetimin yolsuzlukları önlemede, kaliteli kamu hizmeti sunmada ve kamu yönetimine ve kurumlarına güveni sağlamada daha etkin ve başarılı olacağı kabul edilmektedir.

Nitekim, yeni kamu hizmeti anlayışına paralel olarak, gerek OECD ve Avrupa Konseyi gibi ülkemizin de üyesi olduğu uluslararası kuruluşlara, gerek kamu kurumları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları gibi yerel dinamiklerin araştırma ve çalışmaları sonucunda kamu yönetiminde etik konusu ülkelerin gündemine girmiş ve bir çok ülkede bu konuda faaliyet göstermek üzere kurum ve kurullar oluşturulmuştur. Bu kurum ve kurullar, kamu görevlilerinin uymaları gereken etik davranış kurallarını belirlemek, bu kurallara uygun işleyişi sağlamak ve etik kuralların ihlali halinde, yargısal ve idari denetimin yanında, dış denetim yapmakla görevli bulunmaktadır.”[4]

Başbakan, kamu görevlileri ile ilgili yasa tasarısını TBMM’ne sunuş yazısında da şu görüşleri dile getirmektedir:

“İdare, kamu hizmetlerinin yürütülmesi sırasında açıklık, saydamlık, hesap verebilirlik, tarafsızlık, dürüstlük, objektiflik ilkeleri teminat altına alındığında ve kamu yararı uygun işlediğinde etkili ve verimli işleyebilir. Dürüst, güvenilir ve adil kamu hizmeti kamuya olan güveni artırdığı gibi, iş dünyası içinde uygun bir ortam oluşturur ve bu suretle piyasaların iyi işlemesine ve ekonomik gelişmeye katkıda bulunur...

Etik davranış kuralları ile yasalar arasında yakın bir ilişki vardır. Yasaların kimi zaman düzenlemekte yetersiz kaldığı öznel durumlarda etik davranış kuralları düzenlenmekte,

¹ Accreditation Board for Engineering and Technology - Mühendislik ve Teknoloji Akreditasyon Kurulu

belli bir statüye tabi olanların nasıl davranmaları yönünde kurallar koymakta ve böylece bu kurallara uyulmasını sağlamaktadır... OECD tarafından 1998 yılında yayımlanan “Kamu Yönetiminde Etik İlkeler” başlıklı tavsiye kararında da, üye ülkelerin kamu hizmetlerinde etik davranış ilkelerini hayata geçirmek amacıyla, iyi işleyen kurumsal yapılar oluşturmaları ve gerekli diğer tedbirleri almaları yer almıştır.

Öte yandan, “4. Gözden Geçirmeye İlişkin 5 Nisan 2003 Tarihli Niyet Mektubu”nda; bazı yapısal taahhütlerin zaman darlığı nedeniyle yerine getirilmediği, bunlar arasında kamu yöneticileri ve memurlar için etik kuralları belirleyen kanunun meclisten geçirilmesinin de bulunduğu yer almıştır. Bakanlar kurulunun 23.6.2003 tarihli ve 2003/5930 sayılı kararıyla kabul edilen “Ulusal Programın, Kamu Yönetişimin Güçlendirilmesi” başlığı altında da; kamu yönetiminde saydamlığın artırılması ve yolsuzlukla mücadele kapsamında yapılan çalışmalardan birisinin de kamu görevlilerinin uyacakları mesleki ve etik ilke ve kuralları belirleyen bir düzenlemenin yapılması olduğu belirtilerek, hazırlanan taslağın 2003 yılı içinde yasalaşmasının beklendiği ifade edilmiştir.”[4] Bu görüşleriyle Başbakan konuya yeterince açıklık kazandırmaktadır.

TÜSİAD Devlette Etik Altyapı Dizisinin “Devlette Etikten Etik Devlete” adlı 1. kitabında konunun küresel boyutta ele alınmasının nedenlerini şöyle açıklamaktadır. “Uluslararası ticaret, küreselleşme ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler, çeşitli grupların küresel iş etiği standartlarının oluşturulması yönündeki baskılarını arttırmıştır. Bu grupların endişelerine cevap olarak değişik etik standartlar önerilmiş ve oluşturulmuştur. Küresel standartlar, tipik olarak üç grup tarafından önerilmiştir: özel sektör, sivil toplum örgütleri ve kamu sektörü. Bazı standartlar, örneğin OECD tarafından yayınlanan ‘Çokuluslu Şirketler için Kılavuz İlkeler’, bu üç grubun katkıları ile oluşturulmuştur. Etik standartlar, öneren guruba göre değişiklik göstermektedir. Örneğin, kamu sektörü tarafından önerilen etik standartların odak noktası geniştir. Tipik olarak devletin uluslar arası ticaretteki durumunu ve değişik düzenleyici çevrelerin örtüşen düzenlemelerini içerir. OECD kılavuz ilkeleri gibi bazı etik ilkeler, yolsuzluk karşıtı düzenlemeleri ve daha hakkaniyetli bir küresel ticaret ortamı yaratabilme yönündeki çabaları kapsamaktadır. Yolsuzluk karşıtı önlemler söz konusu etik ilkelerin kapsamında olan en önemli konulardan birisidir. Bunun nedeni ise OECD ve Uluslararası Saydamlık Örgütünün yolsuzluğun zararını ölçme ve ortadan kaldırma yönündeki uzun dönemli çabalarıdır.”[5] s.190

Sorunsal olarak gündeme alınan konuların hukuksal, siyasal, ideolojik yön ve boyutları, etik ilke ve değerlerden daha kapsayıcı durumda, hatta bunları baskısı altına alacak kadar etkin konumda bulunmaktadır. Yasa ve hukuki yaptırım esasları içinde önlenemeyen yasa dışı eylemlerin, yağma, talan, soygun gibi olayların etik davranış ilke ve kurulları çerçevesinde önlenmesi gündeme getirilmektedir.

Güçlü odaklarca yaratılan bu olgu karşısında örgütün tutum ve davranışı ne olmalıdır? Öne sürülen görüş, gerekçe ve önermeler doğrultusunda sürece mi katılmalı, yoksa bilimsel temelde, eleştirel bakış açısı ve sorgulayıcı bir yaklaşımla süreci etkilemeye mi çalışmalıdır?

Yaşadığımız koşullarda, yozlaşmanın ana nedenlerinin başında hukuk ihlalleri, siyasi tutumlar vb. konular yer almaktadır. Toplumda etik gibi değer nitelikli bir çok kavramlar içi boşaltılarak değer kaybına uğratılmaktadır. Buna karşın, küresel ve ulusal boyutta politika geliştirenler, neden sorunların çözümünü en başta hukuki, siyasi, ekonomik vb. alanlarda alınması gereken köklü önlemlerle suçluların izlenmesinde değil de, etik alanında kurallar oluşturma ve bunları uygulama alanına koymada aramaktadırlar? Bu soruya yanıt arayıcı bir sorgulama gündeme gelmemiştir.

Meslek etikleri, 2003 yılı Ağustos ayında İstanbul’da toplanan XXI. Dünya Felsefe Kongresi’nin de önemli konularından birini oluşturmuştur.

Hülya Yetişken, kongrenin, meslek etikleri oturumu üzerine, Dünyada yaşanan sorunlara ve küreselleşmenin olumsuz sonuçlarına çözüm getirmede Felsefi etiğin önemli rolü, adli değerlendirmesinde; konu gereği insan onuru, insan hakları, fırsat eşitliği, dayanışma, masumiyet gibi kavramlar üzerinde durulduğunu belirttikten sonra dile getirilen şu görüşlerin altı çizilmektedir: “Bu gibi konularda kişilerin işlerini sorumluluklarının bilincinde olarak ve etik ilkeleri temel alarak yapmalarını vurgulayan bildirilerin, etik açıdan önem taşıdığı söylenebilir. Çünkü meslek etikleri konusunda üzerinde durulması ve aydınlatılması gereken sorun şudur: Bir kimse bilim adamı, araştırmacı, hekim, eczacı, hukukçu vb. olarak mesleğini yaparken karşılaştığı bir etik sorunu, mesleğine ait hazır normların ortak gereklilik kalıplarıyla sınırlanmadan aydınlatabilmelidir. Bu ise, ancak, insanı sorgulayıcı bir bakışla mümkün olabilir.”[6] s.16

Kongrenin düzenleyicisi İonna Kuçuradi de, Kongre üzerine, Yücel Kayıran’ın kendisiyle yaptığı söyleşide meslek etikleri konusunda şu görüşleri dile getirmektedir: “Bilimsel çalışmalarda ‘**nesnel**’ olabilmek için ‘**değer dışı**’ iş yapmaları gerektiği öğretilirdi. İşte, başka nedenlerle birlikte bilimlerin değer dışı sayılmasının da sonucu olarak ortaya çıkan birçok sorun ve girilen çıkmazlar, etik kaygıların ortaya çıkmasına yol açtı. Bir meslek ‘etikler’i patlamasını yaşıyoruz. Ama burada da önemli bir tehlike görüyorum: çok defa değer yargılarına karşı başka değer yargılarıyla karşı çıkılıyor. Bu da çıkmaz bir yol”. Kuçuradi daha sonra şu görüşlere yer veriyor: “Asıl sorun, etiğin hala normlardan ibaret sayılmasıdır. Yerli yersiz, bazen de gereksiz meslek etikleri geliştirme modası bunun bir göstergesi. Ne var ki, insanları normlara göre davranmaya zorlayabilirsiniz -hukuk bunun peşinde ve bir yere kadar işe yarıyor-

ama değer koruyarak veya içinde bulunulan durumlarda değerlere en az zarar vererek eylemde bulunmaya zorlayamazsınız her kişi bu konuda tek başınadır.”[7] s.12

Çalışmamızın kapitalizm ve etik kategoriler bölümünde bilim insanlarının evrensel boyutta dile getirdikleri sorgulamalardan örnekler de yer almaktadır.

Ama, ne var ki etik, bu tür değerlendirmeler göz önüne alınmadan ve bütün toplumsal referanslardan ve etkileşim içinde bulunduğu süreçlerden soyutlanmış ve bağımsız bir kategori olarak, bir olgu halinde örgütlerin daha doğrusu ülkenin gündemine başat bir konumda ithal edilmiştir.

Bir mühendislik örgütünün gündeminde, hukuk, siyaset, ekonomi, sosyoloji gibi konular üzerinde çalışmalar yapmak ne kadar önceliğe sahipse, etik kategoriler üzerinde çalışma yapmak da o kadar önceliğe sahiptir. Günün koşulları meslek etiği, ya da mesleki davranış ilkeleri gibi kategoriler üzerinde çalışmalar yapmayı zorunlu hale getirmiştir. Bu ortamda konunun aydınlığa kavuşturulması ancak, yaratılan koşullara teslim olmadan, konuyu gündeme geldiği gibi, etik reçeteler hazırlama düzlemine indirgemeyecek şekilde bir çalışmanın yürütülmesiyle mümkün olabilecektir. Bu bakış açısından hareketle; meslek etiği, mesleki davranış ilkeleri vb. yaratılan birçok etik kategori üzerinde sağlıklı değerlendirmeler yapabilmek için, giriş bölümünde de belirttiğimiz gibi, konuyu bütünsel olarak ele alıp tüm kategorilerle bağlarını, etkileşim düzeylerini aydınlığa kavuşturmak gerekmektedir. Bu amaçla da konuyu öncelikli olarak etik-ahlak tabanında ele almak gerekecektir. Bu görüş doğrultusunda, etik, ahlak ve ilke konularında, ayrıntıya girmeden, genel, tanımlayıcı nitelikte bilgiler sunacağız.

Etik, Ahlak ve İlke

Etik ve Ahlak

Genelde, etik nedir? sorusu, “etik felsefi bir kavramdır” şeklinde yanıtlanmaktadır. Bu tanımlama etik ve ahlakın, insan davranışlarını yönlendiren değer ve ilkelerin günlük yaşamla, insanlar arası ilişkilerle olan bağını, sadece, felsefecilerin ilgilendiği, felsefeye has sorularla ilgili bir konu düzeyine indirgemektedir. Etik elbette, insanın yaşamını ilgilendiren, düşüncesinde yanıtlarını aradığı her sorunsal gibi felsefenin de konusudur. Buradan hareketle etiğin oluşumunu felsefeden kaynaklandırarak yaşam alanına indirmek dinlerde olduğu gibi, insan davranışlarını, dışsal, verili değer yargılarına bağlı, metafizik bir konuma düşürmektedir.

Etik, ayrıca, ahlak sosyolojisi olarak sosyolojinin de konusu olmaktadır. Ahlak sosyolojisi etik değerler, törelerle toplumsal yaşam arasındaki ilişkiler, ahlak anlayışı ve törelerin toplumsal sınıflara göre farklılaşması, toplumsal değişimlerin ahlak anlayışı üzerine etkileri vb. konuları işlemektedir.

Etik, dinler, diller gibi toplumsal bir süreç olan üretim faaliyetinin zorunlu ilişkileri içinde oluşmaktadır. Etik, tarihi olarak toplumların sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel yapılarıyla etkileşim içinde, toplumdan topluma farklılık gösteren dinamik bir süreç, toplumun bir fonksiyonu olarak gelişmektedir.

Etik üzerine bir ders kitapçığı hazırlayan Andre Laland etiği: “iyi ve kötü açısından ahlak, kendilerine göre hareket edilen ve eylemleri yargılayan kurallar bütünü” diye tanımlamaktadır. Yazar, etiğin oluşumu ve tanımını yalın, anlaşılır bir ifadeyle, soru-yanıt şeklinde şöyle ifade etmektedir.

“Soru 4- Ahlak kuralları nasıl oluşmuştur?

Yanıt- Bu kurallar ne herhangi bir zamanda, ne de bir otorite tarafından düzenlendi. Bu kurallar aklın, insan tabiatının ve topluluk hayatının bir sonucu olarak ortaya çıkarlar. Bir başka deyişle, toplum halinde yaşayan insan hayatı için gerekli şartları bu kurallar hazırlar.

Soru 5- Bu kurallar vatandaşlara devlet tarafından mı zorlanmıştır?

Yanıt- Hayır hiç değil. Bu kurallar, kendi kendilerine vardır ve devletten üstündürler. Ne hükümet, ne de kanun koyucu kendi isteğine göre onları değiştiremez. Hatta, her vatandaşın görevi itaat ettiği bu kuralları korumaktır.

Soru 6- Ahlak kişilerin ve yazılı kanunların üstünde böyle nasıl var olabilir?

Yanıt- Dil ve mantık nasıl var olabiliyorsa, ahlak da öyle. Dil ve mantık da tabii olarak, kendiliğinden var oldu, kuralları henüz belirlenmemişken herkes tarafından kabul edildi.”[8] s.12-13

Etiğin yaşamla bağıni felsefeci Tüten Anđ da, “Günümüzde etik toplumsal ve bireysel her türlü tercihlerimizin, kararlarımızın, eylemlerimizin, tavır takınmalarımızın ve onları belirleyen ilkelerin, değerlerin bilgisi olarak yaşamın ta içinde yer almaktadır”. diye tanımlamaktadır.[9]

Ray Billington;“Etik doğru ve yanlış davranış teorisidir. Ahlak ise onun pratiğidir. Ahlaki değil etik ilkelerden, etik değil ahlaki bir davranış tarzından söz etmek daha doğrudur. Etik, bir kişinin belli durumda ifade etmek istediğı değerlerle ilgilidir.

Ahlak ise bunu hayata geçirme tarzıdır. Etik bütün manzarayı içine alırken, ahlakımız, bizi adeta maden damarlarına yönetir; orada davranışın ayrıntılarıyla ilgileniriz artık. Özetleyecek olursak, etik, insan davranışının ilkeleri, ahlak da bu ilkelerin tikel bir durumda uygulanması ile ilgilidir.[10] s.53

Ahlak üzerinde çalışan Annemaria Piepper “Ahlak ya da töre, bir insan topluluğunda karşılıklı ilişkilerde gelişen saygı ve birbirini benimseme süreçlerinden oluşan ve kendilerine norm olarak geçerlilik tanınan geneli bağlayan eylem modellerini içerir. Demek ki ahlak ve töre ifadeleri, olgunlaşmış yaşam biçimlerini temsil eden düzen kurumlaşmalarını; bir topluluğun değer ve anlam anlayışlarını yansıtan yaşam biçimlerini gösterir” şeklinde ifade etmektedir.[11] s.31

Etik ve ahlak, günlük konuşma dilinde, çoğu kez birbirinin yerine kullanılabilmeyle beraber farklı anlamlara sahiptirler. Bu farklılığı belirten bir tanımlama olarak; etik insanlar arası ilişkilerde, insanların tutum ve davranışlarını belirlemede ya da yönlendirmede temel aldıkları ilke ve değerler bütünü, ahlak ise, yine bu ilişkilerde, bu ilke ve değerlerin kişiye has uygulanma biçimidir.

Bu tanımlamalardan sonra etğin genel karakteristiğine bakacak olursak:

- Etik, toplumların tarihi, sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel etkenler olmak üzere, çeşitli faktörlere bağlı olarak oluşan tarihi, toplumsal ve dinamik bir süreçtir. Etik çerçevesinde oluşturulan ilke ve kurallar, hukuk kurallarından farklı olarak, yasalarla değil toplumsal tepkilerle oluşurlar. Etik değerlerin çiğnenmesine karşı yaptırım, yine, toplum tarafından geliştirilen tepkilerden oluşmaktadır.
- Etik, toplumun ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yapılanması içinde tüm kategorilerle doğrudan ilişkilidir, iç içedir. Bu nedenle etik, belirli davranış kalıplarına indirgenerek, bağımsız kategoriler şeklinde tek başına ele alınamazlar.
- Etik değerler hazır ahlak reçeteleri değildir, kişi ve grup otoritesine bağlı olarak yaratılamaz, ithal ve ihraç edilemezler. Ancak toplumlar arası ilişkilerle toplumdan topluma geçerler ve içselleştirildikleri oranda geçerlik kazanır, zamanla toplumun kültürü içinde yer alırlar.
- Hiçbir insanın ahlaki karar verme sorumluluğu dışında kalması ve karar verme süreçlerinde tarafsız tutum takınması söz konusu değildir. Tarafsız tutum güçlüden yana tavır takınma sonucunu doğurmaktadır.
- Etik soru ve sorunlar doğrudan insanla ilgili, insanlar arası ilişkilerin temelinde yer alan, eylemde bulunan herkesin, her gün, yüz yüze geldiği karar aşamasında

ortaya çıkan sorunlardır. Bu nedenle bir insanın etik temelde sorgulanabilmesi için, o insanın: İradesinin herhangi bir otoritenin vesayeti veya baskısı altında bulunmaması, başkasının baskı ve tahakkümü altında kalmadan karar verme özgürlüğüne sahip olması, nasıl davranacağı konusunda seçeneklerinin elinden alınmış olmaması gerekmektedir.

İlke

İlkeler doğa ve insan tarihinin doğruladığı önermelerdir. “İlkeler, farklı ahlak anlayışlarının üzerinde yaşam pratiğiyle doğrulanmış değerlerdir. Bugün, ırk ayrımı yapmama, işkence yapmama, sözünde durma gibi etik ilke diye tanımlanan pek çok değer doğrudan ya da dolaylı olarak insan değerinin bilgisinden çıkarılan ilkelerin dile getirdiği şeydir.”[1] s.11 İnsanlar arası ilişkilerde etikten daha önemli bir yer tutmaktadırlar. Bazı tanımlamalar (etik kapsamında) ilkenin anlam ve önemini açıkça ortaya koymaktadır.

- Her türlü tartışmanın dışında ve üstünde sayılan, ana düşünce ve inanış, baş kural - temel bilgi, temel kural (felsefe) kendisinden başka bir şeyin çıktığı temel, köken, ilk neden, ilk öge, başlangıç (mantık) her türlü tartışmanın dışında sayılan, öncül.[12]
- Başlangıç, ilk olan, kendisinden başka bir şeyin çıktığı temel, köken, dayanak, temel neden, ilk neden. Ahlak eyleminin en yüksek kuralları.[13]
- “İlkeler ‘gerekliklik önermeleri’ şeklindedir ve insan ilişkilerinde kendi isteklerimize ölçü getirmektedir. Aslında ilkeler içeriksizdirler; şöyle ya da böyle bir davranış biçimini buyurmazlar. Onlar belirli durumlarda neyi istememiz gerektiğini açıklarlar. Yani, neyi isteyerek, nasıl ve ne tarzda davranmamız gerektiği söylenir. Karşı karşıya kaldığımız tek tek olaylar içerisinde ne yapmamız gerektiğini ilkelerden yola çıkarak biz buluruz. Bir başka ifade ile ilkeler davranışlarımızı önceden belirleyen “hazır reçeteler” değildir. Davranış şeklimizi her eylemin özelinde biz kendimiz gerçekleştiririz.

İlkelerin nitelikleri doğal olarak kurallara kıyasla genel ve daha temeldir. İlkelerin kuralları değerlendirme/doğrulama yetkinliğine sahip bulunmaktadır. Bir ilke bir davranış biçimini belirlemez; kişisel sorumluluğun altını çizer. Aynı ilkeye bağlı kalarak az ya da çok farklı davranışlar göstermek mümkündür. İlkeler insanlara değerlendirme yapma ve yargıda bulunma fırsatını verirler”.[14]

Etik ve Ahlakın Yaşamdaki Yeri

Etiğin önemini vurgulamak isteyen filozoflar hep yaşamda karşılaşılan sorunlara felsefi açıdan bakarak değerlendirmeler yapmışlardır. Oysa, toplumsal yaşamda etik soru ve sorunlar, kapsayıcı olarak, eylem diye adlandırılan, insanın bilinçli ve amaçlı olarak ortaya koyduğu tüm düşünsel-edimsel yapıp-etme ve karar süreçlerinde her gün yüz yüze geldiği, kimsenin kaçınamayacağı, dışında kalamayacağı toplumsal boyutlu sorunlardır.

Bu gerçeklik Harun Tepe tarafından şöyle tanımlanmaktadır; “ama etik sorun ve sorular, yalnız filozofların değil, hepimizin her gün karşılaştığı, yüz yüze geldiği sorun ve sorulardır. Çünkü yaşamak eylemde bulunmayı, eylemde bulunmak da karar vermeyi, değerlendirme yapmayı gerektirmektedir. Eylemenin, karar vermenin de sonuçta bir karar olduğu, hiç bir şey yapmamaya karar veren kişinin de bir şeye karar verdiği ve eylemsizliği (bir tutum) seçtiği düşünülürse, değerlendirme ve doğru eylemle ilgili sorunların hepimizin sorunu olduğu görülür”[1] s.13

Tütün Anğ bu gerçeği, “etik, insan ilişkilerinde, toplumsal, kültürel, siyasi, ekonomik, hukuki, bilimsel, teknolojik vb. tüm alanlarda insanın tutum, davranış, eylem ve kararlarında belirleyici olan, hiç kimsenin dışında kalamayacağı, kaçınamayacağı ilke ve değerler bütünü olarak yaşamın ta içinde yer almaktadır” diye tanımlamaktadır.[9]

Felsefeci Ray Billington da etiğin yaşamla doğrudan bağını şöyle; dile getirmektedir; “Bir kişi okuma yazma ya da hesap yapma bilmeden, tarihten bir nebze anlamadan, hele coğrafyadan habersiz ...bir yaşam sürebilir. Bu meselelerin hepsinden ve daha pek çok meseleden kaçabilir ama kimse, bu sözcüğün anlamını bilmese bile hayatını etiksiz sürdüremez. Bilinçli ya da bilinçsiz, hepimiz her gün ahlaki kararlar alırız”. [10] s.47

Etiğin toplumsal yaşamdaki yeri ve önemi, insanların tarihi süreçte, toplumsal olarak yarattıkları, benimseyip paylaştıkları kendi iradeleriyle birlikte yaşama kararlılığına dayanmaktadır. Bu iradenin yaşama yansıması kesintilere uğrasa bile, yine birlikte yaşamının temelini oluşturmaktadır.

Bu konuda, mühendis ve felsefeci olan Ahmet İnam: “Ahlak, bir arada yaşamayı başarmaya çalışan insanların yalnızca siyasal, hukuksal, toplumbilimsel, ruhbilimsel bakışlarla sorunlarını çözemeyeceklerini bir gün anladıklarında, üzerinde daha önemle düşünecekleri bir alan olacaktır.” demektedir.[15] s.71

Bu temel niteliğinden dolayı etiğe toplumsal yaşamda hukuktan da öte bir değer verilmekte ve hukuk “minimum etik” olarak tanımlanmaktadır.

Etîğin Oluşumu ve Tarihi Süreç

Bu başlık altında öne süreceğimiz görüşler, felsefe, ekonomi, sosyoloji vb. toplum-bilimlerine has yöntemlerle değerlendirme iddiasını taşımamaktadır.

Tarihi süreç, dünyanın kaynaklarına sahip olmak, sahip olunan değerlerin artırılarak korunması ve egemenlerin bu uğurda kendi ideolojilerine has değer yargılarını insanlığa kabul ettirmek için günümüzde de sürmekte olan savaşların, katliamların, insanları köleleştirmenin kanlı eylemleriyle doludur. Diğer taraftan bu süreç, insanlık dışı uygulamalara karşı düşünsel ve edimsel karşı duruşların, onurlandırıcı karşı duruşların, bu uğurda can verişlerin de tarihidir. Konumuz üzerinde bir değerlendirme yapmak gerekirse bu süreç, antik çağdan bu yana, son derece zengin bir düşün evreni yaratmıştır.

Burada yapmak istediğimiz yaşamı etkisi altına alan, daha öncede belirttiğimiz gibi düşünürlerin nedenlerini aydınlığa kavuşturmak istedikleri, günümüzde de yansıma bulan, olay ve olguların hatırlatılmasıdır.

Üretim toplumsal bir süreçtir. Üretim, insanın bir araç olarak kullandığı elinin, yinelenen pratikle, ustalaşmasından, dilin yaratılmasına ve toplum halinde yaşamaya başlamasından bu günkü düzeye erişmesine kadar bütün gelişme sürecinin temelini oluşturmaktadır. Üretim sürecinde, insanlar aralarında zorunlu, kendi iradelerine bağlı olmayan, üretim ilişkileri kurmaktadır.[16] s.25-32

Üretim alanında ve üretim ilişkileriyle yaratılan maddi varlıklar yanında düşünceler, töreler, inançlar vb. ilkeler ve değerler ortaya çıkmaktadır. Bu ilişkiler çerçevesinde, üretimden pay alma temelinde geliştirilen ideolojiler toplumun ekonomik yapısını ve buna bağlı olarak da toplumların kurumsal yapısını oluşturmaktadır. Basitçe dile getirmeye çalıştığımız bu süreç çok yoğun ve karmaşık insan ilişkileri temelinde ve yine bu ilişkilere dayalı oluşan ilkeler çerçevesinde gelişmektedir. Bu nedenle, ilkeler, değerler bütünü olarak insan ilişkilerini yönlendiren etik, insanın tutum, davranış ve karar süreçlerinin belirleyicisi olarak, üretim alanında, üretim eylem ve ilişkilerinin de temelinde yer almaktadır. Etik, insanlık tarihi boyunca, ortaya çıkan dönemlerin üretim biçimi, tinsel, kültürel değeri ve egemen ideolojinin değer yargıları vb. etkenlere göre, değişim ve dönüşüm gösteren bir süreç olarak gelişmektedir. Kitalararası yürütülen savaşlar, ticaret yolları, dinlerin yayılması vb. kitlesel hareketler aynı zamanda düşünce akımlarının, kültürlerin de taşıyıcıları oldular. Savaşların toplumlarda yarattığı bunalımlar, servetin belirli ellerde toplanması, zenginliğin yarattığı debdebeli ve ahlaksal değerleri hiçe sayan yaşam tarzı, bunlara karşın halkın yaşam koşullarının dayanılmaz boyutlara ulaşması insanları ahlaki bunalımları aşma yönünde çözüm arayışlarına itti. Siyasetten ticarete, inançtan eğitime her alanda

erdemini egemen kılınması, dünyanın yaşanır duruma getirilmesi savunulurken bunun araçlarının da filozof krallardan, despot diktatörlere kadar uzanan düşünce ve görüşler üretilmiştir.

Bütün bunlara karşın tarih boyu ahlak, yönetim erkinin elinde, insan davranışlarını kontrol altında tutmanın güçlü aracı olarak görülmüş, yöneten-yönetilen arasında “çoban-koyun” ilişkisinin geçerli olduğu bir toplumsal yapı oluşturma yönünde kullanılmıştır.

Antik çağdan Hristiyanlığa gelişen ahlak anlayışı ve sanayi devriminden sonra kapitalizmin gelişmesindeki dönüm noktalarına, bu dönemeçlerin emekçi sınıflar için taşıdığı anlama kısaca bakmak, etik anlayışındaki farklılıkları da gösterecektir.

M. Foucault antik ahlak anlayışını ve antik çağdan Hristiyanlığa geçişteki değişimi şöyle tanımlıyor:

“Kuşkusuz, her bireyin davranışlarını yönlendiren bazı normlar da bulunuyordu. Ne var ki, ahlaki bir özne olma istenci ile bir varoluş etiği arayışı antik çağın asıl olarak insanın kendi özgürlüğünü olumlamasına ve kendi yaşamına, kendisinin tanıyabileceği ve kendisinden sonraki nesillerin de örnek olarak görebileceği belirli bir biçim kazandırma çabasıydı.

İşte bence, antik çağdaki ahlaki deneyimin, ahlaki istemin temelinde, insanın bazı kurallara boyun eğmek durumunda kalsa da, kendi yaşamını kişisel bir sanat eseri gibi yoğurması yatıyordu.

Antik çağdan Hristiyanlığa geçerken, özünde kişisel bir etik arayışı olan bir ahlaktan bir kurallar sistemine itaat etmekte somutlaşan bir ahlaka geçmiş oluyoruz”[17] s.264-265

Hristiyanlığın güçlenmesiyle Tanrı iradesine boyun eğme, Tanrıya ve Tanrının buyruklarına itaat etme ahlakın temelini oluşturmaya başladı. İnsanların, öbür dünyada vaat edilen cennete girebilmeleri veya bunu engelleyecek günahtan kurtulabilmeleri için, kilise egemenlerince, uyulması istenen kurallar ahlak kodlarına dönüştürüldü ve insan davranışları dinin tahakküm ve kontrolü altına alındı.

Daha sonraları din temelli iktidarlara karşı bilimsel tabanda ortaya konan eleştiri ve bunlara dayalı gelişmelerin yarattığı dönüşüm modern devleti doğurdu.

Bilimsel devrimin kazanımları, dünyanın, dışarıdan, doğüstü güçler tarafından değil, insan iradesiyle dünya içinden yöneltip yönlendirildiğini ortaya koydu. 18. YY. da gerçekleşen sanayi devrimiyle ortaya çıkan kapitalist üretim biçimi, insanın aradığı mutluluğun, öbür dünyada değil bu dünyada, kapitalizm tarafından yaratılabileceği

iddiasıyla ortaya çıktı. Bu dönüşüm, gelişimin seyrine uygun olarak, etik ve ahlakın da yönünü değiştirdi. Etik ve ahlak kurallarının kodları, cenneti dünyaya indirecek olan, kapitalizmin gereksinim ve hedeflerini gerçekleştirmeye yönelik değer yargılarına göre şekillenmeye başladı. Burada genel argümanlar, mutluluk, sağlık, bilgi, kendini geliştirmek, genelin refahı ve güvenini sağlamak, hedef olarak ortaya kondu. Bu akımın en etkili sloganı da, “olabildiğince çok insanın olabildiğince çok mutluluğu ilkesi”dir.

Kapitalizmin “Refah Devleti” modelinde insanlara vaat edilen mutluluk, kitlesel üretimin kitlesel tüketime dayalı olarak yürütülebilmesi, piyasa güçlerine karşı korunmuş, örgütlü-sendikali çalışanları esas alan toplumsal yapı aracılığıyla verilecekti. Böyle bir yapıda eğitim, sağlık gibi temel ihtiyaçların karşılanması devletin sorumluluğu altında bulunuyordu.

1970’lerde, kapitalist sistemde ortaya çıkan ekonomik kriz sonucu kitle üretimi yerine esnek üretim yöntemi geliştirildi.

Esnek üretim modeli, süregelen bütün değer yargılarını kökten değiştirip, geçmişle bağlarını koparmak istemektedir. Bu kopuşun kavramsal ifadesi “yeni dünya düzeni”, “yeniden yapılanma”, “küreselleşme” terimleriyle tanımlanmaktadır.

Ali Artun bu dönüşümü şöyle açıklamaktadır:

“Ülkeler coğrafyasının yerini, bulunduğu topraklardan çok, bu küresel ağın çekimine girerek birbirlerine kenetlenen metropoller coğrafyası almaktadır. Bu coğrafya, ekonomileri bütünleştirirken, siyasal ve toplumsal yapıları parçalamaktadır.

Şimdilerde dünya kapitalizmi ulusal kapitalizmlerin toplamı olmaktan çıkmaktadır. Çevre ülkelerine özgü, üstelik iktidarlar kadar, muhalefetlerin de benimsediği devlet öncülüğünde ve korumasında planlı sanayileşmeye dayalı az gelişmişlikten gelişmişliğe yönelik, ulusal kalkınmacı ekonomiler hızla eskitilmektedir. Bu ekonomilerle birlikte inşa edilerek, evrensel ve modern ile yerel ve geleneksel arası değişken matrikslere göre tasarılanmış kültürler sökülmemekte, sosyal hak, sosyal adalet, sosyal dayanışma söylemleriyle beslenen yurttaşlık bilinci silinmemektedir.”[18] s.20

Richard Sennett ise esnekliği şöyle tanımlıyor:

“Esnekliğin kaygı yaratması son derece doğal: İnsanlar hangi risklerin olumlu sonuç vereceğini veya hangi rotayı seçmeleri gerektiğini bilemiyor. Geçmişte ‘kapitalist sistem’ sözünün taşıdığı lanetten kurtulmak için ‘serbest girişim’ sistemi veya ‘özel girişim’ sistemi gibi pek çok dolaylama geçirilmişti. Günümüzde esneklikte, kapitalizm üstündeki laneti silmenin başka bir yolu olarak kullanılıyor. Katı bürokrasi biçimleri eleştirip, risk almaya vurgu yapılarak, esnekliğin insanlara kendi yaşam-

larını şekillendirmede daha fazla özgürlük tanıdığı söyleniyor. Oysa yeni düzen sadece geçmişin yürürlükten kaldırılmış kurallarının yerine yeni kontrol biçimlerini geçiriyor. Ancak bu yeni kontrol biçimlerini anlamak oldukça zordur. Yeni kapitalizm, okunması son derece zor olan bir iktidar rejimidir.”[19] s.10

Egemen küresel ideoloji, doğası gereği, toplumun ahlak anlayışını, kendi ilkeleri ve değer yargıları doğrultusunda dönüştürmek istemektedir. Bilimsel devrim ve yarattığı sanayi dönüşümü sonucu seküler toplumsallaşma sürecinde, dinin etkisinin zayıflaması, insanın, iyilik ve kötülüğün Tanrı isteğine bağlı olmadığına bilincine varmasıyla toplumları yönetmenin kolay olmadığı anlaşılmaya başlandı. Bu gerçeği kavrayan egemen sınıflar, dinle ahlak arasında yeniden canlı bağlar kurmanın gereğini duymaktadırlar, Bugün kapitalist ideoloji, çıkarına uygun gelecek biçimde, bu iki kavram arasında, kah karşıtlıklar, kah özdeşlikler yaratarak sürekli oynamaktadır.

İdeolojiler (din dahil), kuramlarını, yaratmak istedikleri toplum modeline göre geliştirmektedirler. Etik konusunda da, çeşitli etik kategorilerin yaratılmasının temelinde, insan topluluklarını kendi değer yargıları doğrultusunda yönlendirmek isteyen ideolojinin argümanları yatmaktadır.

Bugün gelineen noktada, bütün kesimler toplumsal bozulma ve yozlaşmadan yakınmakta ve bu yozlaşma etik ve ahlaki değerlerdeki bozulmaların sonucu olarak görülmektedir, bununla küresel ideolojinin yeni argümanlarına kapı açılmakta, kitleler emperyalizmin değer yargılarını benimsemeye hazırlanmaktadır.

Etik Kavramının Toplumsal Niteliği

Etiğin üretim sürecinde ve üretim ilişkileri içinde oluşması doğal olarak onun niteliğinin sınıfsal mı, yoksa toplumsal mı sorusunu gündeme getirmektedir. Bir insanın etik ve ahlaki değerlerinin oluşmasında, öncelikle ve ağırlıklı, içinde yetiştiği ya da toplumsallaştığı çevrenin koşulları, kültür öğeleri, mensup olduğu sınıf ve katmanların değer yargıları, eğitim süreci vb. etkileşimler belirleyici olmaktadır.

Etik ve ahlak, sınıfsal özelliklere sahip olmakla ve topluma egemen sınıfın değer yargılarının baskısı altında bulunmakla birlikte toplumsal nitelikte değerlerdir. Toplumun değişik sınıf ve katmanlarını oluşturan bireylerin karşılıklı ilişkiler içinde olan karmaşık bütünsel bir yapı göstermesi gibi, ahlak da bu yapı içerisinde, farklı kültürlerin, gelenek ve göreneklerin karmaşık ilişkileri temelinde oluşan değerleri yansıtan bir bütünlük göstermektedir. Bu bütünsellik içinde, başkalarının da saygıyla karşıladıkları, farklı kültürel ve ahlaki öğeleri de barındırmaktadır. Tarihsel olarak etik ve ahlak, toplumların gelişim sürecinin bir fonksiyonu olarak ortaya çıkmaktadır.

Etiğin sınıfsal açıdan taşıdığı önem sınıf çatışmasındaki yerinden kaynaklanmaktadır. Etik veya ahlakın sınıfsal-toplumsal niteliğinin açıklanmasını konu üzerinde düşünenlerin görüşleriyle (uzunca alıntılar şeklinde de olsa) sunmak daha aydınlatıcı olacaktır.

George G. Brenkert bu konuda, “Ahlak ile sınıflar arasında benzer bir zorunlu bağlantı var mıdır?” sorusundan sonra şu görüşleri açıklamaktadır: “Devletlerin oluşmasından, hatta sınıfların var olmasından önce ilkel topluluklarda ahlak vardı. Hiçbir devlet, ulusallık duygusu, hatta yasa yoktu; ancak ahlak (dinin, sanatın vb. yanı sıra) vardı. Tarih aslında işbölümü, sınıflar, devlet vb. aracılığıyla gelişmiştir -ve bir bakıma gelişmek zorunda kalmıştır. Ancak Marx’ın burada sezinlediği zorunluluk, sınıfların, devletin ve işbölümünün ortadan kalkmasıyla birlikte ahlakın da zorunlu olarak sona ermesini gerektirecek bir zorunluluk değildir. Şunu söyleyebiliriz ki; çıkarların karşılanması belirli bir grubun ya da bir kişinin (örn. Tanrı) çıkarlarının karşılanmasına mantıksal olarak bağlayan hiçbir şey yoktur. O halde ahlak, tarih boyunca belirli bir sınıfın talepleriyle bağlantılı olmuş olsa da, bu ahlakın bir sınıfın talepleriyle bağlantılı olması gerektiğini göstermez. Buradan çıkarılabilecek yegane sonuç, ahlakın gereklerinin pratik insan çıkarlarının karşılanmasıyla bağlantılı olması gerektiğidir”. [20] s.97

Frederich Engels bu konuyu, tarihsel süreç olarak, şöyle değerlendirmektedir:

“Modern toplumun, feodal soyluluk, burjuvazi ve proletaryadan oluşan üç sınıftan her birinin kendi öz ahlakına sahip bulunduğunu gördükten sonra, bundan, ancak insanların, ister bilinçli, ister bilinçsiz olsun, ahlak anlayışlarını, son çözümlemede, sınıf durumlarının üzerinde dayandığı pratik ilişkilerden aldıkları sonucunu çıkarabiliriz... Bu ahlak teorileri, aynı tarihsel evrimin üç ayrı aşamasını temsil ederler, öyleyse, ortak bir tarihsel arka plana, ve bunun sonucu, zorunlu olarak, birçok ortak öğeye sahip bulunurlar... Ahlak dünyasının da, tarihin ve ulusal farklılıkların üstünde bulunan sürekli ilkeler olduğu bahanesiyle, herhangi bir ahlak dogmatizmini, bize, ölümsüz, kesin, bundan böyle değişmez bir ahlak yasası olarak kabul ettirme yolundaki her savı yadsıyoruz. Tersine, geçmişte, her ahlak teorisinin, son çözümlemede, o zamanki toplumun iktisadi durumunun bir ürünü olduğunu ileri sürüyoruz. Nasıl toplum sınıf karşıtlıkları içinde gelişmiş bulunuyorsa, ahlak da aynı biçimde her zaman bir sınıf ahlakı olmuştur; bu ahlak ya egemen sınıfın egemenliğini ve çıkarlarını doğruluyor, ya da, ezilen sınıf yeteri kadar güçlü bir duruma geldiği andan başlayarak, bu egemenliğe karşı baş kaldırmayı ve ezilenlerin gelecekteki çıkarlarını temsil ediyordu”

İnsan bilgisinin diğer dallarında olduğu gibi ahlak konusunda da bir ilerleme olduğunun kabul edilmesine rağmen henüz sınıf ahlakının aşamadığını belirten düşünür şöyle demektedir: “Sınıf karşıtıları ve bu karşıtıların anısı üzerinde yer alan gerçekten insani bir ahlak, ancak sınıf karşıtılarındın sadece yenilmekle kalmadığı, ama yaşama pratiğı bakımından unutulmuş da bulundukları bir toplum düzeyinde olanaklı olabilir”[21] s.175

Etik ve Toplumsal Süreçler

Etigin tarihi olarak toplumların sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel yapısıyla, bu yapılar da ortaya çıkan değışim ve dönüşümlerle şekillenen dinamik bir süreç olduğunu, hep altını çizerek vurgulamaya çalıştık. Daha önceki yayınıımızda etik le doğrudan etkileşim içinde olan belirli kavramlar hakkında bilgiler aktarmıştık. Bu çalışmamızda etik ve ahlakın toplumsal süreçlerle etkileşimini, yaşanan olay ve olgularla örneklendirerek, açıklamaya çalışacağız.

Toplumsallaşma

Toplumsallaşma insanın çevresiyle kurduğu bireysel-toplumsal ilişkilerinde davranış ve karar süreçlerinde yol gösterici olan içinde yaşadığı toplumun değerleri ve kültürünü içselleştirme sürecidir. Bir insanın içinde yaşadığı toplumla etkileşim süreci toplumsallaşma olarak adlandırılmaktadır. Bu süreç insanın yaşamın bilincine vardığı, kimlik ve kişiliğinin oluştuğı, çevresiyle ilişkilerinde toplum değerlerine uyumlu tutum ve davranışlarda bulunmayı içselleştirdiğı, kısaca etik ve ahlaki değer yargılarının oluştuğı bir süreçtir. Doğal olarak bu süreç toplumu şekillendiren sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel tüm etken ve etmenlerden doğrudan etkilenmektedir. Toplumsallaşma süreci, yaşamda karşılaşılan değışim ve dönüşümlerden etkilene rek ömür boyu sürmektedir. İnsan yaşamının her evresi, çocukluktan erginliğe, öğrencilikten meslek edinmeye yaşamındaki statü değışiklikleri toplumsallaşma sürecini dinamik olarak etkilemekte, insanın kimlik ve kişiliğı üzerinde önemli değışim ve dönüşümlere neden olmaktadır. Eğitimin toplumsallaşma sürecinde belirleyici bir rolü bulunmakla birlikte tek etken konumunda bulunmamaktadır. Toplumsal koşullar eğitimi de doğrudan etkilediğı gibi, insanın karar alma süreçleri ve davranışları üzerinde de belirleyici rol oynamaktadır.

Siyaset

Siyasetin toplumlarda başat güç haline gelmesinin temel nedeni üretim sürecinin paylaşım aşamasında yaratılan sorunlardan, başka bir deyişle üretilene, üretimi yapanlar yerine, sahip olma isteğinden kaynaklanmaktadır. Özünde siyaset, yara-

tılan maddi değerlere sahip olma yöntemlerine dayalı olarak geliştirilen ideolojilerin çarpıştığı bir eylem alanıdır ve bu alanda siyaset, yönetim sanatı olarak adlandırılmaktadır. Bu yönetim sanatı; toplumda bireysel, toplumsal, üretimden bölüşüme, ticaretten sanata vb. tüm ilişkileri ve yaşamın tüm alanlarını şekillendirip yönlendirmektedir.

Bu nedenle, siyaset erkini elinde tutan insanlar temsil ettikleri güç nedeniyle kendilerini toplumun mutlak hakimi olarak kabul etmekte ve aslında bunu da toplumlara kabul ettirmiş bulunmaktadırlar. İktidar baskılarından yılan insanlar, tarih boyu, kendilerini yönetecek olanların ahlak sahibi, adil, dürüst kısaca erdemli kişilerden oluşmasını istemişlerdir. Siyaset ve yönetim alanlarında pek çok şeyin açıklanıp aydınlığa kavuştuğu günümüzde bile bu görüş ağırlığını korumakta, dolayısıyla iki önemli konu gözden kaçırılmaktadır:

Bunlardan birincisi, siyasetin, sınıf çıkarlarının devlet aracılığıyla korunduğu dolayısıyla devlet siyasetinin, devlete egemen güç odaklarının siyaseti olduğu, karar mekanizmalarının yetkili ve sorumlu kadrolarının başına ise bu ideolojiye hizmet edeceğine güvenilen kişilerin getirilmesidir.

İkincisi ise, siyaset erbabının toplumun içinden çıktığı, dolayısıyla toplumun kültürünün bütün erdem ve zayıflıklarını taşıdığı insanlardan oluştuğudur.

Üretim sürecinde oluşan etik ve ahlaki değerler paylaşım sürecinde egemen ideolojinin değer yargılarından, bu yargılara dayalı uygulamalardan etkilenerek şekillenmektedir.

Türkiye’de siyaset anlayışı demokratik yönetime evrilme aşamasından, faşist bir müdahale ile, şiddete dayalı totaliter bir yönetime geriletilmiş bulunmaktadır.

Bunun sonucunda, Türkiye’de, ekonomik ve siyasi karar süreçlerinde dış güçlere bağımlı, içte baskıcı, kısıtlayıcı, totaliter, antidemokratik, anti sosyal, demokratik hak ve özgürlükleri yadsıyan bir siyaset ve devlet anlayışı yerleştirilmiştir. Dışa bağımlılığın doğal sonucu olarak, yönetimde irade ve inisiyatif elden kaçırılmış, bağımsız politika üretme yeteneğinden yoksun ve lider sultasına bağlı bir politik sistem oluşturulmuştur. Sistemin kadrolarının genel niteliği popülist, çıkarıcı, topluma karşı değil tek seçici konumdaki lidere karşı sorumluluk duygusuyla yüklü politikacılar tarafından oluşturulmuş ve her kesim tarafından bilinmektedir. İktidarlar değişik ideolojiye sahip gruplar tarafından oluşturulsa bile, belirleyici olan küreselleşen kapitalist sistemin ideolojisinin değer yargılarıdır. Bu sistemde insan yeteneklerinin ölçütü, genelde, bireysel çıkara dayalı ideolojik yandaşlık, makam ve mevki

beklentilerinin güdülendiği, iktidarlara yaranma, bu kesimin dışında kalanlar için dışlanmışlık, korku ve çekingenlik, insan ilişkileri yoğun beyin yıkama ve bilinç saptırma yöntemlerine dayanmaktadır.

Sistemin aksamadan yürütülmesi için, toplumu depolitize etme ya da siyaset dışı tutma çabaları devlet politikası olarak uygulanmış ve büyük oranda içselleştirilmiştir.

Bugün gelinen noktada, Türkiye, ironik olarak, şeffaf yönetim dönemini yaşamaktadır. Etik ilkeler geliştirmenin ana nedeni olan yağma, talan, yolsuzluk vb. olayların nasıl yaratıldığı, kovuşturulmadığı, çeteleşme olarak bilinen siyasetçi-mafya-kolluk güçleri-medya ilişkileri, kanun kaçığı hatta daha da ilerisi canilerin nasıl korunduğu, diplomatik pasaport sahibi edildikleri, milletvekillerinin dokunulmazlık zırhı arkasına sığındıkları, “Memurin Muhakemat Kanunu” ile suçluların adaletten kaçırıldıkları, sık sık çıkartılan aflarla suçluların nasıl ödüllendirildikleri vb. herkesin ilk ağızda sayabileceği örneklerdir. Bütün bu uygulamalar toplumda geçerli bir ahlak anlayışının göstergesi değil midir?

Etik alanının en önemli göstergelerinden biri örnek oluşturmaktır. Çocuk için baba, anne, kardeş, öğretmen vb. yakın çevresi, memur için amiri, yaşam içinde statü olarak göz önünde bulunan insanlar, en fazla da siyaset adamları ve siyasi önderler, iyi veya kötü örnekleri oluşturmaktadır.

Siyaset her zaman olumsuz örneklerle birlikte gündeme gelmekte, bu yönü vurgulayan pek çok deyim, atasözü vb. özlü tanımlamalar yapılmaktadır. Bu tür olumsuz tanımlamalar toplumsal kanı haline dönüşmüştür. Bunun nedeni, siyasetin etik dışı bir eylem olmasından kaynaklanmayıp aksine insan davranışları üzerinde, en belirleyici etkiye sahip olmasındandır. Siyasetçinin görevi, temsil ettiği ya da adına hareket ettiği ideolojinin değer yargılarını, bu yargılara uyan yaşam tarzını söz sahibi olduğu toplumda yaşamın her alanına uygulamaktır. Siyaset alanında alınan her karar, ortaya konan her uygulama bireysel-toplumsal ilişkileri, dolayısıyla etik ve ahlak açısından tüm tutum ve davranışları derinden etkilemektedir. Doğal olarak ahlak söz konusu olduğunda, toplumsal yaşamı etkileyen gelişmeler en olumsuz yönüyle ele alınmaktadır.

Ekonomi

Yaşam koşullarının oluşumunda en belirleyici konumda olan etken ekonomidir. Ekonomi bir insanın yaşam biçiminden düşünce yapısına, buradan da tüm ilişkilerine kadar belirleyici olmaktadır. Maddi koşulların belirlediği yaşam biçimi düşünce biçimini de etkilemektedir. Bir toplumun ekonomik ilişkilerini yönlendiren ideoloji o toplumun üst yapı kurumlarını yani yaşamı yönlendiren tüm kurum ve kuralları

belirlemektedir. Türkiye, gelir dağılımı çok bozuk, nüfusunun büyük bir bölümü açlık sınırında yaşayan ve uzun yıllardan beri yüksek enflasyon etkisi altında olan bir ülkedir. Ekonomik sorunların insan kişiliği üzerinde yarattığı olumsuzluklar, ekonominin gelişmesi, enflasyonun düşürülmesi, gelir dağılımındaki adaletsizliklerin aza indirilmesi ya da yaşam standartlarının yükseltilmesiyle kolayca ortadan kaldırılamamakta, insanlar üzerinde kalıcı etkiler bırakmaktadır.

Elias Canetti Nobel Ödüllü “Kitle ve İktidar” adlı yapıtında, enflasyon, para ve insan değeri konularında şu görüşleri getirmektedir: “Enflasyon, sözcüğün en katı ve en somut anlamıyla bir kitle fenomenidir. Enflasyonun bütün ülke vatandaşları üzerinde yarattığı karışıklık etkisi hiçbir şekilde yalnızca fiili enflasyon etkisiyle sınırlı değildir. Savaşlar ve devrimler bir yana, modern uygarlıklarımızda önem bakımından onunla karşılaştırılabilecek hiçbir şeyin olmadığı söylenebilir. Enflasyonun neden olduğu kargaşalar öylesine büyüktür ki insanlar bunları örtbas edip gizlemeyi yeğlerler. Her şeyden önce, değeri yapay bir biçimde insanlarca belirlenen parayı kitlelerin oluşumunu etkileyecek bir güç olarak görmekte tereddüt gösterirler; bu, paranın pratik işleviyle orantısız, akla aykırı, hem de utanç verici bir şeydir.”

Yazar daha sonra şöyle demektedir: “Enflasyon sırasında her şey gözle görülür bir biçimde sarsılmakla, hiçbir şey bir saat içinde bile kesin ve sabit durmamakla kalmaz, aynı zamanda her bir kişi, insan olarak değer yitirir.

Her neyse ya da her ne idiyse, her zaman istediği milyon gibi bir hiçtir. Herkesin bir milyonu vardır ve herkes bir hiçtir”.[22] s.184. Paranın hiçleştirdiği ortamlarda etik ve ahlaki değerler gibi en temel insani değerler de aşınmaya uğramaktadır. Toplumun büyük çoğunluğunu etkisi altına alan yoksulluk insanlara değerlerin korunması adına fazla bir seçenek bırakmamaktadır. Ekonomik koşulların çaresiz bıraktığı insanlar ruhsal bunalımlara ve intihara sürüklenmektedir. Diğer yandan bu zor yaşam koşulları, yasa dışı yollarla kazanç elde eden gruplar için yeni olanaklar yaratmakta, kayıt dışi ekonomiyi beslemektedir. Örneğin, sokaklara egemen olan, güdümlü, kap kaç çeteleri en küçük değerler için insanları öldürmekten çekinmemektedirler. Yine günümüzde bedeli ödendiğinde satın alınmayacak hiçbir giz, bozulmayacak hiçbir bağ, ya da meslek etiğinin ana temalarından biri olan ‘patrona sadakat’tan eser kalmamaktadır. Bugün en küçük toplumsal birimdeki ilişkilerden uluslararası ilişkilere kadar bütün ilişkilerin temelini ekonomik çıkarlara dayalı değer yargıları oluşturmaktadır.

Siyaset ve ekonomi konularında vurgulamak istediklerimizi en kısa şekilde özetlemek gerekirse: Toplumsal tüm olay ve olguların gelişimini ekonomi ve siyasetten soyutlamadan başka bir deyişle, toplum, ekonomi, siyaset ve kültür bütünselliği içinde ele alınması kaçınılmaz bir zorunluluktur.

Din

Bir toplum içinde en etkili kurallar din ve ahlak kurallarıdır. Toplumbilimci Barlas Tolan bu konuda şu bilgileri vermektedir: “Din ve ahlak kuralları, toplumsal gerçek içerisinde çoğu kez birbirlerinden ayırt edilemeyecek bir bütün oluştururlar. Bazı düşünürler, ahlak ve din arasındaki farkın birer içerik farkı olmaktan çok, yaptırım türü ile ilgili olduğunu ileri sürmektedirler. Onlara göre, dinsel normların doğaüstü ve irrasyonel nitelikteki bir yaptırımla desteklenmesine karşın, ahlaksal normların yaptırımları toplumsal bir özellik gösterir. Bu farklılaşmaya rağmen, bu iki kural sistemi sürekli bir etkileşim içerisinde bulunur... Dinsel ve ahlaksal normlar arasındaki karşılıklı etkileşim, bazı dönemlerde çatışmaya da neden olabilmektedir. Nitekim ahlakın değişebilirliğine karşılık, din bu özellikten yoksundur. Bu nedenle din, kendi varlığını sürdürebilmek için zaman zaman değişen ahlaka karşı çıkar. Böylece din, yavaş da olsa, kendisini değişen ahlaka uydurmaya çalışır...

Din, insanların bilinmeyen sonsuz karşısında, doğaya karşı ve doğaüstü bir tutumla oluşturdukları inanç, değer, gelenek ve tapınma biçimleri bütünüdür”. [23] s.241

Bilimsel devrim ve bunu izleyen süreçte sanayi toplumuna dönüşüm, dini referansların etkisini azaltarak gelişen kapitalizmin değer yargıları ya da kapitalist ahlak anlayışı referans değerlerini dünyadan almaya başladı, yani ahlakı seküler hale getirdi.

Bir başka düşünür yaşam koşulları ve inanç konusunda şunları söylemektedir: “Çevresel tahribat, kitlesel açlık ve din için verilen savaşların olduğu, hepsinden beteri de insanın her canlı varlığı yüz kere öldürme kapasitesine eriştiği bir dünyada, insan rasyonel olarak bir tanrı inancının etkisiyle ahlaki ilerleme sağlanmış olduğundan nasıl bahsedebilir?” [10] s.127

Prof. Dr. Yasin Ceylan din ve ahlak konusunu şöyle değerlendirmektedir:

“Din ve ahlak ilişkisi konusunda belirtmek istediğimiz son bir husus da şudur: Ahlaksal eylemi etkileyen farklı kültürler ahlakın dış kaynaklarıdır. Bu kaynak toplumdan topluma, kültürden kültüre değişir. Ancak insanın doğasına dayanan ahlak, iç kaynaklıdır. Bu kaynak kültür ve ırk farkına bakılmaksızın, akıl sahibi olmaları sebebiyle tüm insanlarda aynıdır. İç kaynağın ilkeleri hiçbir kültürün ve dinin tekelinde değildir. Bu yüzden ki her toplumda erdemli davranış ve erdemli insan görmek mümkündür. Buna ‘doğal ahlak’ diyebiliriz. Doğal ahlakı geliştirmek için bir dine girmek veya metafizik bir inanç sistemine bağlanmak ve hatta Tanrının varlığına inanmak gerekmez. Çünkü ‘her zaman doğru söyle’, ‘iyilik yap, kötülük yapma’ ‘insanları araç olarak kullanma’ gibi ahlaksal ilkeler herhangi bir kültür veya dünya görüşünün özel olarak keşfettikleri kurallar değildir. Bunları bilmek için insan olmak yeter.

Spekülatif akıl bir kuram olmaya aday olmayacak kadar sadedir ve insan olan herkesin ortak malıdır. Doğal ahlakın ilkelerine sahip olma ve erdemlerine ulaşma imkanı, dindar, dinsiz, teist, ateist herkes için aynı seviyededir”. [24] s.107

Kamusal Alan, Kamuoyu Oluşumu

Etiğin ilke ve kuralları yasalardan farklı olarak toplumsal tepkilerle oluştuğu gibi bu değerlerin çiğnenmesine karşı yaptırımlar da yine toplumsal tepkilerle oluşmaktadır. Etik değer ve ilkelerin ihlaline karşı toplumsal tepkilerin etkileme gücü, insanların düşüncesinde, duygularında, vicdanlarında oluşan tepkilerin kamuoyuna yansarak kamuoyu baskısına dönüşmesidir. Böyle bir tepkinin de baskıya dönüşeceği alan Kamusal alandır.

Kamusal alan tanımlaması kısır döngülerin dışına alınarak, bilimsel temelde yapılmamıştır. Ülkemiz için son derece önemli olan bu konunun iyice aydınlığa kavuşturulması gerekmektedir. Bu alanda söz sahibi olan bilim insanlarının, kamusal alan üzerindeki görüşlerini konuya açıklık getirmesi amacıyla sunuyoruz.

A. Giddens: “Kamu alanı, herkesin ilgilendiği konuların tartışılabilirdiği ve düşüncelerin oluşturulduğu bir kamusal tartışma alanıdır. Kamu alanı en azından ilke olarak bireylerin, kamusal bir tartışma için bir forumda yer alan eşitler olarak bir araya gelmeleriyle ortaya çıkmaktadır” [25] s.403

C. Wright Mills, kamusal alandaki tartışmaları, toplumdaki küçük küçük tartışma çevrelerini birbirine bağlayan iğne ile ipliğe benzeterek şöyle demektedir: “Bir ülkede kamuoyunun bulunduğunu söyleyebilmek için- bu konuda dürüst ve ciddi konuşuluyorsa- bazı vazgeçilmez koşulların varlığı şarttır: devlet yönetimine ve iktidara katılamayan halk kesimleri siyasal düşünce, fikir ve kanaatlerini hiç çekinmeden, hiç bir şeyden korkmadan serbestçe ifade edebilmeli ve bunu kapalı kapılar ardında değil, kamuya duyurabilecek şekilde genel ve açık yollardan yapabilmeli; ayrıca, halk bu alanlarını kullandığında, devletin ve hükümetin eylemlerini, edimlerini, yöneticilerini, memurlarını, izlediği siyaseti, aldığı kararları etkileyebilmeli ve belirleyebilmelidir”. [26] s.433

Kamusal alan kavramının yaratıcısı olan Jürgen Habermas ahlaksal tartışmalar hakkında şunları söylemektedir: “Bu nedenle, bir önermenin rasyonel kabul edilebilirliğinin nedenleri, sonuçta, kanıtlama süreçlerinin belirli özellikleriyle ilgilidir. Burada en önemli dört neden saymak istiyorum: (a) Önemli katkılar getirebilecek hiç kimse katılımdan dışlanmamalı; (b) herkese, katkı getirme konusunda eşit fırsat verilmeli; (c) katılımcılar, söylediklerini düşünmeli; (d) iletişim, dışarıdan ve içeriden gelen zorlamalardan arınmış olmalı ki, eleştirilebilir gerçeklik savları için alınacak

evet/hayır tavırları, daha iyi nedenlerin inandırıcılık gücüyle güdülenebilsin”.[27] s.225

Toplumda ahlakın her alanda geçerli olması isteniyorsa insanların, doğruluk, dürüstlük, şeffaflık, eşitlik, hesap verebilirlik vb. adına ortaya koydukları tutum ve davranışlarının halk tarafından denetlenebilir, eleştirilebilir ve kamusal alanda özgürce sergilenebilir olması gerekmektedir. Aksine, tepki verme refleksi dumura uğratılmış toplumlarda, ahlak adına dile getirilen erdemlerin korunması olanaksızlaşır.

Bu gerçek bilim insanlarınca çarpıcı bir şekilde açıklanmaktadır.

A. Giddens “Çağcıl toplumdaki tartışma, kültür sanayisinin ortaya çıkışıyla nefessiz kalmıştır. Kitle iletişim ve eğlence araçlarının gelişimi, kamu alanının büyük ölçüde bir aldatmacaya dönüşmesine yol açmıştır. Ticari çıkarlar kamunun çıkarlarının önüne geçerken politika, parlamento ve iletişim araçlarında sahnelenen bir oyuna dönmüştür. ‘Kamuoyu’ artık, açık, akılcı tartışmalar yoluyla değil örneğin reklamda olduğu gibi yönlendirme ve denetleme yoluyla oluşmaktadır”.[25] s.402-403 şeklinde konuya açıklık getiriyor.

C. Wright Mills’in Amerikan toplumu için dile getirdiği görüşler bugün Türkiye için de geçerli olmaktadır. C. Wright Mills şöyle demektedir. “Uzun dönemde, kamuoyunun sadece ‘doğru’ çıkması yetmez; uzun dönemde egemen olanın da kamuoyundan başka bir şey olmaması gerekir. Bu gün ise, kitleler ile kitleler adına önemli kararlar alan seçkinler arasında büyük bir boşluk, farklılık görülmekte; çok önemli sonuçlara yol açacak nitelikteki kararlarda bile kamuya ancak, her şey olup bittikten sonra bilgi verilmektedir”.[26]s.421

12 Eylül’ün yarattığı şiddet ve yıldırma politikalarının ana hedefi, toplumla siyaset ve ekonomi gibi temel süreçlerin ilişkisini kesip, egemen güçlerin dışında kalan sınıf ve katmanların bu alanlara müdahalesini önlemektir. Bu hedefe ulaşmak için de, Türkiye’de gelişmekte olan canlı kamu alanı, yakın bir gelecekte kurulamayacak düzeyde, yok edilmiştir. Bugün Türkiye’nin kamu alanı AB, NATO, OECD gibi oluşumlar tarafından yurt dışında oluşturuluyor. Kamu alanının yokluğunda ülke dışarıdan yöneltildiği gibi muhalefette dışarıda oluşuyor. Ülkede sosyal, siyasal, ekonomik hatta kültürel alanlarda neler yapılması gerektiği Türkiye kamuoyunda değil, Avrupa kamuoyunda tartışılıp kararlaştırılıyor. Kendi sorunlarını demokratik hak ve özgürlükler çerçevesinde, kendi dinamikleriyle tartışma olanaklarından yoksun bir ülke konumundayız. Böylesi sindirilmiş, kamuoyunu kendi kamusal alanında oluşturma olanağı elinden alınmış bir toplumda, yolsuzlukları kamuoyu baskısıyla önleme iddiası gerçekçi bir yaklaşım olmamaktadır.

Dil

Toplumsal yaşamda **düşünce** ve **bilinç** üzerine devamlı vurgu yapılmakta ve sorunların çözümünde bu iki kavram temel alınmaktadır. Genel anlamda, ister meslek alanında, ister toplumsal alanda olsun, eleştirel düşünceye sahip, sorgulayıcı, kişisel, mesleki ve toplumsal sorunların bütünselliğinin bilincine varmış kimlik ve kişiliğe sahip bireylerin çoğunlukta olduğu bir toplumsal yapı istenmektedir. Bu doğru yaklaşımın temelinde **‘dil’**in düşünce ve bilinçle, ayrılmaz koparılamaz bağı yatmaktadır. Dilin düşünceyi, düşüncenin dili geliştirdiği, insanın düşünürken bile dili kullandığı, dilin kültürü, kültürün toplumu geliştirdiği, dilin düşünce ve bilincin doğrudan yansıması olduğu evrensel boyutta kabul edilmiş gerçekliklerdir. İnsanın düşünce yetisi ve düzeyi dilinin zenginleşmesiyle doğru orantılı olarak gelişmektedir. Dil aynı zamanda bir yaşam ortamıdır, insanın toplumsallaşmasının en temel araçlarından biridir. İnsanın içinde yaşadığı toplumu, kültürü ve giderek evreni kavraması, algıladıklarını başkalarıyla paylaşması dil aracılığıyla olmaktadır. Ayrıca bu algılama, değerlendirme doğru büyüdüğü ortamın kullandığı dilin özellikleriyle, dili kullanma tarzıyla da bağlantılıdır. Örneğin; gelişmiş dil kodlarının kullanıldığı ortamlarda, bir çocuğun taleplerine karşı, açıklama ve ikna yöntemi uygulanırken, kısıtlı dil koduyla konuşulan ortamlarda dayak bir ifade aracı olarak ağırlık kazanmaktadır. Bu yöntemler ayrıca insanların kişiliğine de yansımakta, insanda kalıcı izler bırakmaktadır. Toplumsallaşma sürecinde dil kodunun değişmesi insanın kimlik ve kişiliğine, dolayısıyla tutum ve davranışlarına, başka bir deyişle etik ve ahlak anlayışına da yansımaktadır.

Ayrıca dil, toplum yaşamının kavramlar sistematığıdır. Bir toplum düzeninden, örneğin tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişte dilin kavramları da değişmektedir. Bu durumda bir önceki toplumsal yapıda kullanılan dilin kavramları kullanırlılığını ve anlamını kaybetmekte, sanayi toplumuna geçişte yaşam biçimiyle birlikte dil de değişime uğramaktadır. Bu nedenle bir toplumda bilim ve teknolojinin gelişmesinin koşulu olarak o toplumun dilinde, düşüncesinde ve kültüründe bilim ve teknolojiye ait kavramların oluşmasının gerektiği vurgulanmaktadır. Bunlara karşıt bir gelişme olarak;

Emperyalizmin kendi dil ve kültür kodlarını başka dil ve kültürlerin içine yerleştirilmesi, o toplumda düşünceleri, bilinci ve toplumsal değer yargılarını saptırarak toplulukları kendi değerlerine yabancılaştırma ve güdümlerini kolaylaştırma amacını taşımaktadır. Daha önceki dönemlerde, emperyalizm kendi dilini ve kültürünü zorla, baskıyla kabul ettiriyordu. Bu gün geline nokta emperyalizm öylesine içselleştirilerek kabullenilmiştir ki, artık baskıya gerek kalmadan, gelişmenin ön

koşulu varsayımıyla sömürülen ülkelerin talebiyle gelmektedir. Getirilen değer yargıları, yapay şekilde toplumlara empoze edilerek, ülkelerin değerler sistemi değiştirilmektedir.

Örf, Adet, Gelenek, Görenek ve Töre

Ahlakın içeriğini büyük ölçüde örf ve adetler oluşturmaktadır. Örf ve adetleri gelenek ve göreneklerle eş anlamlı tutarak, hepsini birden töre başlığı altında ele almak mümkündür. Nitekim ahlak, günümüzde törebilim olarak isimlendirilmektedir.

Töreler, hukuk normlarının yani yasaların aksine, genellikle meşru, yetkili ve kurumsallaşmış bir otorite tarafından yaratılmaz; kendiliklerinden ve aşama aşama oluşarak toplum yaşamında güç kazanır, sonra da toplumsal baskının sağladığı erkle yaptırım gücüne kavuşurlar.

Örf ve adetler, toplum içinde yörelere, toplumsal grup ve sınıflara göre önemli farklılıklar gösterebilmektedirler. Aile bağlarının, yerel geleneklerin güçlü olarak yaşadığı toplumlarda töreler temel ahlak kuralları gibi algılanmakta, resmi kurumlar tarafından da belirli ölçülerde hoşgörüyle karşılanmaktadır. Örneğin “töre” adına işlenen cinayetlere ceza indirimi bile uygulanmaktadır. Töreler zamana, toplumsal gelişme ve dönüşümlere göre değişebilmekte ise de ülkemizde, her kesimde, hala sıkı ahlak, daha doğrusu namus kuralları olarak geçerliğini değiştirmeksizin önemli ölçüde sürdürmektedir.

Konuya etik ve ahlak açısından bakıldığında, uygulamaların bu kavramlarla hiçbir ilgisi olmadığı görülmektedir. Töre, etik ya da aynı anlamda ahlak olarak adlandırılan kavramların temel özelliği otoriteye bağlı olmadan toplumsal süreçlerde oluşmasıdır. Bunların oluşumları toplumsal olduğu gibi, bunlara karşı gelme ya da bu değerleri çiğnemelere karşı yaptırımlar da, şiddet içermeyen, toplumsal tepkilerden oluşmaktadır. Oysa bugün töre diye korunan kurallar, baskı altında, zora dayalı olarak şekillendirilen yaşam biçiminin uygulamaları olarak ortaya çıkmaktadır. Başka bir ifadeyle bugün töre yaptırımları olarak ortaya çıkan gelenek ve görenekler feodal yapının bir tortusu olarak varlığını sürdürmektedir. Bunlara karşı insanların özerk davranma hakları, özgürlükleri ve seçenekleri bulunmamaktadır. Bunun gibi töre dışı sayılan hareketlerin cezası da aynı şekilde, yasadışı, hiyerarşik kararlarla uygulamaya konmaktadır. Bu konuda yaşanan gelişmeler toplumsal bir yara, bir baskı ve insanlık dışı olmalarına karşın, ne yazık ki hala, ahlak kuralı olarak, insanların davranışlarını yönlendirebilmektedirler.

Böyle bir yapı, demokratik hak ve özgürlüklerin gelişmediği, toplumsal sorunların bireysel sorun gibi algılanıp çözümünün de bu yolda arandığı, toplumdan kitle

toplumu diye adlandırılan çok kolayca güdülenebilen yığına indirgenmiş bir yapıyı göstermektedir. Popülist yaklaşımlarla sürdürülen böyle bir ortamda toplumsallaşan insandan gelişmiş davranışlarda bulunmasını beklemek yine popülist bir tutum olacaktır.

Medya

Günümüzde, ulusal boyutlardan evrensel boyuta, insanların davranışları ya da etik ve ahlaki değerler üzerinde en belirleyici konumda olan etken medyadır.

Kuramsal olarak yaklaşıldığında medya, toplumu en yaygın şekilde bilgilendiren kurumları tanımlamaktadır. Halkı zamanında ve doğru bilgilendirmenin erdemli bir iş ve buna bağlı olarak da etkili bir güç olması nedeniyle de bu gücü elinde tutan medyaya yasama, yürütme ve yargı düzeyinde bir önem verilerek 4. güç denmektedir.

Medya konusunu etik açısından inceleyen Zeynep Atikkan Gültekin, “Çok eski bir deyişe göre, doktor yanışını toprağa gömer. Hukukçu asar. Akademisyenin yanışı dört duvar arasında kalır. Gazeteci ise yanışını yayımlar. İtibarını, itibarsızlığını, onurunu, onursuzluğunu da yayımlayabileceği gibi! Gazetecilik bir itibar mesleğidir! Haber kamusaldır. İçerik ise ‘etik’ özdeyişini aktarmaktadır.[28] s.59

Bugün medyanın davranışı bütün dünyada sorgulanmakta, dördüncü güç olmayı kötüye kullandığı konusunda, büyük oranda ortaklanılmaktadır.

Noam Chomsky “Dil ve Sorumluluk” adlı yapıtında şöyle demektedir: “Kapitalist bir toplumda kitle iletişim araçları kapitalist kurumlardır. Bu kuruluşların egemen ekonomik çıkarların ideolojisini yansıtmaması, çok büyük sürpriz olurdu”[29] s.15

Medyanın, ekonomiden sanata, siyasetten moda, hukuktan savaşa yaşamın her alanında ve etik temelde belirleyici bir rol üstlendiği herkes tarafından açıkça bilinmektedir. Medya kapitalist yaşam biçiminin ve bunun içindeki ahlaki değerlendirmelerin her türlü renk ve çeşidini topluma sunmaktadır. İzlenebilme, bol reklam alma, anlaşılır adıyla ekonomik çıkar sağlama adına her türlü maddi manevi değeri, fazla bir etik kaygı duymadan, dilediği gibi kullanabilmektedir. Gelinek noktada çıkar çatışması etik ilke ve değerleri yok saymaktadır.

Zeynep Atikkan Gültekin ilgili makalesinde: “Yıllardır basında yozlaşma diye anılan süreç, son zamanlarda ‘siyaset, bürokrasi, iş dünyası ve medyanın kir ittifakı’ olarak tanımlanıyor. Sadece bu tanım bile ulaşılan ‘sınırı’ ifade ediyor. Yani artık sürdürülemeyecek olan bir şeylerin çok açık sinyali, Hiçbir meslek böyle bir ‘ittifakın’ parçası olmayı kaldıramaz”.[28] s.59

Medya ideolojik bir güç olarak, sahip olduğu sınırsız olanaklarla toplumu kapitalizmin değer yargıları temelinde şekillendirmeye çalışmakta, bu doğrultuda kamuoyu oluşturmaktadır. Bu da toplumdaki yabancılaşmayı, bilinç yanıltılmasını derinleştirmektedir. Kendi deyişiyle kamu vicdanı adına kamu alanı işlevi gören kısaca tam anlamıyla toplum mühendisliği yapan bu güç, hiçbir zaman göz ardı edilemeyecek düzeyde etkin bir oluşumdur.

Yasalar

Yasalar her zaman kutsanma düzeyinde vurgu yapılan, birlikte yaşamın temel güvencesi sayılan yaptırım araçlarıdır. Yasayı A. Giddens: “politik bir otorite tarafından kurulan ve devlet gücüne dayanan bir davranış kuralı”[25] s.637 olarak tanımlamaktadır.

Ray Billington ise: “Yasa, birbiri ardından gelen kuşakların kendi çıkarlarına uygun olarak şekil verdiği, bir dizi kural ve düzenlemelerdir”[10] s.117 diye tanımlamaktadır.

Toplumsal yaşamda, etik değerlerin ya da örf ve adetlerin toplumsal düzeni korumada yetersiz kaldığı alanlarda, düzenin korunması için, devlete zor kullanma yetkisi tanınmakta ve yasalar ortaya çıkmaktadır. Yasalar ya da hukuk kuralları etik ilke ve kurallardan çok daha fazla öne çıkmakla beraber bunlar arasında uyumsuzluk ve çatışmalar önemli yer tutmaktadır.

Aydın Aybay yasa-hukuk ilişkisi konusunda şöyle yazmaktadır: “Bir olayın her nasılsa yasaya uygun şekilde oluşmuş olması, bazı hallerde olayın **‘ahlaki yönden meşru sayılmaması’**ni önlemez. Çünkü ahlaki değerlendirme hukukun üstündedir. Ünlü özdeyişin anlattığı gibi **‘hukuk minimum ahlak’**tır”[30]

Bu karışıklıklar etik kodlarının yoğunlukla tartışıldığı bu günlerde canlı olarak yaşanmaktadır. Örneğin: Kamu Görevlileri Etik Kurulu ile ilgili yasa önerisinde Başbakan, etik davranış kurallarıyla yasalar arasında yakın ilişki bulunduğunu, yasaların kimi zaman düzenlemekte yetersiz kaldığı öznel durumlarda etik davranış kuralları düzenlendiğini söylemektedir. İş etiği konusunda görüşlerini açıklayan Hak-İş Federasyon Başkanı Salim Uslu, “Ahlaki olmayan davranışları etkin bir cezalandırma ve dengede tutulma sistemiyle önlemeye çalışmak, ahlaki olmayan davranışlar için verilecek cezaların çalışanlarca bilinmesini sağlamak”[31] s.86 demektedir.

TMMOB Mimarlık Mühendislik Kurultayı Mesleki Davranış İlkeleri (etik) ilk taslağında, mesleki davranış kurallarının, “düzenleyici kurallar” olarak, örgütün tüzük ve yönetmeliklerine yansıtılması anlamı taşıdığı, bu alanda gerekli işlemlerin onur

kurullarınca mı, yoksa yeni oluşturulacak “etik kurulları” ile mi belirleneceği sorusu sorulmakta ve verilmesi gereken kararların etik kurulların amacının belirlenmesi olduğu kaydedilmektedir. Sorunun bu yönü daha sonra irdelenecektir.

Bununla beraber burada yasalarla ahlakın doğru yanlış değerlendirmesinin çok farklı olduğunun altını çizmek gerekmektedir. Bazı kararların uygulanmasında, ya da bazı suçluların, mağdur edilenlerin rızası alınmadan, af yasalarıyla serbest bırakılmaları “kamu vicdanının sızlaması” olarak değerlendirilmektedir. Bu değerlendirme yasa ile ahlakın özdeş olmadığına göstergesidir.

Kültür

Karmaşık yapıya ve geniş içeriğe sahip olan kültür bir toplumun kuşaktan kuşağa aktarılan değerler bütünüdür. Kişinin kimliği ve ilişkilerini yönlendiren toplumsal değer yargıları, içinde doğup büyüdüğü kültür ortamında oluşmaktadır.

Özer Ozankaya Toplumbilimler Sözlüğünde kültürü (ekin): “Tarihsel toplumsal gelişme sürecinde yaratılan bütün özdeksel (maddi) ve tinsel (ruhi) değerler ile bunları yaratmada, kullanmada, sonraki kuşaklara iletmeye kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların tümü” olarak tanımlıyor.

Toplumla kültür arasındaki bağ şöyle tanımlanmaktadır: “Hiçbir kültür toplumlar olmadan var olamaz. Ne ki, aynı biçimde, hiçbir toplum da kültür olmadan var olamaz. Kültür olmadan, genellikle anladığımız anlamda ‘insan’ bile olamazdık. Kendimizi dile getirecek bir dilimiz, bir kendilik bilinci duygumuz olmazdı ve düşünme ya da akıl yürütme yeteneğimizde son derece kısıtlı olurdu”. [32]

Kültür yaşam biçiminin bir ürünü olarak ortaya çıkmaktadır. Yaşam biçimine ya da toplumsal sisteme bağlı olarak toplumun değer yargıları, düşünce biçimi, kültürü de değişmektedir. Tarihi, toplumsal bir süreç olarak gelişen etik değerler, doğrudan, kültürel gelişimin de bir ürünü olmaktadır.

Bugün toplumumuzda yozlaşma olarak tanımlanan olgu, aslında küresel boyutta gelişen kapitalist değer yargılarının, bu temelde gelişen düşünce anlayışının yarattığı değerler sistematığının toplumun yaşam biçimini değiştirmesi ve bu dönüşümün doğal ürünü olan kültürel yapıdaki çürümesidir.

Toplum ve Birey

Yukarıda niteliklerini belirlemeye çalıştığımız süreçler insanların toplumsallaşma koşullarının karmaşık yapısını göstermektedir. İnsanlar bu süreçler içinde, istisnasız

herkesi kapsayacak biçimde, çok değişik olanak ve koşullarda kişiliklerinin temel değerlerini, ilkelerini, davranış özelliklerini ve bunların temelinde de yaşam düzenlerini oluşturmaya çalışmaktadırlar. Bu nedenle toplum denen bütüne ve bu bütünü oluşturan bireye çok yakından bakmak gerekmektedir.

Toplum ve birey, üzerlerine çok vurgu yapılan, temel kavramlardır. Buna karşın toplum-birey ilişkisi ve bütünselliği üzerinde, gereği kadar durulduğu söylenemez.

“Gündelik yaşamda toplum terimi gerçek anlamı ve gücünden soyutlanmış olarak, bizim dışımızda duran, bize rağmen bizden bağımsız var olan insanlar topluluğu gibi görülmektedir. Toplumda yerleşik duruma gelen bu yargı olaylara toplumsal yaklaşım yerine bireysel ya da grup çıkarları açısından yaklaşmayı ön plana çıkarılmaktadır. Oysa insan ancak toplumsal ilişkileriyle var olmakta, insan varlığının maddi-manevi gelişimi de ancak bu ilişkiler içinde gerçekleştirilmektedir. Bu nedenle insanı toplumdan, toplumu da insandan soyutlamadan bir bütünsellik içinde ele almak kaçınılmaz bir zorunluluktur”. [33]

Sokrates, 2500 yıl önce “insan içinde yer aldığı toplumdan soyutlanamaz insanlar ve toplumlar da evrenden soyutlanamaz. Evren dünyanın düzen verilmiş bütünlüğüdür.” görüşüyle birey-toplum-doğa bütünselliğini vurgulamaktadır. [34]

Orhan Hançerlioğlu Felsefe Ansiklopedisinde, Marx ve Engels’ten alıntılarla şu bilgileri veriyor: “toplum sadece bireyler yığını değildir, bu bireylerin birbirleri karşısındaki yerini gösteren ilişkilerin toplamıdır... Toplum insanı insan olarak ortaya koyduğu gibi, kendisi de onun tarafından ortaya konur... Bireyin (bir kişinin) özgür olarak gelişmesi, toplumun (herkesin) özgür olarak gelişmesinin koşulu olduğu gibi, toplumun özgür olarak gelişmesi de bireyin özgür olarak gelişmesinin koşuludur.” [35]

Günümüzde, toplum ve birey yapay olarak bölünüp, topluma karşı birey öne çıkarılmaktadır. Buna karşın toplumbilimciler bu yanılgıya düşmeyi önleme amacıyla toplum tanımına açıklık getirmeye özen göstermektedirler.

J. Fichter şöyle bir tanımlama yapmaktadır: “Toplum, insanların gelişi güzel bir araya geldiği, birbirinden bağımsız gruplar halinde yaşadığı bir oluşum değildir. Aksine toplum kendini oluşturan parçaların düzenli işleyen bir bileşimidir.” [36] s. 30

B. Fay topluma, bireyci yaklaşımlara karşıt olarak, bütünsel yaklaşımın bakış açısını tanımlamasını şöyle yapmaktadır. “Bireyleri kendileri yapan şey, ait oldukları toplumsal bütündür. Dolayısıyla da, bireyin anlaşılmasının tek yolu, toplumsal bir

bağlamda ele alınmasıdır; yoksa tersi değil. Buna göre, yeterli herhangi bir sosyal bilim teorisinin temeli, bireyler değil, toplumsal bütünler olmalıdır”.[37] s.77

Toplumsal yaşamda insanların toplumsallaşmaları, bu karmaşık yoğun ilişkiler içinde etkileşimleşerek gelişmektedirler. Toplumda burjuvasından proleterine bütün sınıf ve katmanlar, bunlar içinde, siyasetçisinden işsizine, her türlü statü sahibi insanlar, ayrımsız bu bütünün bir parçasıdır. Bu toplumsal hareketlilik içinde insanlar yalnız bir kimlikleriyle ya da öne çıkan kimliklerine dayalı sorumluluklarıyla değil sahip oldukları tüm kimlikleriyle etkileşim içinde bulunmaktadır. Toplumsal eylem alanında insan tüm kimlikleriyle bütünsel bir varlığa sahiptir, bu bütünselliğin korunması gerekmektedir. Bu amaçla da insanı tek kimliğe indirgeyerek tanımlamadan kaçınmak gerekmektedir. Bunun yanında, Hiçbir sınıf ve katman, olumlu ya da olumsuz, gelişmelerden tek başına sorumlu olmamaktadır. Toplumun gelişmesi de, yozlaşıp dağılması da bu bütünün sorumluluğu ya da ortak eyleminin sonucuna bağlıdır.

Bu nedenle, bir grubun toplumsal sorunların çözümüne tek başına soyunması ya da böyle yönelimde bulunması, grup üyelerinin bir kişilik kanolarla akıntıları aşarak, gösterilen hedefe ulaşmaya çalışmalarına benzetilmektedir.

Böyle bir, ütöpik benzetmeyle tanımlanmaya çalışılan, anlayış insan enerjisini bireysel çabalarla yok etmeyi ya da potansiyel bir gücün bilincini yakalayamayayı göstermiş olmaktadır.

Gözden uzak tutulmaması gereken gerçek çağdaş toplumsal ilişkilerin örgütlü ilişkiler olduğu, sorunların da ancak bütünsellik içinde ele alınarak örgütlü yapılarla aşılabileceğidir.

Bir başka gerçeklikte; demokratik hak ve özgürlüklerin korunarak, kamuoyunun özgürce oluşmasına sağlayacak özerkliğin kişi ve kurumlar temelinde geliştirilmesinin bütün koşullarının yaratılması ve kolayca güdülenen “kitle toplumu” yapısının kırılması gerekmektedir.

Etik ve ahlak pek çok kavramla doğrudan ilgili bulunmaktadır. Buna karşın değerler ve davranış gibi etikle özdeş sayılan, etik ve ahlakın çıkışına temel gösterilen doğrunun gibi, insanın etik sorumluluğu konusunda öne çıkan özgürlük, özerklik gibi kavramlar diğerlerinden daha fazla önem taşımaktadır. Bu nitelikteki kavramlara biraz daha yakından bakmak gerekmektedir. Komisyonumuzun bir önceki yayını olan “Etik, Ahlak ve Meslek İlkeleri” adlı çalışmamızdan geniş ölçüde yararlanarak bilgileri güncelleştirmek istiyoruz.

Değerler

Etikle ilgili kavramların başında, tutum ve davranışlarımıza yön veren, değerler kavramı gelmektedir. Değerler sadece tutum ve davranışlarımıza yön vermekle kalmayıp toplumsal ilerlemenin, bilim ve teknolojiye gelişmenin de temelinde yer almaktadır. Bu nedenle konu üzerinde bizim tanımlamamızdan çok, bilim insanlarının değerlendirmelerine genişçe yer verme gereğini duyuyoruz.

Şafak Ural değerleri şöyle tanımlıyor: “Değer denilince ilk akla gelebilecek özellik, bireylere ve topluma yön veren, davranışlarını belirleyen ilkeler, tercihlerdir. Bu ilkeler geniş anlamda tarihi, kültürel, sosyal ve ekonomik etkenler başta olmak üzere çeşitli faktörlere bağlı olarak oluşurlar. Her toplum ve birey, sahip olduğu değerler çerçevesinde davranışlarına yön verir, tercihlerini onlara göre belirler. Hatta değerler, her türlü olayı anlamlandırmamızda belirleyici etken durumundadırlar”. [38]

Yazar, aynı şekilde “teknolojik gelişmenin ön şartı niteliğinde olan değerlerin, hedeflerin belirlenmesinde, ekonomiden de önde geldiğini” belirtmektedir.[38] s.73

Barlas Tolan değerler konusunda şu bilgiyi vermektedir. “Değerler, bireylerin düşünce, tutum, davranış ve yapıtlarında birer ölçüt olarak ortaya çıkarlar ve toplumsal bütünselliğin ayrılmaz bir ögesini oluştururlar. Bir toplumun yaşamında her şey değerlere göreli olarak algılanır ve diğerleriyle karşılaştırılır.”[23] s.223

Bireyin sanat, estetik vb. konularda beğeni ve tercihleri ahlak alanı dışında kalmaktadır. Dönemsel olarak toplumsal yaşamda bazı değerler ‘yükselen değerler’ olarak öne çıkmakta, bunlar tartışılmayacak doğrular olarak kabul edilip, toplumu ve bireyleri derinden etkilemektedir.

Günümüzde küreselleşme, yeni dünya düzeni (YDD), köşe dönmeçilik, özelleştirmeçilik, Serbest Piyasa ekonomisi, yeniden yapılanma, sivil toplumculuk adıyla ortaya atılan isimler aslında aynı ideolojik yaklaşımın ürünüdür. Bu ürünler yükselen değerler (!) olarak gösterilmektedir. Bunlar, yine bir yükselen değer olarak günlük konuşma dilimize, sokuşturulan, İngilizce ifadeyle toplumun ‘**In**’leri olarak tanımlanmaktadır. Buna karşılık toplum yararı, sosyal devlet, hukukun üstünlüğü, üretim, örgütlenme, eşitlik, adil bölüşüm, emeğin değeri ve birçok temel haklar toplumun ‘**Out**’ ları olarak değerlendirilmektedir.

Kapitalizmin mutlak çıkarı için yaratılan değer yargıları (burjuva değerleri) ve bunlar üzerinde kurulmak istenen ahlak anlayışı, yoğun propaganda ve bilinç saptırmalarıyla, değerler olarak sunulmaktadır. Toplumsallaşma sürecini bu değerler ortamında tamamlayan birey başarının anahtarını da bu değerler sisteminde görmekte, karar ve tercihlerini buna göre yapmaktadır. Ayrıca kapitalist bir toplumda pek çok insan ekonomik güce ulaşmayı, mutlu azınlığın içinde yer almayı hedeflemektedir.

Bugün Irak'ta, Ortadoğu'da, Afrika'da, Asya'da Güney Amerika'da kısaca dünyanın pek çok yerinde yaşanan olaylara toplumların çok az tepki vermesinin nedeni: Emperyalizmin değerlerin içini boşaltmasından kaynaklıdır.

Bu tür gelişmeleri “değerler adına değer harcamaları” olarak tanımlayan İoanna Kuçuradi, Etik adlı yapıtının sunuşunda: “Değerler adına değer harcamanın bunca yaygın hale gelmesi, birkaç ana tarihsel nedene bağlanabilir. Bu nedenlerden bir tanesi de, hiç şüphe yok ki, çağımız düşünürlerinin, bilimsellik peşine düştüklerini sanarak, etik değer sorunlarıyla hemen hemen hiç hesaplaşmamasıdır”[39] s.1 saptamasını yapmaktadır.

Özgürlük

Özgürlük insanlığın en çok değer yüklediği, uğruna ölümü bile göze aldığı bir kavramdır. Özgürlük, basit bir anlatımla, insanın başkasının vesayet ve baskısında kalmadan kendi iradesiyle karar verme olanağına sahip olmasıdır. Özgürlük bireysel bir ayrıcalık değil, toplumsal yaşam biçimidir. Bir insanın özgürlük düşüncesi, doğup büyüdüğü toplumsallaştığı ortamın özgürlük anlayışıyla sınırlanmaktadır. Burada söz konusu olan soyut, ütöpik anlamda bir özgürlük tanımı değildir. Dile getirilmek istenen özgürlük anlayışı insanın kendini geliştirme süreçleri ve karar aşamalarında, kendini baskı altında hissetmemesi, eylem aşamalarında iradesi üzerinde bir denetim mekanizmasının bulunmamasıdır. Buna karşın, insan özgürlüğü yaşamı olanaklı kılan maddi koşullar aracılığıyla denetim ve baskı altına alınmaktadır. İnsanın beslenme, barınma, giyim, sağlık, eğitim gibi temel gereksinimlerini karşılamasına karşı kurulan kısıtlayıcı yöntem ve baskılar aynı zamanda özgürlüğünü doğrudan baskı altına almaktadır. Oysa ki, özgürlük egemenin bağışlayacağı lütuf değil, toplumsal olarak geliştirilecek bir değerdir.

Özerklik

İnsanın tutum ve davranışlarıyla değerlere geçerlik kazandırma çabası bir yandan sistemin özgürlük anlayışı ile sınırlanırken, öbür yandan kişilik yapısıyla da ilgili sorundur. Burada ortamın niteliği özgürlük sorunuysa bireyin tutumu da özerklik sorunu olmaktadır. Kişi özerkliğinin tanınmaması onun kişiliğinin baskı altında tutulduğunun göstergesi olmaktadır.

Yani, Özgürlüğün kısıtlandığı ortamlarda İnsan davranışlarını konulacak kurallarla yönlendirme çabası, özgürlüğün olmadığı ortamlarda özerk bir kişiliğin oluşmasının mümkün olamaması nedeniyle başarılı olamaz.

Özerklik akıl yürütme, düşünce beceri ve yetisi, kendi yaşamını biçimlendirme gibi kişilik özellikleridir. Açıkça görülmektedir ki, özerklik, meslek etiği ve mesleki davranış ilkelerinin de ötesinde sorumluluklar üstlenen insanın hem sahip olması gereken kişilik niteliği, hem de kişiliğine tanınması gereken bir haktır.

Özerklik bireylerin kişilik yapısı yanında iş hayatında da geçerli ayrıca bunlar kadar önemli olarak kurumlar için de geliştirilmesi gereken bir statüdür. Bu nedenle konuya olabildiğince açıklık kazandırmak istiyoruz.

“Özerk insan başkalarının otoritesine bağımlı değildir. Otoriteye karşı ne boyun eğer ne de kolay aldanır, onu otoriteye göre davranmaya ya da inanmaya çağırnlara karşı haklı bir kuşku sergiler. Özerk insan hayatını biçimlendirirken kendi anlayış ve kararlarına güvenebilen kişidir. Başkalarının yol göstermesine ihtiyacı yoktur. Bu kişi (özerk insan) kendisi için sağlıklı akıl yürütebilir, ama ne zaman kendi aklının yetersiz kaldığını bilir; varsayılan otoritenin getirdiği her öneriyi saflıkla inanmaz, kabul da etmez; kimin açıklamasının güvenilir kimin açıklamasının güvenilmez olduğunu yargılayabilecek güçtedir; ne zaman ve nasıl kuşku duyması gerektiğini bilir- pratik kuşku sanatında deneyim kazanmıştır.”[10] s.141-145

Taner Timur özerkliği temyiz gücüyle birlikte ele almakta ve şu görüşleri öne sürmektedir. “Özerk insan demek mutlaka özgür insan demek değildir. Sadece özgürlük potansiyeli taşıyan, toplumsal statüsünü daha doğuştan tayin eden, kast ve zümre ilişkilerinden kopmuş insan demektir. Temyiz kudreti insan aklının doğruyu yanlıştan ayırma yeteneğidir. Aklın dogmaları ve önyargıları yenen, doğa ve toplum bilimlerini yaratan aydınlatıcı niteliğidir. Kısaca aklın ta kendisidir”. [40] s.10

Çok değer yüklenen özerkliğin karşıt kavramı onun anlamını daha da aydınlatmaktadır. Özerkliğin karşıtı olarak, kendi öz gücünü kullanmayan yabancı bir otoriteye bağımlı anlamında (Heteronomi) ‘yaderk’ kavramı kullanılıyor.

Özerklik kurumlar için de, özellikle meslek birlikleri için, kamu kurumu niteliğinde meslek örgütü olmanın çok daha ötesinde anlam ve değer taşıyan bir kurumsal modeldir. Meslek birlikleri, (bunda TMMOB’nin önemli bir payı vardır) bugüne kadar ki mücadeleleriyle, azımsanamayacak düzeyde bir kazanım sağlamışlar, yasaların kısıtlamasına karşın davranış ve eylemleriyle özerk bir tutum sergilemiş ve tutumunu kabul ettirmişlerdir. Bu kazanımlardan sonra, TMMOB’nin kendini tanımlamada “kamu kurumu niteliğinde meslek örgütü” yerine, yasal olarak değilse bile, eylem olarak “özerkliğini kanıtlamış meslek örgütü” olduğu üzerine vurgu yapması ve özerk statüyü kabul ettirmeyi hedeflemesi, bunu da bir hak talebi olarak ilan etmesinin üzerinde durulmalıdır.

Yaderklik

Yaderklik, özerkliğin karşıtı olan tutum ve davranışlar için kullanılan bir kavramdır. Erkini özünde taşımayan, dış erke bağımlı olma durumunu tanımlamaktadır. Yaderk, özerk olmadığı gibi özerklik talebi de olmayan kişilik yapısını göstermektedir. Yaderklik insanın arzu ve karakterinin kendine ait olmadığı, bunların dıştan kendisine yöneltilen bir uygulama olduğu inancından kaynaklanmaktadır.

John O'Neill, yaderk konusunda, Benson'dan şu alıntıyı vermektedir: "Özerklik erdemi, kişinin eyleme geçme, seçme ve fikir oluşturma konusunda kendi güçlerine dayanması anlamında ortalama bir karakter durumudur. Bu durumun eksikliğine heteronomi denir, ve heteronom kişiyi tanımlamak için kullanılabilecek pek çok terim vardır. Terimlerden bazıları söz konusu zayıflığın belirli biçimlerini ortaya koyar: kolay kanan, avanak, uysal, pasif, itaatkar, aşırı bağımlı, köle ruhlu. Aşırılık zaafı için genel bir terim yoktur, ancak tekbencilik ya da kibirli, kendine yeterli kullanılabilir.[41]s.121

Eylem

Sözlüklerdeki açıklamalardan yola çıkarak bir genellemeyle eylem; insanın isteklerini, tasar, düşünce ve kararlarını gerçekleştirmek için ortaya koyduğu bilinçli çaba ve tüm yapıp etmelerini ifade etmektedir. Eylemin yaşamdaki yeri, "yaşamak eylemde bulunmaktadır" ifadesiyle tanımlanan insanın bütün yapıp ettiklerini, süreç olarak, içermektedir. Bu tanımlama eylemin sadece ortaya çıkan yapıp etmeler şeklinde ele alınmaması, yapıp etmelerin arka planında nelerin yattığını, eylemin gelişmesini, yöneldiği hedefleri ve doğurduğu sonuçları bir bütünsellik içinde değerlendirmek gerektiğini göstermektedir. Eylemin doğru ya da yanlış olarak değerlendirilmesi ancak bu şekilde mümkün olabilecektir.

Davranış

İnsanın bir hedefe yönelik, düşünme, değerlendirme, karar verme, ilkesel temellendirme gibi süreçlere bağlı olarak eyleme katılma ya da eylemi gerçekleştirme girişimi, bir eylem türüdür. İnsan davranışları belirli kurallarla sınırlanamayacak düzeyde çeşitliliğe sahiptir.

Tutum

Bir kimsenin eylem karşısında takındığı tavidir. İnsanın tutumunun belirlemesinde inançları, düşünceleri, dünyayı algılama ve değerlendirme anlayışı, olay ve olgulara bakış açısı ve bu temeller üzerine yaptığı (doğru ya da yanlış) değerlendirmeleri etkili olmaktadır.

Davranış ve tutum, yapma yapmama sorunu olan eylem içinde birlikte değerlendirilecek olursa, davranış yapmanın, tutum ise yapmamanın adı olmaktadır.

İyi-Kötü, Doğru-Yanlış

Etik, genelde neyin iyi, neyin kötü, doğrunun yanlışın ne olduğu sorunlarına yanıt arama şeklinde algılanmakta, ahlak sahibi bir insanın iyiden, doğrudan yana tavır alması, doğru davranışlarda bulunması savunulmaktadır.

İyi-kötü, doğru-yanlış ölçütleri belirlenmiş, tanımları yapılmış değerler değil, düşünülene, beklenene uyan veya uymayan değer yargılarıdır. Bu nedenle de ancak içinde yer aldıkları eylemin niteliğiyle, amacıyla ve ahlaki yönüyle birlikte değerlendirilebilecek tutum ya da davranış türleridir. Bunun dışında kişi ve grup çıkarlarına göre değişen soyut kavramlardır. Örneğin Irak Savaşının haksız, ahlaksız, insanlık adına utanç veren olaylarla dolu sonuçlar yaratan bir saldırı olduğu düşünülmeden, iyi Bush Irak'ı işgal ederek kötü Saddam'ı yok etti!, ya da iyi Saddam'ın kötü Bush tarafından ortadan kaldırıldı değerlendirmeleri yapılabilmekte, daha utanç vericisi işkencenin, devletin kabul ettiği bir sorgulama yöntemi olarak uygulandığı söylenebilmektedir. Bu ortamda pek çok ahlak dışı olay doğru ya da iyi olarak değerlendirilebilmektedir.

Ahlaki değerler bireysel değil, toplumsaldır. Kötü koşullar, genelde, toplumsal yapı etkilenmeden ortadan kaldırılamamaktadır. Ahlaki değişim veya dönüşümler bireyin irade sınırlarının dışında kalmakta ve Irak'ta somut örneklerle yaşandığı gibi, işkenceden direnişe, istiladan işgale, seyirci kalmadan katılıma her yönüyle toplumsal sorunlar olarak ortada durmaktadır. İyi-kötü, doğru-yanlış gibi değer yüklü kavramlar tek başlarına bir anlam ifade etmemekte, bunların ahlaki bir niteliğe bağlı oldukları eylem içinde ortaya çıkmaktadır.

Vicdan

Etik ve ahlak alanında en çok vurgu yapılan kavramdır. İnsanın olay ve olgular karşısında sergilediği tutum ve davranışları, etik ve ahlak anlayışı genellikle bir vicdan işi olarak görülmektedir. Kişinin vicdanına göre hareket etmesi, vicdan sahibi olunması, vicdanın sesine kulak verilmesi vb. beklentiler ve bu doğrultuda yapılan çağrılar vicdana verilen değeri göstermektedir. Ne var ki vicdan insanın doğuştan sahip olduğu bir değerlendirme yetisi değildir. İnsanın vicdanı yaşam ortamında pek çok nedene bağlı olarak şekillenir, gelişebildiği gibi köreltilebilir de.

Orhan Hançerlioğlu, Felsefe Ansiklopedisi Sözlüğünde vicdanı şöyle tanımlıyor:

Vicdan (bulunç), insanın görgü ve bilgileriyle kendini yargılama yetisi. İnsanda

doğuştan var olmayan, insanın yaşadığı toplumsal koşullarda oluşan görgü ve bilginin sonucudur, bir bilinç olgusudur.[35]

Bedia Akarsu Felsefe Terimleri Sözlüğünde vicdanı ‘törel bilinç’ olarak Türkçeleştiriyor.. Sözlükte yapılan uzun tanımlamalardan bazıları: ahlaksal bilinç, iyi ve kötü üzerine bilinç - İnsanın ahlak değerleri üzerine dolaysız ve kendiliğinden yargılama yapma gücü. İnsanın kendi davranışlarının ahlakça değerli olup olmadığı üzerine özel bilinç. Bu bilinç yapmayı ya da yapmamayı öğütleyerek, uyararak, suçlayarak, yargılayarak, onaylayarak, ve kınayarak kendine özgü bir biçimde yaşam ve eylemlerimize eşlik ediyor gibidir.- Toplumda kazanılır; insanın toplumsal benliği ile ilgilidir.[13]

İoanna Kuçuradi vicdanı, kişinin benimsemeyi istediği, doğallıklarına inandığı genel değer yargılarından, bunların temelindeki kural ve ilkelerden kendini sorumlu duyması olarak açıklamakta ve “Kişinin kendi eylemlerine değer biçmesini izleyen yaşantı ise, ‘vicdan’ denen bilinç olgusuyla karşılaştığımız ‘yer’dir.

‘Vicdan’ sorunu, sorumluluk sorunuyla ilgilidir; ne var ki buradaki sorumluluk, olan bir sorumluluk değil, duyulan belirli bir sorumluluktur: bir grup üyesi olarak kişinin, benimsemiş olması gerektiğini düşündüğü, doğallıklarına inandığı belirli değer yargılarından ve bunların temelindeki kural ve ilkelerden kendini sorumlu duyması.” demektedir.[39] s.154

İoanna Kuçuradi daha sonra, sorumlu olmanın her zaman kendini sorumlu duymayı beraberinde getirmediği gibi, kendini sorumlu duymanın sorumlu olmayı da gerektirmeyebileceğini ifade ediyor. Kişinin vicdanının kendini gerçekliklerinden sorumlu duyduğu ilkelerin, kuralların niteliğine bağlı olacağı, dolayısıyla bunun etik ilişkiler açısından rastlantısal olabileceğini belirtiyor.

Etik İkilem

Meslek etiği kategorilerinde “etik ikilem” deyimini önemli bir kavram olarak öne çıkarılmaktadır. Mesleki etik kuralları ya da davranış ilkelerinin, karşılaşılabilecek etik ikilemlerde yol gösterici, esinleyici değer yargıları olarak meslek sahibine yardımcı olacağı varsayılmaktadır.

Etik karar verme sorumluluğu, seçenekli durumlarla karşılaşıldığı zaman ortaya çıkmaktadır. Bu gerçek “seçim olmadığı yerde, ahlaki yargı yapılamaz ve seçim varsa bundan kaçınılamaz” şeklinde ifade edilmektedir.[10] s.52

Buna karşın mesleki davranış ilkelerinin, meslek mensuplarının karşılaştıkları, etik ikilemlerin çözümünde yol gösterici bir araç olabileceği öne sürülmektedir.

İkilem genel olarak kıskaç, kısırtma veya açmaz anlamını taşımaktadır. Bedia Akarsu ikilemi şöyle tanımlamaktadır: Her iki durumda da doğru hareket edemeyeceğim iki olanak karşısında bulunup, bunlardan birini yapmaya, istemediğim halde, beni zorlayan durum.[13]

İş yaşamında, “karlılık mı, güvenlik mi”? gibi sorular etik ikilem olarak tanımlanmaktadır. Faydacı etik anlayışına has bu tür sorular aslında temel sorun olmayıp, amaç-araç, veya özne-nesne konumlarını belirlemede yaşanan ikirciktir. Yani hangi kararın daha çok fayda yaratacağı ya da hangi değer yargısına öncelik verileceği konusunda yaşanan ikircikliklerdir. Bu anlayışta ahlaki olmanın ölçüsü faydadır.

Bu nedenle fayda etiği kapsamında, etik ikilem olarak ortaya konan sorunlar karşısında sergilenmesi beklenen davranış, etik çerçevede yapılması gereken bir seçimden öte, faydayı en fazlaya çıkaracak eylem yönünde bir tutumun ortaya konmasıdır.

Yaşamda karşılaşılan etik sorunların çözümü hazır ahlak reçeteleri, ya da şablon önerilerle olamayacağı etiğin temel kurallarından biridir. Karşılaşılan etik sorunların çözümü ancak, kişinin sahip olduğu veya ulaşacağı bilgi, deneyim ve kültürel vb. değerler aracılığıyla mümkün olabilecektir.

Mesleki davranış ilkelerinde belirlenen kurallar doğrultusunda hareket eden bir insanın, insani değerlere zarar vermemesi olasılığını artıracak düşünülmemektedir. Bu görüşün etik ikilemlerde doğru yol göstermede yeterli olamayacağını Harun Tepe şöyle tanımlamaktadır: “İnsan değerinin bilgisinden de türetilmiş olsalar hazır normlarla değerlendirmelerde bulunmak, değerlendirmede bulunan kişiyi zaman zaman çıkmazlarla karşı karşıya bırakabilmekte, kişi ikisi de bu türden olan iki normdan birisini seçmek zorunda kaldığında ne yapacağını belirlemede çaresiz kalmaktadır. Bu nedenle normlar ortaya koymak ya da konulan normları temellendirmek, günümüzde sıkça yapıldığı gibi, etikle özdeşleştirilse de - normların türetildikleri yer ya da normların niteliği ne olursa olsun - normlarla yapılan değerlendirmeler ezbere yapılan değerlendirmeler olacak, değerlendirilen şeyin ‘değer’ini bize göstermeyecektir.”[1] s.11

2. Bölüm:

MESLEK ETİĞİ, UYGULAMA VE ÖNERMELER

Meslek etikleri ya da mesleki davranış ilkeleri etik üzerine temellendirilmektedir. Çıkış noktasını da küresel boyutta yaygınlaşan yozlaşmaya karşı etik ve ahlakın egemen olduğu bir toplumsal yaşamın kurulması oluşturmaktadır. Bu amaca ulaşabilmek için meslek etiği ile nelerin anlatılmak istendiğine, ne gibi hedefler belirlendiğine yakından bakmak gerekmektedir.

Konuyu açıklığa kavuşturmak için, meslek etiği üzerinde önemle duran bazı kurum, kuruluş ve kişilerin yaptığı tanımlamaları ve önermeleri özetler halinde sunuyoruz.

Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri

Bu alanda en önemli belge, uygulamaya konulan “Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri”dir. Yasa tasarısının gerekçesinde;tasarının yasalaşmasıyla ülkemizde dürüst, adilce daha iyi bir yönetime doğru atılmış önemli bir adım olacağı umulmaktadır. Etik davranış ilkelerine uyulma düzeyinin izlenmesi sonucunda, disiplin soruşturmalarına kaynak belge oluşturulacağı umulmaktadır.

Yönetmeliğin amacı 1. Madde de şöyle tanımlanmaktadır:

Bu yönetmeliğin amacı; kamuda etik kültürünü yerleştirmek, kamu görevlilerinin görevlerini yürütürken uymaları gereken etik davranış ilkelerini belirlemek, bu ilkelere uygun davranış göstermeleri açısından onlara yardımcı olmak ve görevlerin yerine getirilmesinde adalet, dürüstlük, saydamlık ve tarafsızlık ilkelerine zarar veren ve toplumda güvensizlik yaratan durumları ortadan kaldırmak suretiyle kamu yönetimine halkın güvenini artırmak, toplumun kamu görevlilerinden beklemeye hakkı olduğu davranışlar konusunda bilgilendirmek ve kurula başvuru usul ve esaslarını düzenlemektir.

Yönetmeliğin halka hizmet başlığını taşıyan 6. Maddesi şöyledir:

“Kamu görevlileri, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde, halkın günlük yaşamını kolaylaştırmayı, ihtiyaçlarını en etkin, hızlı ve verimli bir biçimde karşılamayı, hizmet kalitesini yükseltmeyi, halkın memnuniyetini artırmayı, hizmetten yararlananların ihtiyacına ve hizmetlerin sonucuna odaklı olmayı hedefler”.

Amaç ve misyona bağlılık başlığını taşıyan 8. Madde ise:

”Kamu görevlileri, çalıştıkları kurum ve kuruluşların amaçlarına ve misyonuna

uygun davranırlar. Ülkenin çıkarları, toplumun refahı kurumların hizmet idealleri doğrultusunda hizmet ederler”

12. Madde yetkili makamlara bildirme başlığıyla şu konuları içermektedir:

“Kamu görevlileri, bu yönetmelikte belirtilen etik davranış ilkeleriyle bağdaşmayan veya yasa dışı iş ve eylemlerde bulunmalarının talep edilmesi halinde veya hizmetlerini yürütürken bu tür bir eylem veya işlemden haberdar olduklarında ya da gördüklerinde durumu yetkili makamlara bildirirler.

Kurum ve kuruluş amirleri, ihbarda bulunan kamu görevlilerinin kimliğini gizli tutar ve kendilerine herhangi bir zarar gelmemesi için gerekli tedbirleri alırlar.”

Bunlardan başka, Çıkar çatışmasından uzak durmak, hediye yasağı, saydamlık, hesap verebilir olma, mal bildirimi vb. konular işlenmektedir.

Recep Tayyip Erdoğan: Kamu görevlileri etik kurulunun kurulması ve bazı kanunlarda değişikli yapılması hakkında, 5176 sayılı Yasanın Genel Gerekçesinde şu görüşleri dile getirmektedir:

Yeni kamu hizmeti anlayışında, yönetimi, organizasyonları ve bireyleri yönlendiren temel ilkeler olan etik değerlere büyük önem verilmekte, bu değerlere bağlı bir yönetimin yolsuzlukları önlemede, kaliteli kamu hizmeti sunmada ve kamu yönetimine ve kurumlarına güveni sağlamada daha etkin ve başarılı olacağı kabul edilmektedir.

Nitekim yeni kamu hizmeti anlayışına paralel olarak, gerek OECD ve Avrupa Konseyi gibi ülkemizin de üyesi olduğu uluslararası kuruluşların, gerek kamu kurumları, üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları gibi yerel dinamiklerin araştırma ve çalışmaları sonucunda kamu yönetiminde etik konusu ülkelerin gündemine girmiş ve bir çok ülkede bu konuda faaliyet göstermek üzere kurum ve kurullar oluşturulmuştur. Bu kurum ve kurullar, kamu görevlilerinin uymaları gereken etik davranış kurallarını belirlemek, bu kurallara uygun işleyişi sağlamak ve etik kuralları ihlali halinde, yargısal ve idari denetimin dışında, dış denetim yapmakla görevli bulunmaktadır.[4]

TMMOB Mesleki Davranış (etik) Kuralları

Türkiye’nin en büyük demokratik kitle örgütlerinden biri olan TMMOB’de, meslek etiği düşüncesi I. Mühendislik Mimarlık Kurultayı’nda “Mühendislik ve mimarlık Mesleki Davranış (etik) kuralları” olarak ele alınmıştır. Kurultaya sunulan ilk taslak adlı kitapçıkta şu görüşler yer almaktadır: “etik kuralları ile kastettiğimiz, bir mesleğin uygulanması sırasında topluma, hizmetin sunulduğu kişiye, mesleğe ve meslektaşlara yönelik ahlaki, **yerinde ve adil** olduğuna inanılan davranış ilkeleridir.

Eğer mesleki bir örgüt tarafından etik kurallar saptanmışsa, neyin yerinde, ahlaki ve adil olduğu bu kurallar çerçevesinde tanımlanmaya çalışılmış denmektedir”.

Etik kurallarının geliştirilmesinin amaçları da üç başlık altında aktarılmaktadır. Bunlardan birincisi hedef ve ilkeleri belirleyen, esinleyici-kılavuz kurallardır. İkincisi karmaşık durumlarda meslektaşların başvurabilecekleri ahlaki kılavuzluk yapacak eğitim amaçlı kurallardır. Üçüncüsü ise, açık bir şekilde belirlenen kurallara uyulmaması durumunda hangi yaptırımların uygulanacağını belirten düzenleyici kurallardır.[3] s.19

II. Mühendislik Mimarlık Kurultayı için hazırlanan metinde Mesleki Davranış İlkelerini (MDİ) Uygulama Esasları ve Etik Kurulları ile TMMOB Etik Kurullarının Görevleri konusunda öneriler yer almaktadır.

TMMOB Mesleki davranış ilkelerinde ana tema olarak, mühendislik ve mimarlık hizmetlerinin günlük yaşamı doğrudan etkilediği, bu etkinin günümüzle sınırlı kalmayarak geleceğimizi ve kaynakların kullanılmasını da kapsadığı vurgulanmaktadır. Bu nedenlerden dolayı mühendis ve mimarların topluma, yaşadıkları çağa ve doğaya karşı sorumlu oldukları belirtilmektedir.

MDİ'nin ana başlıkları: Topluma karşı sorumluluklar; Doğaya ve çevreye karşı sorumluluklar, İşverene ve müşteriye karşı sorumluluklar, Mesleğe ve meslektaşına karşı sorumluluklar, Kendilerine karşı sorumluluklardan oluşmaktadır. Mesleki davranış ilkelerine uymanın karşılığı da: “Türkiye’de mesleki faaliyette bulunan mühendis ve mimarlar, aşağıda tanımlanan kurallara uymayı, uyulması için meslektaşlarını uyarmayı bir görev sayarlar. Bu görevin ödülü toplumun refahı ve mutluluğu olacaktır” şeklinde belirtilmektedir.

TEDMER (Türkiye Etik Değerlendirme Merkezi Vakfı)

TEDMER'in kuruluş gerekçe, amaç ve hedeflerini web sitelerinde şöyle tanımlamaktadır:

“Türkiye’de faaliyet gösteren önemli ve saygın kuruluşların yöneticileri ve sahipleri yıllarca Türk iş dünyasında önemli projeler yürütmüş, ekonominin büyümesi için mal ve hizmet üretimine katkı sağlamış, katma değer yaratmış ve Türkiye’nin büyümesine, kalkınmasına, refah düzeyinin yükselmesine doğrudan ve dolaylı katkı sağlamıştır. Bu gelişmeler yaşanırken iş dünyası birçok sorunlarla karşılaşmıştır... Örneğin haksız rekabet, kayıt dışı ekonomi, kalite ve etik unsurların gözden kaçırılması Bu noktadan hareketle, bir araya gelme ihtiyacı duyan bir çok şirket, kurum, dernek, oda, vakıf ve tüzel kişiler yoğun bir bilgi paylaşımı içine girerek...özellikle etik alanında bir sivil toplum kuruluşuna ihtiyaç olduğunu tespit etmişlerdir”.

TEDMER, Vizyon olarak: Daha yaşanabilir bir Türkiye için “Etik” bir toplum ve misyon olarak da: Sektör ayırt etmeksizin, kurumsal etik kodlarını belirleyerek bir standarda oturtmak neticesinde Türkiye’nin ekonomik, kültürel ve sosyal yaşamına katkı sağlamak. Şeklinde tanımlamaktadır.

TEDMER’in hedefine aldığı çalışmalardan bazıları:

- Bu araştırmaların sonrasında Türk iş gücünün etik anlayışına yaklaşımında yaşanan gelişmeleri belirlemek ve kamuoyu ile paylaşmak.
- Üniversitelerden ve öğrenci kulüplerinden gelen etik alanında ortak çalışma ve işbirliği taleplerini incelemek ve TEDMER’in misyon ve vizyonuyla örtüşen projelere destek vermek,
- İş etiği dersinin üniversitelerde müfredata alınması yolunda yapılan çalışmalara destek vermek,
- ERC (Ethics Resource Center) nin iş etiği alanındaki uzmanlığından yararlanmak, bugüne kadar gerçekleştirilen projelerin devamı ve-veya benzeri niteliğindeki çalışmaları Türkiye’de gerçekleştirmek,
- Diğer sivil toplum örgütleriyle işbirliği yapmak,
- KOBİ’lere ve büyük kurumlara yönelik ürün ve hizmetler geliştirmek,
- Sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliği yaparak dünyada etik alanında isim yapmış kişi ve kuruluşların bir araya geleceği konferanslar düzenlemek. Yine bu işbirlikleri ile Avrupa Birliği, Dünya Bankası ve diğer uluslararası örgütlere proje geliştirmek.[42]

ABET (Accreditation Board for Engineering and Technology/Mühendislik ve Teknoloji Akreditasyon Kurulu)

Konunun en etkin ve etkili savunucularından biri olan kuruluştur. ABET 2000 kriterlerinde mühendislik programlarında mühendislerin etik açıdan sorumluluklarının daha fazla vurgulanmasını ve bu programlardan mezun olanların profesyonel ve etik sorumluluğa sahip olmalarını istemektedir.

ABET kriterlerine ve temel prensiplerine göre, mühendisler mühendislik mesleğinin dürüstlüğü, tarafsızlığını, şeref ve haysiyetini korumak ve yükseltmek için:

- Bilgi ve becerilerini insanlığın refahını yükseltmek için kullanmalı,
- Dürüst ve tarafsız olmalı, topluma, işverenlerine ve müşterilerine sadakatle hizmet etmeli,

- Mühendislik mesleğinin prestijini ve güvenilirliğini artırmaya gayret etmeli,
- Çalışmalarında şeffaf olmalı ve hesap verebilmelidir.

Bu temel prensipler ışığında mühendislerin uzmanlık alanlarının dışına çıkmamalarını, yapacakları beyanat ve bilgilendirmelerde dürüst, objektif, tarafsız davranmaları, işveren ve müşteriyle profesyonel ilişkilerde bulunmaları, çıkar çatışmasından kaçınmaları, toplumun sağlık ve refahıyla çevreye zarar vermemeleri belirtilmektedir.[2] s.3

TÜBA (Türkiye Bilimler Akademisi)

TÜBA, bilim etiği konusundaki çalışmalarıyla ilgili şunları söylemektedir:

“Akademi Genel Kurulu 1998 yılında Akademinin kendi dışındaki kuruluşlarca veya üyeleri dışındaki kişilerle sergilenen etik dışı davranışlara karşı hukuki bir yaptırım gücü olmadığını saptamış, ancak kendi üyeleri ile ilgili olarak ortaya çıkacak etik konuları incelemek üzere bir onur kurulu oluşturmuştur...Bilim etiğinin, bir bilim akademisi için, yalnızca kendi üyelerinin kusurlu davranışlarını inceleme ile sınırlı kalacak bir konu olmadığı açıktır. Sorun yalnızca bilimde etik dışı davranışların izlenerek yaptırıma bağlanması ile sınırlı bir çerçevede ele alınması da yeterli değildir. Türkiye Bilimler Akademisi, 2001 yılında, bu yanlarını da göz önüne alarak bilim etiği konusunda çalışmak üzere ikinci bir kurulu, Bilim Etiği Komitesi’ni, oluşturmuştur. Bu komitenin amacı ülkemizde bilim etiği ilkelerinin belirlenmesine ve ülkemiz bilim insanlarının, özellikle genç bilimcilerin, bu ilkeler doğrultusunda bilgilendirilmesine ve bilinçlendirilmesine hizmet edecek bir platform oluşturmaktır. Bu yolla, yeni yetişecek kuşakların bilimin, akademik ilerleme ve sosyo-ekonomik yükselmeye hizmet eden bir araçtan çok, insanları yücelten bir uğraş, bir ülkü olduğu yönünde aydınlatılmaları hedeflemektedir”. [43] s.7

MÜDEK (Mühendislik Dekanlar Konseyi)

MÜDEK kısa adıyla tanımlanan kurul, etkinliklerinde yer alan her programcı ve üyenin etik davranış içinde olması koşulunu belirttikten sonra şu görüşlere yer vermektedir: “Bu kişiler en üst derecede profesyonellik, dürüstlük, ve doğruluk standartlarıyla çalışmalıdır. MÜDEK etkinlikleri, yansızlık, adillik ve eşitlik gerektirir. MÜDEK etkinliklerini yürüten herkes, görevini en üst düzeyde etik davranış içinde yapmalıdır. Bu belgenin amacı, MÜDEK etkinlikleri ile ilgili etik standartların ayrıntılarını vermektir”.

MÜDEK’in etik kuralları, genelde, ABET’in kurallarını içermektedir. Bunlara ek olarak, yürürlüğe giren Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri’nde de yer alan

hediye kabul etmeme, gizliliğe ve telif haklarına saygı, tarafsızlık, üyelerin saygınlığını artırma ve son olarak da bu kurallara uymayanlara karşı yaptırımlar yer almaktadır. [44]

Salim Uslu (Hak-İş Konfederasyonu)

Salim Uslu, konuyla ilgili görüşlerini, “İş Etiğinde Geleneği ve Yeniliği Harmanlayabilmek” başlığıyla ele aldığı yazısında açıklamaktadır.

Salim Uslu meslek etiğini şöyle tanımlıyor: “Belli bir mesleğin üyelerinin uyacağı standartları belirten kurallar bütününe, meslek ahlakı ilkeleri diyoruz”. [31] s.86

Salim Uslu; ahlak yerine etik kavramının kullanılmasının, halkımızın bir kesiminde herhangi bir çağrışım yapmamakta olduğunu belirtmekte ve şöyle demektedir. “Türkçe’de ‘iş ahlakı’ yerine ‘iş etiği’ terimi kullanılırsa ‘etik olmayan iş uygulamaları’ gibi bir ifade, toplumun geniş kesimlerince anlaşılmayacak, dolayısıyla beklenen toplumsal yaptırım ortaya çıkmayacaktır. Böylesine bir durum ironik bir şekilde ahlaki duyarlılığı artırmak amacıyla ortaya çıkan bir disiplinin ahlaki duyarlılığı azaltmasıyla sonuçlanacaktır. İstenen toplumsal tepki, Türkiye’de ancak ‘iş ahlakı’ teriminin kullanılmasıyla mümkündür.

Salim Uslu daha sonra şu görüşlere yer vermektedir: “İş ahlakı olmadan iş barışının dolayısıyla toplumsal barışın sağlanması mümkün olmayacaktır. Günümüz işletmelerinde işçi ve iş veren tarafları ele alındığında, her iki tarafın da çeşitli yazılı ve sözlü akitlerinin yanı sıra, kaliteyi, üretimi, verimliliği, gelir düzeyini, çalışma şartlarını iyileştirmeyi sağlamak amacıyla iş etiği konusunda da bir mutabakata varması, bu konuda aynı frekansı tutturmaları gerekmektedir.

Salim Uslu konu üzerindeki görüşlerini şöyle özetlemektedir: “

“Kısaca işçilerin de işverenlerin de değişimi yakalamaları kaçınılmazdır. Bu değişim, sadece yeni makineler, yeni tesisler, ücretlerde düzenlemeler vs. olarak değil, aynı zamanda oturmuş, uzlaşıya varılmış, yaygınlaştırılmış ve karşılıklı olarak su-istimal edilmeyecek bir iş etiği ve iş ahlakını da kaçınılmaz kılmaktadır”.

Salim Uslu değerlendirmelerinde yaptırımlar konusunda da bir sistematik sunmaktadır. Bu konuda şu görüş ve önerilere yer vermektedir: “Son zamanlarda yapılan bir araştırma göstermiştir ki, meslek ahlaki ilkelerinin varlığı, ahlaki karar vermek için tek başına yeterli değildir. Bu ilkeleri işletmede hayata geçirmek için şu unsurlara dikkat etmek gerekir:

- Ahlaki sorunlara yer veren olaylarla zenginleştirilmiş hizmet içi eğitim programları geliştirmek,

- Ahlaki olmayan davranışları etkin bir cezalandırma ve dengede tutma sistemiyle önlemeye çalışmak,
- Ahlaki olmayan davranışlar için verilecek cezaların çalışanlarca bilinmesini sağlamak,
- İş arkadaşlarının ve üstlerinin ahlaki davranış üzerindeki tepkisini tespit etmek,
- Politika ve kuralları oluşturacak bir etik kurul oluşturmak,
- Ahlaki politika ve ilkeleri içeren bir liste geliştirmek,

Sabih Tansal (TEDMER)

Konuyu mühendislikte etik olarak tanımlamakta ve, “Ülkemizde de değişik konularda her gün yeni bir örneğiyle karşılaştığımız yolsuzluklarla mücadele çalışmaları toplumun büyük bir kesiminde bir “etik bilinci” ve “etik ihtiyacı” oluşmasına yol açmış bulunmakta.

Mühendislik insanların yaşam kalitelerinin yükseltilmesinde ve toplumun gelişmesinde, çok önemli yeri olan bir meslek. Profesyonel olarak çalışanlar, ilgili meslek dallarının da kurallarına uymak zorundadırlar... Mühendisler de çalışmalarında bu kavramlara dikkat etmeli, dürüst ve tarafsız davranmalı ve toplumun sağlığı ile refah ve güvenliğini daima ön planda tutmalıdırlar...Bu da mühendislerin çok yüksek etik kurallara ve prensiplere uygun davranmalarını gerektirmektedir”.

ABET temel prensipleri mühendislerin çalışmalarında uzmanlık alanlarının dışına çıkmamalarını, verecekleri beyanatlarda ve yapacakları bilgilendirmelerde dürüst, objektif ve tarafsız davranmalarını, işverenleriyle ve müşterileriyle profesyonel ilişki içinde bulunmalarını, çıkar çatışmalarından kaçınmaya özen göstermelerini, toplumun sağlık ve refahı ile çevreye zarar verecek projelere imza atmamalarını ve yanlarında çalışanların mesleki gelişmelerine destek olmalarını gerektirmektedir”.[2] s.3

Seyhan Uygur Onbaşıoğlu (İTÜ)

Konuyu her boyutuyla ve içtenlikle açıklayan bir etik eğitimi hocası ve bu yönüyle konuyu bütün açıklığıyla ortaya koymaktadır.

Yazarın konu üzerindeki görüşlerinden bazı alıntıları şöyle sıralayabiliriz:

- Etik, yalnızca kişisel bir konu değildir. Aynı zamanda ve daha da önemlisi kurumları ilgilendirir.

- Etik sorunlar kurumsal yapılara göre çeşitlilik gösterir. Bu sorunların çözümü kazanmak/kazanmak ilkesi üzerine kurulmuştur.
- Küreselleşme, olumlu anlamıyla, belli bir kültür, ekonomi ya da siyaset normunun, değer yargısının ya da kurumsal yapının küresel ölçekte yaygınlık kazanarak o alanda geçerli tek norm, tek değer yargısı ya da tek kurumsal yapı haline gelmesini ifade etmekte idi.
- Endüstri devrimi ile yerleşen uzmanlaşma ve merkezileşme de, yerini “toplam kalite yönetimi”, “zamanında üretim” ve benzeri kavramlara bıraktı ve mühendisliğin kendisi gibi etiği de değişmek zorunda kaldı. Hatta kurumlardan çok “işin akışı” önemli olmaya başladı.
- Ama, mühendis, artık önemli hizmetlerde bulunma görevini aşp, toplumu refaha kavuşturma; refahla birlikte toplumun sağlık ve güvenilirliğini sürdürebilir kılmayı amaç edinmiş bir meslek olmuştur.
- Mühendis kime karşı sadık olmalıdır? Bu soruya çok sayıda yanıt olabilir. Patrona, şefe, topluma, ailesine, ülkesine, insanlığa...denebilir. Peki bunlardan birine karşı duyulacak sadakat diğeri ile çeliştiğinde ne olacaktır. Bu çelişkinin de ötesinde, bazen sadakat nedeni ile diğeri etik, erdem ve eylemlerden vazgeçmek de gerekebilir. O halde sadakati iyi ve kötü olarak ayırmak gerekir.
- Sorumlu insanın gerekçeleri değil; nedenleri vardır. Mühendis, elinde olmayan durumlarda bile sorumluluklarını yerine getirmelidir. **Sorumluluklarını yerine getirmesini engelleyen durumların oluşmasından da bireyin kendisi sorumlu kabul edilmelidir.**
- Mühendisler, kodların ve yönetmeliklerin söylediklerinden çok daha fazlasını göz önüne ve göze almalıdırlar.
- Kurumlar etik kurallardan uzaklaşırlarsa “dur” denmelidir. Kısaca, düdük çalınmalı ve oyun durdurulmalıdır... “Dur” diyenlerin ne gibi yaptırımlarla karşı karşıya kalacakları, yakın geçmişteki örnekler incelenerek öğrenilmelidir. Sorun kurum içinde çözülüyorsa ve tek çözüm o kurumdan ayrılmaksa, ilgili örgütler (meslek örgütleri vs) bilgilendirilmelidir.”[45] s.97-103

TÜSİAD (Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneği)

TÜSİAD’ın etik kodlar üzerine yayınladığı **Devlette Etikten Etik Devlete** adlı kitap, çalışmamızın 1. Baskısı yapıldıktan sonra elimize ulaştı. Bu nedenle TÜSİAD’ın görüşlerine, ancak, kitabımızın 2. baskısında yer verebilmekteyiz.

TÜSİAD, günümüzde, şirketlerin ekonominin en önemli unsurlarından biri olarak büyük bir güce sahip olduklarını ve bu nedenle müşteri ve topluma karşı sorumlu olarak faaliyet göstermeleri gerektiğini belirttikten sonra şu görüşlere dile getirmektedir.

“Kamuda olduğu gibi özel sektörde de çeşitli gruplar arasında çıkar çatışması her zaman olacaktır. Şirketler tarafından alınan her hangi bir karar durumun tamamıyla farkında olarak alınmalı, daha sonra da iş etiğine uygun olarak faaliyette bulunulmalıdır. İş etiği, çalışanların ‘yasa dışı, gayri ahlaki ya da tartışma yaratacak’ davranışlarını önlemeyi amaçlamaktadır. Sanılanın aksine, iş etiği, çalışanlar için doğruları ve yanlışları koyan bir kurallar manzumesinden ibaret değildir. Aynı zamanda, neyin doğru neyin yanlış olduğu konusunda kararsız kalındığı durumlarda yardımcı olmayı amaçlamaktadır. İş etiğinin diğer uygulama alanı ise, günlük işlerde yaşanabilecek ahlaki sorunların önlenmesine ilişkindir. Burada asıl hedef, çıkarların çatıştığı durumlarda nasıl hareket edileceğini belirlemektir.

TÜSİAD, etik kodlar önerme yerine, piyasada çıkar ilişkilerinin rasyonel gelişmesi için etik kodlar geliştirmenin önem ve zorunluluğunu vurgulamaktadır. Bu amaçla da konuyu devlet temelinde ele alıp, piyasa güçleri dışında kalan sınıf ve katmanların etik sorumluluklarının alanları belirlenmeye çalışılmaktadır. Kitapta, etik kodların gerekliliğini kanıtlamaya yönelik pek çok argüman bulunmaktadır. Aşağıda sunacağımız alıntıların konuya yeterince açıklık getireceği kanısındayız.

“Özel sektör faaliyetleri, birbirinden tamamen ayrı iki sahada sürmektedir. Bunlar, ‘kamuyla olan işlemler’ ve tamamıyla ‘özel sektör içinde olan işlemler’dir. Eskiden geleneksel olarak kamu sektörü faaliyeti olarak adlandırılan faaliyetler artık özel sektörün faaliyetleri haline gelmiştir”

İş dünyasında kişisel bağlantılar genellikle, hediyeler ve konukseverlikle ifade edilmekte fakat potansiyel hizmet alanlar ve verenler bir raya geldiklerinde, bu durum bazı sorunları akla getirmektedir. Özel sektörle kamu sektörü arasındaki ilişkilerde, hediyelerin etik olarak uygunsuz olması ve hatta rüşvet olarak değerlendirilmesi, dünya çapında bir çok ülkede kabul edilen bir gerçektir”.

“Kamu yönetiminde çıkar çatışması hallerinin çoğunda aktörlerden birisi kamu görevlisi, diğeri de özel sektör kuruluşu olmaktadır. Bu noktada, kamu görevlisinin etik ilkelere bağlılıkla yükümlü olması yanı sıra özel sektöründe bu konuda hassasiyet sergilemesi ve ilişkilerini etik ilkelere göre sürdürmesi gerekmektedir. Nihayetinde etik ilkelere bağlılık, sadece kamu görevlilerinin değil özel sektör kuruluşlarının da bir yükümlülüğüdür. Kamu yönetiminde etik davranış kodlarının ihlali durumunda,

kamu görevlilerine yaptırım uygulanması, özel sektörün kamuyla ilişkilerinde etik kurallara bağlı olmasına gerek olmadığı anlamına gelmemektedir. Kamu yönetiminde etik bilincinin yerleştirilmesi, özel sektörde dahil olmak üzere, toplumun tamamının menfaatinedir.”[5] s.191

İş etiği ve Kamu hizmetinde Etik: Benzerlikler, Farklılıklar şöyle belirtilmektedir;

- “İş etiği ilkeleri: Kar sağlama, rekabet, hizmet çeşitliliği, gelişim ve yenilik, dayanıklılık, kendine yeterlik,
- Ortak özellikler: Etkililik, uzmanlık, dürüstlük, kendini adama, hukuka uygunluk, itaatkarlık, hesap verebilirlik, saydamlık,
- Kamu etiği: Sosyal adalet, kamu hizmeti, kamu yararı.”[5] s.192

WFEO (World Federation of Engineering Organisations/Dünya Mühendis Örgütleri Federasyonu)

Mesleki etik kurallarını, asgari davranış standardı olmaktan çok, profesyonellere günlük çalışmaları içinde yol göstermesi gereken bir dizi ilke olarak belirten WFEO şu değerlendirmeleri yapmaktadır:

Bu ilkeler genellikle ya idealist ve esinleyici doğaya sahip olan genel yol gösterici ilkeler ya da buna alternatif olarak, daha zorlayıcı duruma getirmek amacıyla yasal veya emir kipinden terimlerle ifade edilmiş bir dizi ayrıntılı ve özgül kurallar şeklinde sunulur... Kurallar doğruluk, dürüstlük ve güvenilirlik, insan yaşamına ve refahına saygı, hakkaniyet, açıklık, yeterlilik ve sorumluluk genel ilkeleri üzerine temellendirilmiştir. Bu daha genel etik ilke ve hususların bir bölümünün evrensel uygulanabilirliğinin daha fazla olduğu sanılmakla birlikte, yalnızca tikel olarak profesyonel mühendislik pratiğine uygulanabilir olduğu sanılan ilkeler belirlenmiştir. Bununla birlikte, genel olarak mesleki etiğin bir bölümünü oluşturduğu düşünülmeyen etik ilkeler ya da hususlar her zaman mühendisin mesleki rolü ile ilişkili olabilir.

Belirlediği ilkeleri Etik Kurallar Modeli olarak tanımlamakta ve şöyle özetlemektedir: “Profesyonel mühendisler, onurlu ve ahlaklı bir biçimde davranırlar. Profesyonel mühendisler doğruluk, dürüstlük ve güvenilirlik değerlerinden yana tavır alırlar ve insan yaşamını ve refahını ve çevreyi gözetirler.” [3] s.25

FEANI (Federation Europeenne D’Associations Nationales d’Ingenieurs/Avrupa Ulusal Mühendis Örgütleri Federasyonu)

FEANI; mühendis, Avrupa Mühendisi (EUR-ING) unvanını taşıdığı sürece belirlenen kurallara uyma zorunluluğu getirmektedir. FEANI kütüğüne kayıt, kütüğünde yer

alan bütün mühendislerin bilim ve teknolojiyi insanlık yararına kullanmalarını ve mesleki etkinlikler içerisinde sosyal sorumluluk bilincine ulaşmış olmaları gerektiğini belirtmektedir.

Bunlar gibi; Uluslararası Mimarlar Birliği (**UIA-International Union of Architects**), Bilim ve Mühendislik Kuruluşları Federasyonu (**CNISF- Conseil National des Ingénieurs et Scientifiques de France; Fransa**), Çek Sertifikalı İnşaat Mühendisleri ve Teknisyenleri Odası, Avustralya Mühendisler Enstitüsü (**The Institution of Engineers Australia**), üyelerinin meslek yaşamlarında dikkat etmeleri gereken ilke ve kuralları etik ilkeler adı altında uygulamaya koymuşlardır.[3] s.28

3. Bölüm:

MESLEK ETİKLERİNİN ORTAK NOKTALARI VE HEDEFLERİ

Meslek Etiklerinde Temel Alınan Değerler

Bütün meslek etiklerinde ortak olarak benimsenen değerler şöyle sıralanabilir:

Mühendislik ileri derece profesyonelleşen bir meslektir, toplum gelişmesinde önemli bir yere sahiptirler, dolayısıyla etik açıdan yüksek derecede sorumluluk taşımaktadırlar. Bu nedenle mühendislerin:

- Çok yüksek etik kurallara ve prensiplere uygun davranmaları gerekmektedir
- Toplumun sağlığı, güvenliği ve refahını, çevrenin korunmasını ön planda tutmaları gerekmektedir.
- Dürüst, güvenilir olmalı, şeffaf ve objektif davranmalıdır, yetkin olduğu konularda görüş bildirmeli.
- Çıkar çatışmalarından kaçınmalı, tarafsız ve hesap verebilir olmalı,
- İşveren ve müşterilerine karşı profesyonel ilişkiler içinde olmalı sadakatle hizmet etmelidirler.
- Meslek etiği kural ve ilkelerine bağlı olmalı, kurallara uymayanları uyarmalıdır-lar.
- Mesleğin şeref ve onurunu korumaya, güvenilirliğini artırmaya çaba göstermelidirler.

Bunların dışında yaptırım uygulamaları gelmektedir. Yaptırım konusunda en fazla ortaklaşılan yöntem sözleşme imzalatılmasıdır. Buna paralel olarak geliştirilen yöntem de üyelerin etik kurallara uymaları izlenerek aykırı davranışların disiplin kurullarınca, ya da etik kurullarca yaptırım uygulanmasıdır.

Bir başka yöntem, ihbar kurumunun devreye sokulmasıdır. Hükümetin benimsediği önerinin, anlam ve amacı irdelenmeden, ahlaki olup olmadığı üzerinde hiç durulmadan olduğu gibi kabul edilen bir yöntemdir.

Bunun dışında, etik kurallara uymayla, yasaya uyma arasında paralellik kurularak, kurallara uymayanlara verilecek cezai yaptırımların belirlenmesi önerilmektedir.

Meslek Etiklerinin Amaçları

Meslek etiği, mesleki davranış ilkeleri, iş etiği vb. etik kategorilerin gündeme alınmasına neden olarak, küresel boyutta yaygınlaşan yolsuzluklara, etiğe aykırı hatta etik dışı davranışlara karşı önlemler alma gösterilmektedir. Toplumsal yaşamın düzen içinde gelişmesi insanlar arası ilişkilerin etik temelde yürütülmesiyle mümkün olmaktadır. Etik ve ahlakın tüm toplumlarda en saygın değerler olarak kabul edilmesinin nedeni budur.

Tarihi süreçte, toplumda ortak yaşamı bozan, bazı kişi veya grupların kural tanımaz tutum ve davranışlarının etik ve ahlaki değerler çerçevesinde önlenememesi sonucu, toplum bu tür girişimleri zor kullanarak önleme yetkisini yöneticilere vermiştir. Bugün, insanlığın eriştiği gelişmişlik düzeyinde, toplumsal yaşamın adalet ve eşitlik temelinde yürütülmesi, küresel boyutta, yasal uygulamalarla dahi mümkün olmamaktadır. Olumsuzlukların ulaştığı boyutlar doğal olarak çözüm arayışlarını da gündeme getirmektedir. Bu durumda, düzen içinde yaşamının koşullarının yaratılması için gündeme getirilen etkili çözüm yollarından biri de ahlaki duyarlılığın artırılması olmaktadır. Özetle söylemek gerekirse, siyasi, ekonomik ve hukuki yöntem ve yaptırımlarla önlenemeyen kural dışı davranışlar, yağma ve talan, düzenlenecek ahlaki kurallar çerçevesinde önlenmek istenmektedir.

İş yaşamındaki olumsuzlukların kaynağının etik ilke veya kural yokluğundan ya da kurallara yeterince önem verilmediğinden kaynaklandığı varsayılmaktadır. Bu varsayımdan hareketle etik kategoriler oluşturularak, küresel boyutta, iş yaşamına düzen verilmek istenmektedir. Etik kodlar diye hazırlanan normlara biraz daha yakından bakılacak olursak, bunların aslında büyük oranda iş yeri çalışma koşullarını içerdiği açıkça görülecektir. Zaten etik davranış ilkeleri adıyla imzalatılan belgeler ve yaptırım türleri de iş sözleşmesini çağrıştırmaktadır. Sözleşmelerin etik ya da ahlak adı altında uygulamaya konmalarının nedeni de, etik ve ahlakın taşıdığı anlam yüklerinin insanlar üzerinde etkileyici bir güce sahip olmalarından, dolayısıyla iyi birer kontrol mekanizması olarak kullanılabileceklerinin görülmesinden ileri gelmektedir. Oysa ister iş yaşamında olsun, ister yaşamın diğer alanlarında olsun etik değerlerin aşındırılmasının köklerini daha derinlerde aramak gerekmektedir.

Örneğin, aşırı kazanç dürtülerinin, bu amaca yönelik çıkar ilişkilerinin, rekabet koşullarının yarattığı karmaşık ilişkilere bakmak gerekmektedir.

Dünyada gelişen esnek üretim yönteminde, yönetim hiyerarşisi dünyaya yayılan şirketler arasında bölüşülmektedir. Esnek üretim modelinde, üretim mekanları gibi üretim bölgeleri de küresel alana yayılmış durumdadır. Bu bölünmüşlük içinde çalışma yaşamı da esnekleştirilmiştir.

Ali Artun, esnek üretimin kaotik çalışma ortamının işçinin ürününe yabancılaşmasını azamileştirdiğini yazmakta ve Richard Sennett'ten şu alıntıyı yapmaktadır: “Bu yabancılaşmanın, ‘takım ruhu’, ‘şirket ailesi’ gibi söylemlerle beslenen yeni bir kültür, bir uyrukluğun aracılığıyla dengelenmesi beklenir. Ayrıca modern yönetim retorikliği...çalışanları kendi kendilerini yöneten failler olduklarına inandırarak’ üzerlerindeki iktidarı gizlerken uyumlu ve itaatkar olmalarını gözetir.”[18]

Yazar daha sonra şu görüşleri aktarmaktadır: “Esnek üretim, esnek istihdamı gerektirir. Esnek üretimde en az tezgahlar kadar çalışanlarda ‘çok amaçlı’, ‘çok işlevli’ olmalıdır. Şimdi geçerli olan, gerek aynı işletmede, gerekse değişik işletmeler arasında ‘ne iş olursa olsun’ becerecek ölçüde beceriksizleşmek, göçebeleşmektir.”[18] s.26.

Kapitalizm, esnek üretim modeli içinde çalışma yaşamını modele uyumlu olacak şekilde, yeniden düzenlemek istemektedir. Bu amaçla, dünyanın her yerinde “profesyoneller” için geçerli olabilecek çalışma normları yaratmak ve değişik kültürel yapıya sahip insanları bu normlar çerçevesinde harmanlayıp, standart bir niteliğe kavuşturmayı hedeflemektedir. Dünyanın her yerinde, değişik gelişmişlik düzeyine sahip, değişik ekonomik, siyasal, kültürel yapıdaki ülkeler için geçerli kılınmak istenen normlar, meslek etiği, mesleki davranış ilkeleri ya da etik normları ne ad verilirse verilsin, fotokopiyle çoğaltılmış gibi, benzer kuralları içermektedir. Getirilen davranış kuralları hukuk normları gibi, oluşturulan kurullar aracılığıyla, izlenmeye alınmakta kısaca, yarı etik yarı yasa türü, disiplin yaptırımıyla izlenen yapay bir ahlak türü yaratılmış olmaktadır.

Seyhan Uygur Onbaşıoğlu bu dönüşümün altını şöyle çiziyor: “Küreselleşme, olumlu anlamıyla, belli bir kültür, ekonomi ya da siyaset normunun, değer yargısının kurumsal yapısının küresel ölçekte değer kazanarak o alanda geçerli tek norm, tek değer yargısı ya da tek kurumsal yapı haline gelmesini ifade etmekte idi.

Endüstri devrimi ile yerleşen uzmanlaşma ve merkezileşme de, yerini ‘toplam kalite yönetimi’, ‘zamanında üretim’ ve benzer kavramlara bıraktı ve mühendisliğin kendisi gibi etiği de değişmek zorunda kaldı. Hatta, kurumlardan çok ‘işin akışı’ önemli olmaya başladı.”[45] s.97-103

Emekçi sınıf ve katmanların davranışlarını kanallıze edecek etik kategorilerin uygulamaya konması, neredeyse talimat niteliğinde, ABET’ten AB’ne, OECD’ye kadar etkili kuruluşlar tarafından önerilmesi bir rastlantı mıdır?

Meslek Etiğinin Felsefi Temeli

Bir eylemin, etik ve ahlaki açıdan doğru ya da yanlış, veya iyi ya da kötü bir davranış olması, eylemin nasıl bir bakış açısı ya da nasıl bir anlayışa dayanılarak gerçekleştirildiğine bağlı olmaktadır. Bu nedenle her ideoloji kendi değer yargılarını toplumda egemen kılmayı amaçlamaktadır.

Meslek etiği, mesleki davranış ilkeleri, etik kodları vb. gibi etik türevleri kapitalist sistemin değer yargılarının ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, doğal olarak, içinde geliştiği ortamın ideolojik felsefi ve düşün yapısının değerler sistemini yansıtacaktır. Bu gerçeklik meslek etiği üzerinde yapılan çalışmalarda açıkça ortaya konmaktadır.

Üniversitede etik dersi veren ve konu üzerinde çalışmalarıyla tanınan Seyhan Uygur Onbaşıoğlu “Mühendislik Etiği” adlı yapıtında mühendislik etiğinin felsefi temelini şöyle tanımlamaktadır: “Yüksek teknolojinin egemen olduğu toplumlarda sonuç teorisi daha fazla önem kazanır...Sonuç teorisinin en önemli biçimlerinden biri ‘faydacılıktır’. Faydacılık (utilitarianism) teorisinin kurucusu John Stuart Mill (1806-1873) için, eylemler mutluluğu sağladığı ölçüde iyidirler. John Stuart Mill’e göre en fazla mutluluk prensibi, en çok kişinin mutluluğu ile ilgilidir. Sorun herkesin mutlu olma yolunun değişik oluşudur.”[45] s.97-103

John O. N’eill de “ekonominin amacı en az acı maliyetle haz satın alarak mutluluğu en çoğa çıkarmaktır” alıntısıyla konuya yapılan vurguya katkı koymaktadır.[41] s.64

Bir başka tanımlama: “Yararcılık etiği 19. yüzyılın ortalarında Jeremy Bentham ile John Stuart Mill tarafından geliştirilmiştir. Burada söz konusu olan, en çok sayıda insanın en çok fayda gördüğü eylem biçimi etik tarafından en doğru eylem olarak kabul edilmektedir... Ödev etiğine karşın, eylemin özelde iyi ya da kötü olduğundan çok yarattığı sonucun-getirinin varlığı önemlidir. Başkasının yararının ortaya çıktığı sonuçsal yaklaşım biçimi Yararcılık Etiğidir. Bu etik anlayışın temeli dünyada kötülük üzerine mümkün olan en büyük iyiliğin dengesini kurmaktır. Yararcılık teorisinde insani değerler yükseltilmeye çalışılır. Yararın yüceltilmesi zararın en aza indirgenmesi aracılığıyla mutluluk ya da iyilik artırılmaya çalışılır. Mutluluk, sağlık, bilgi kendini gerçekleştirmek ya da genelin refahı gibi kendi içinde değer kabul edilen getiriler faydacılık etiğinin arzulanan sonuçlarıdır.”[14]

Bu açıklamaların yanında, yararcılık ya da faydacılığın tipik bireyci özelliği, toplumsal anlamda değer taşıyan kavramları bireylerin davranışlarına indirgeyerek ele alma, sonra da bunlardan toplumsal sonuçlar çıkarmaya yönelmekte ve

etik davranış kurallarına yansımaktadır. Bütün meslek etiği kategorilerinde, fayda etiğinin bu argümanları, ulaşılmaması gereken ya da uyulması gereken temel değerler olduğu belirtilmektedir. Kısaca söylemek gerekirse; evrensel boyutta, mesleki etik kategorilerinin felsefi temelini pragmatist veya faydacı ya da yararçı etik anlayışı oluşturmaktadır.

Fayda Etiği, Pragmatizm ya da Kapitalist Ahlak

Faydacı, yararçı etik ya da ahlak felsefesi, evrensel boyutta tanınan adıyla pragmatizm Türkçe’de **Fayda etiği, yarar etiği** ya da **faydacılık, yararçılık** diye adlandırılmaktadır.

Fayda etiği, faydanın ahlaki davranışlara ilke yapılmasını, yaşamı iyi kılan temel kişilik özelliği olarak benimsemektedir. İyiye kötüden ayıracak ölçünün yarar ölçüsü olduğu savunulur.

Kapitalizmin savunduğu değerlerin başında toplumun refahı, sağlığı ve güveni, kamu yararı vb. argümanlar yer almaktadır. Toplumun sağlığı, refahı, güvenliği ve kamu yararına yapılan vurgunun nedeni, bu değerlerin başkalarının mutluluğu olarak kabul edilmesine dayanmaktadır. Fayda, refah, iyi yaşam, mutluluk, doyuma ulaşma kavramlarıyla eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. İnsanlardan bu değerler uğruna, hiçbir koşul aramadan, sorumluluk sahibi olması beklenmektedir. Bu nedenle fayda etiği “en büyük mutluluk ilkesi” ya da “en çok kişinin en büyük mutluluğu” ilkesi olarak tanıtılmaktadır

Erdal Cengiz Törebilimde Değer ve Ölçüt Sorunları adlı makalesinde fayda etiği konusunda şöyle demektedir: “Geleneksel yararçı kuramlar, törel eylemin tek amacının haz ya da mutluluk olduğunu savunup bir eylemin doğruluğunun yarattığı en yüksek iyiden oluştuğunu ileri sürmekte; böylece de toplumsal mutluluk ya da gönenci ya hazla ya da isteklerin doyurulması kavramlarıyla açıklamaktadır. Ancak, burada göz ardı edilen nokta, bir gönenc kuramının öznel ve nesnel parçalardan oluştuğu gerçeğidir; çünkü bir törel eylemin değeri, ancak, yansız bir bakış açısından değerlendirilebilir.”[46] s.38

Gordon Marshall’ın Sosyoloji sözlüğü faydacılık hakkında şu bilgileri vermektedir: “Etkin ve önemli, belki de en temel Kuzey Amerika felsefesi. Pragmatizm temel, esas hakikatleri araştırmayı reddeder ve soyut felsefi sistemler kurmaktan kaçınır...Hızlı toplumsal değişim dönemlerinde ortaya çıkmış, tepeden inme bir felsefedir ve zihinsel düşünce ile mantıksal yöntemi pratik eylemlerle birleştirmeye çalışıp, deneyime başvurur.” demektedir.[47]

Bediha Akarsu Felsefe sözlüğünde yararcılığı şöyle tanımlamaktadır: “yararın yaşam ilkesi yapılması. Ahlaksal eylem ve davranışlarda yararın ilke yapılması; yararlı olan iyidir, tek kişinin ya da toplumun yararı ön planda tutulur. Öğretinin temel ilkesi, ola-bildiğince çok insanın olabildiğince mutluluğudur” bilgilerini vermektedir. [13]

Ray Billington faydacılığın çoğu insanın kapasitesini aşan şeyler istemesine karşın insanlar tarafından anlaşılır ve cazip bulduğunu söylemekte ve bunun nedenini de şöyle açıklamaktadır: “Yansızlığa, bencil olmamaya, diğerkamılığa yapılan vurgu, görüldüğü kadarıyla öz çıkarı aşarak ilgili tüm kişilerin çıkarını hesaba katar. Çoğumuzun böyle bir çıkar dizisine arka çıkması içten bile değildir. Yaptığımız her şeyi ölçmemize yarayan temel kriterin -en büyük sayıda insanın, en büyük mutluluğu- açık ve rasyonel olduğunu bir bakışta görtürüz ve bu, felsefede nadir olan bir şeydir: sadelik erdemi. Kafa yoracağımız tek bir şey vardır. Bundan daha açık, daha sade ne olabilir”. Yazar, ayrıca yararcılık hakkında şu görüşleri de dile getirmektedir: “Faydacılık görüldüğü kadarıyla, esnektir de; Kutsal ya da karşı gelinmez ne bir yasa, ne bir ilke, ne de bir kurum vardır. Eşyayı ya da fikirleri, yalnızca otorite ya da gelenek temelinde savunamayız; onları ‘yarar ilkesi’ne göre haklılaştırmak zorundayız”

Yazar bu açıklamalardan sonra fayda etiğini de kısaca şöyle tanımlamaktadır: “Faydacılık, çirkin bir sözcüktür, ama adını verdiği öğretiyi tamı tamına anlatmaktadır”. [10] s.206

Karl Marx faydacılık konusunda şu değerlendirmeyi yapıyor: “Köpeğe neyin yararlı olduğunu bilmek için, köpeğin niteliğinin incelenmesi gerekir. Bu niteliğin kendisi yararlılık ilkesinden çıkartılamaz. Bunu insana uygularsak, insanın bütün hareketlerini, eylemlerini, ilişkilerini vb. yararlılık ilkesi açısından incelemek isteyen bir kimse, önce insan doğasını genel bir çerçeve içinde, sonra da her tarihsel çağda değişmiş şekliyle ele almak zorundadır. Jeremy Bentham, bu işi kolay yoldan çözümlüyor. Kupkuru bir saflıkla, modern bir bakkalı, özellikle bir İngiliz bakkalını normal bir insan olarak alır. Bu acayip normal insana ve onun dünyasına yararlı olan her şey, mutlak yararlıdır. Sonra da bu ölçütü, geçmişe, bugüne ve geleceğe uyguluyor. Söz gelişi Hristiyan dini, ‘yararlıdır’, çünkü, onun din adına yasakladığı aynı kusurları, ceza yasaları da, hukuk adına yasaklamaktadır.”[48] s.626

Ahlaki, ahlaki değerleri toplumsal açıdan inceleyen, ahlak sosyolojisi üzerinde somut araştırmalar yapan Gurvich kapitalist toplum ahlakını şöyle çözümlüyor. Örgütlenmiş kapitalizmin oluşturduğu güdümlü toplumlarda ahlaki yaşamın, bir çeşit tinsel bıkkınlık, karışıklık ve düzensizlik içinde bulunduğunu; tekno-bürokratik sınıf ve orta sınıfın gelişmesiyle sınıflar içinde tabakalaşma olgusunun belirdiğini öne süren

yazar daha sonra şu görüşlere yer vermektedir: “Böyle bir ortamda, demokratik ve siyasi rejimin tam olarak işlemlerini engelleyen özel planlama ve yönetim örgütleri, neredeyse resmi bir nitelik verilen bir ahlaki yaşam sistemini topluma zorla kabul ettirmek isterler. Ancak toplum çeşitli yollarla bu modeli kapsamlı bir biçimde uygulamaktan uzaktır...Bu toplumda en egemen ahlaklılık türü, zorlayıcı normatif ahlaklılıktır. Giderek otoriter bir nitelik kazanan özel örgütler, çok çeşitli ve dolaylı yollarla, bu ahlaklılık türünü topluma kabul ettirmek istemektedirler...Bu ahlaklılık türünün biçimini bağnaz, genel eğilimini ise konformist (uyumcu) olarak nitelemek mümkündür. Bu türün altında ise, bu toplum tipinde teknik bir özellik kazanan erekliliğe ve yarara dönük ahlaklılık ile eylemci ve yaratıcı ahlaklılık bulunmaktadır. Bu ahlaklılık türlerinin, insanlığa rahatlık ve konfor vaat etmelerine rağmen pek inandırıcı oldukları söylenemez; zira insanı yarattığı makinenin kölesi durumuna getirmeleri ve hatta giderek ahlak anlayışını reddetmeye yönelmeleri olasılığı her zaman mevcuttur.”[23] s.177-178

Taner Timur fayda etiğini şöyle tanımlamaktadır. “Pragmatizm, faydayı gerçeğin temeli olarak kabul eden ve ‘ilk bağımsız Amerikan felsefesi olarak’ tarihe geçmiş bir felsefe akımıdır. ‘gerçek faydalı olandır’ varsayımı bu felsefeye göreselci (rölativist) bir nitelik vermektedir. Başka bir deyişle, pragmatizme göre evrensel bir gerçek yoktur; belli toplumsal durumlarda faydalı olan, işimize yarayan her şey doğrudur.”[40] s.189-190

TMMOB yayını “Kapitalizm, İnsanlık ve Mühendislik” adlı yayında fayda etiği üzerinde geniş bilgiler verilmektedir: Bu tanımlamalardan bazı örnekler sunuyoruz.

“Faydacılık ahlakının ahlak dışılığıının en açık ifadesi, insanın gruplar arası çıkar çatışmasında, kendi istekleri arasında hayasızca yer değiştirme serbestisini kendisine tanımasıdır”.

Faydacılık bir ahlak sistemi olarak çıkarların çatışmasını önleyemez.

Faydacılık, çıkar çatışmalarını aşabilecek hiçbir ahlak ilkesini savunmaz.”[49] s.82

Ayrıca kitap, fayda etiği üzerine şu saptamayı yapmaktadır: “Birey, gerçek isteklerini belli bir topluluğun çıkarlarıyla uyumlaştırarak gerçekleştirmek durumunda kaldığı ve faydacılık ahlakına sahip olduğu için gerçek anlamda hiçbir topluluğa üye olamaz. Bireysel faydasını en çoklaştıran çıkar grubunu her an yeniden tercih edebilir. Faydacılık ahlakının en ahlak dışılığıının en açık ifadesi, insanın gruplar arası çıkar çatışmasında, kendi istekleri arasında hayasızca yer değiştirme serbestisini kendisine tanımasıdır”.

Kitapta fayda etiği üzerine Hilmi Ziya Ülken'den şu alıntı yapılmaktadır: “fayda üzerine kurulan ahlak, fayda ve çıkarlar çatıştığı anda yıkılacaktır. Bir zümre içinde fertlerin faydasını, cemiyet içinde zümrenin faydasını, bir medeniyet içinde milletlerin çıkarını birleştirmek imkansızdır. Fayda ahlakı ister bencillik üzerine kurulsun, ister sosyal çıkar üzerine dayansın: görecelidir, değişkendir, iğreti olmaya mahkumdur.”[49] s.69 .

Kitap büyük faydacılardan biri olan Taylor'un anlayışı hakkında şöyle demektedirler: “Taylor insan bütünlüğünü inkar etti, zihni bedenden ayırıp mühendise, bedeni işçiye verdi, tek isteği vardı işlerin hızlanması ve böylece en çok faydaya ulaşılması. Her şeyi fayda olarak gördüğünden, çıkarların kollanması gerektiğini anladı. Beden ve zihin olarak bölüp parçaladıklarına, çıkarlarının işverenlerin çıkarlarıyla uyumlu olduğu inancını aşılama çalıştı.”[49] s.72

4. Bölüm:

NEDEN MESLEK İLKELERİ?

Etik Kategorilere Sorgulayıcı Yaklaşım

Meslek etiği kapsamında savunulan dürüstlük, açıklık, tarafsızlık, hesap verebilirlik, sadakat vb., bunların yanında toplumun sağlığı, refahı ve güvenliği, kamu yararı ve çevrenin korunması gibi görüşler ilk bakışta kimsenin karşı çıkamayacağı, ahlaken de çıkmaması gereken, erdemli insanların sahiplenilmesi gereken değerlerdir. Buna rağmen bu değerler içinde yer aldıkları eylemlerin dışında, tek başlarına, birer deyim olarak kullanıldıklarında bir anlam ifade etmemektedirler. Örneğin dürüstlük iyi bir insan çağrıştırmakla beraber dürüst bir insanın tanımını yapmamaktadır. Bu kavramların bir anlam ifade etmesi ancak, söz konusu olduğu durumlarda ya da davranışların içerisinde neden, niçin, nasıl gibi sorulara yanıt oluşturması mümkün olmaktadır.

Meslek etikleri uygulamalarıyla toplumda etik ilişkileri yaşama geçirme ve ahlaki bir sistem yaratma amacı güdülmektedir. Bu amacın başarıya ulaşabilmesi için her kesim ve herkesin meslek etiği ilkeleri olarak savunulan değerleri aynı anlamda algılaması ve eylemlerine yansıtması gerekmektedir. Ne var ki bu değerler görecelidir, çıkar ilişkileri içinde eylemlere zıt anlamlı olarak yansıyabilmektedir. Bu nedenle meslek etiğine temel alınan ya da alınması istenen değerleri değişmez doğrular olarak ele almak yerine, toplumsal yaşamın karmaşıklığı içinde bu değerlerin anlam yüklerinin de farklılaştığını göz önüne almak gerekmektedir. Bu ele alışıta, etik ilkeler olarak sunulan değerlerin etikle uyumlu-uyumsuz yönleri, ideolojilere göre amaç-araç ilişkileri, toplumsal yaşamı etkileyen tutum ve davranışlar vb. etkenlerle anlam değişimleri açıkça ortaya konmalıdır.

Toplumumuzda yaşanan kavram kargaşasını aşmaya katkı koymak amacıyla bu değerleri değişik bakış açılarından değerlendirmeye çalışacağız.

- Meslek etiği kapsamında, yüksek ahlaki değerlere sahip olmak, en üst derecede profesyonellik ve dürüstlük, yüksek ahlaki bir standart yakalamak vb. kavramlar önemli yer tutmaktadırlar. Nedir yüksek ahlaki değere sahip olmak, ya da en üst derecede profesyonellik vb. nasıl bir insanı tanımlamaktadır? Bunlar gibi kavramları her hangi bir ölçüt belirlemeden soyut bir ifade hedef olarak alınır ya da gösterilebilir mi? Meslek etiklerinde bu tür tanımlanması yapılmamış, soyut hedefler koymanın etikle bağlantısı ne olabilir?

- Yüksek ahlaki standartlar yakalamak, etikle ilgili standartlar geliştirmek hangi referans değerlere göre ölçülüp geliştirilecektir? İnsan standartlarla tanımlanabilecek ya da standardı yapılabilecek bir nesne midir? Standardizasyon, eş anlamıyla tek örnekleme ürünlerde nitelik eşitliği ve tip birliği sağlama anlamına gelmektedir, bu da insanlar için değil mal ve hizmetler için kullanılan bir kavramdır. Böylesi bir yaklaşım, baştan beri ifade etmeye çalıştığımız gibi, kapitalizmin her şeyi metalaştırma ya da insanı üretimin bir nesnesi olarak kabul etme anlayışının ürünüdür. Bu nedenle, ahlaki standardizasyona ulaşma, etik standardı geliştirme düşüncesi insanla ve insan onuruyla bağdaşmamaktadır.

- Etik kategoriler bireyin sorumlulukları üzerine kurulmakta ve kişinin davranışları ahlaki sorumluluklar temelinde sorgulanmak istenmektedir. Mühendisler, mesleki bilgi ve yetkileri, sahip oldukları statü nedeniyle pek çok sorumluluk yüklenmektedir. Bu konu gerçeküstü bir şekilde “Mühendis, elinde olmayan durumlarda bile sorumluluklarını yerine getirmelidir. Sorumluluklarını yerine getirmesini engelleyen durumların oluşmasından da bireyin kendisi sorumlu kabul edilmelidir” görüşü öne sürülebilmektedir.

- Sorumluluk ancak görev ve yetkiyle birlikte doğmaktadır ve sorumluluğun bir anlam ifade edebilmesi için de yetki, yetkinin dayanağı güç, bunların yarattığı sorumluluk ve bunlara karşı hesap verebilirlik arasında bir dengenin kurulması gerekmektedir. Meslek sahiplerinin genel anlamda toplumlarına, dar anlamda çevrelerine karşı sorumlulukları tek yönlü bir yükümlülük niteliğinin dışında, ancak açıklandığı gibi, hak ve yetkilerle donatılmaları halinde sorgulanabilmelidir. Sorumluluk TMMOB Demokrasi Kurultayı’nın hazırlanmasında önemli bir sorgulama alanı olmuştur. TMMOB Demokrasi Kurultayı açıklayıcı metninde şu görüşler dile getirilmiştir: “Bizlere bugüne kadar hep sorumluluklarımız hatırlatılmaktadır. Ne görev verildiyse sorgulamadan yaptık; insanın görevi kadar hakkının da olması gerektiği hiç soruldu mu? Temel haklarımızın neler olduğunu, uygulanıp uygulanmadıklarını hiç sorduk mu?”[50] s.120 Bu sorgulama bugünde geçerliğini korumakta, meslek etikleri bağlamında daha da sorgulanır duruma gelmektedir.

- Meslek etiğinde, objektiflik, tarafsızlık ve dürüstlük önemli bir yere sahiptir. Burjuva anlayışı içinde objektif davranmak yansızlığı gerektirmektedir. Bu anlayışa göre, örneğin, bilim yansız olmalıdır, toplumsal değişimler sınıfsal açıdan ele alınmamalıdır, siyaset, ekonomi gibi kategoriler kendi içlerinde, bağımsız birimler olarak ele alınmalıdır, devlet sınıflar üstü ve tarafsızdır vb. Bu değerlendirme tek yanlı, taraflı ve indirgemeci bir anlayışın ürünüdür.

Meslek etiklerinde eşitlik ilkesi değil tarafsızlık ilkesi öne çıkarılmaktadır. Tarafsızlık etik açıdan, olayların sonucunu etkileyen, bir yandaşlık olarak kabul edilmektedir. İnsan yaşamında her gün karşı karşıya kaldığı birçok seçenek arasında bir karar verme zorundadır. Bu zorunluluk “yaşama, ahlaki bir tutum takınma ve bir tercih sorunu” olarak tanımlanmaktadır. Seçenekler karşısında ahlaki bir seçim yapmanın, hem gerekli hem de kaçınılmaz olduğu belirtilmektedir. Bu temel kural “Seçim olmadığı yerde, ahlaki yargı yapılamaz ve seçim varsa, bundan kaçılmaz...Hiç kimse tarafsız olamaz: Bir seçim çoğu kere tarafsızlar ya da belirsizler sayesinde kazanılır.”[10] s.51 şeklinde ifade edilmektedir. Bu nedenle tarafsızlığı ahlaki bir tutum ya da davranış olarak göstermek mümkün olmamaktadır.

John O’Neill liberalizmin, piyasanın işleyiş açısından tarafsız bir aygıt olduğunu, bu aygıt aracılığıyla yaratılan özgür sözleşme düzenlemelerinin, toplumda, iyi yaşam kavramlarına anlam kazandıracağını iddia ettiğini yazmaktadır.[40] s.18 Bunun için “piyasa” açısından, toplumsal ve siyasal kurumların farklı iyilik anlayışları arasında (topluma iyi yaşam vaatleri) tarafsız kalmaları gerektiği tezini savunmaktadır. Bu da, tarafsızlık adı altında, piyasa güçlerinin her türlü müdahaleden kurtulması amaçlanmaktadır.

Piyasa güçleri, alıntıda belirtildiği gibi, devletin tarafsız kalmasını savunurken, kamu alanında, diyalogun gelişmesi, kamuoyunun özgürce oluşabilmesi için devletin eşitlikçi davranmasını ya da tarafsızlığı gündeme getirilmemektedir. Başka bir ifadeyle eşitlik ilkesi meslek etiklerinde yer almamaktadır.

Bu eleştirileri doğrulayan somut bir girişim TBMM Plan ve Bütçe Alt Komisyonunda ortaya çıkmıştır. Bankacılık Yasa tasarısındaki, “banka kurucuları için aranan işin gerektirdiği dürüstlük ve yeterliğe sahip olma ilkesi, dürüstlük kavramının sübjektif bir kavram olması nedeniyle kaldırıldı.”[51]

Buna karşın sübjektif dürüstlük kavramı “Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri” içindeki yerini korumaktadır.

Dürüstlük, doğruluk, şeffaflık, sır saklama, güvenilirlik, sadakat vb. etik değer olarak öne çıkan sıfatların ahlaklı davranışlara örnek olabilmesi ya da gösterilebilmesi için, öncelikle, içinde yer aldıkları eylemin ahlaki olması gerekmektedir. Bunun için de asıl, önemli olanın, dürüst, doğru, güvenilir olmakla, bu değerlere sahipmiş gibi görünme arasındaki farkın, eylem temelinde, ortaya konabilmesidir. Örneğin; bir suç örgütünde, bugün uluslar arası boyutta gündeme gelen rüşvet olaylarında, mafya vb. yapılanmalar içinde yer alan kişiler, sadakat, güvenilirlik, birbirlerine karşı dürüstlük açılarından örnek davranışlarda bulunmaktadırlar. Ama burada ne eylem ahlakidir, ne de eylemi yapanların davranışı ahlakidir.

Meslek etiğinde, herkesin ahlaki bir değer olarak sahip olması istenilen objektiflik, dürüstlük, tarafsızlık gibi ilkeler, piyasa koşullarına göre esnek ve uygun davranma becerilerini de tanımlamaktadır.

- Etik davranış ilkelerinde çalışanların çıkar çatışmasından uzak durması gerektiği vurgulanmaktadır. Çıkar bir anlamda faydacılıkla ilgili davranışları tanımlarken, başka bir anlamda kişi, grup, katman, sınıf gibi toplumsal yapılarca benimsenen gereksinimleri tanımlamaktadır. Bu anlamıyla çıkarlar hem bireylerin, hem sınıfların dolayısıyla toplumsal eylemlerin yönünü belirlemektedir. Çıkar çatışmaları hak, adalet, baskı, uzlaşma kavramlarıyla ve topluma egemen ekonomik, sosyal, siyasi, ideolojik düşünce yapılarıyla doğrudan bağlantılıdır.

- Çıkar çatışmalarını etik açıdan değerlendiren George G. Brenkert, “ahlaki yaşam, eğer varsa, çatışma kaynaklarının ortadan kaldırıldığı, çıkarlarımızın uyum içinde olduğu bir yaşamdır” görüşünü öne sürmektedir.[20] s.211

- Bunların yanında: Mesleğin şerefine korunması, sevgi, saygı, söz verme, yemin, sadakat vb. duygu yüklü kavramlar da meslek etiğinde önemli yer tutmaktadır. Bu değerlerin meslek etiklerinde güven duygusunu artırma, daha insancıl görünüm verme gibi, yaşamda sahip oldukları, duygusal, estetik yönleri nedeniyle yer almaktadır. Bunlar yaygın olarak, herkesin sahiplendiği, buna karşın, aynı yaygınlıkta, en çok yıpratılan değerlerdir.

- Günün yaşam koşulları altında, meslek yaşamı güven altında olmayan insanların, güven duygusunu güçlendirici davranışta bulunmalarını beklemek ne kadar gerçekçi olabilir?

Bu açmazı Richard Sennett, bu tür manevi baskı öğelerinin öne çıkartılmasının arkasında yatan gerçekliği: “Her an parçalanan veya sürekli olarak yeniden şekillendirilen kurumlarda, karşılıklı sadakat ve bağlılık nasıl sürdürülebilir? Bunlar yeni, esnek kapitalizmin karakter konusunda karşımıza çıkardığı sorunlardır.”[19] s.11 diye tanımlıyor. Bunun sonucu da sistemin, adaletsizlikleri gözlerden kaçırmak için, değerlerde yarattığı aşınmayı, çalışanların sorumluluk alanına aktarma çabasından başka bir şey olmamaktadır.

Meslek etiklerinin en çarpıcı yanlarından biri de yağma ve talanın önlenmesinde yüklenilen bir misyon da hesap verebilirliktir.

Hesap verebilirlik kişinin her zaman, sorumlu olduğu, eylemlerinin hesabını verebilme ilkesidir. Yaşadığımız dünyada ve dünyanın egemen koşullarında bu ilkeyi savunmak da bir erdem gösterisidir. Ama önemli olan ilkeyi hatırlatmak değil, yaşama geçirmektir. Böyle bir sorgulamanın örneğini bulmak son derece zordur. Hesap

vermesi gerekenlerin egemen konumu bu ilkenin geçerliğini ortadan kaldırmaktadır. Hesap genellikle, sorumlular adına, “günah keçilerinden” sorulmaktadır.

Herbert. G. Hicks, meslek etiği amacı konusuyla yakından ilgili olan, Örgütlerin Yönetimi Hakkında adlı yapıtında konuyu tanımlayan şu alıntıyı vermektedir: “Her örgüt üyesi, kendi sorumluluklarını ve kendisine devredilen yetkiyi ne dereceye kadar iyi kullandığı hakkında kendi üstüne rapor vermek zorundadır”. Yazar daha sonra: “Bir yönetici yetkiyi devretmekle sorumluluğunu azaltamaz; açıktır ki kendi üstündeki yetkililere karşı hesap verme durumunu da, yetkiyi devretmek suretiyle azaltamaz” demektedir.

Yazarın bu konuda dile getirdiği görüş, meslek etiği kategorilerinin sadece çalışana yönelik tek yönlü kurallar koyma anlayışına karşı yanıt niteliği taşımaktadır. “İş gücü, ihtiyaç duyulan işin en verimli biçimde yapılmasındaki sorumluluğu taşımaktadır. Diğer taraftan yönetim organı da, işçiler için beşeri ve ekonomik faktörleri kapsayacak biçimde ve mümkün olan azami tatmini sağlamak sorumluluğunu kabul etmelidir.”[52] s.349-350

- Daha önce de vurgulandığı gibi, meslek etiği, ya da mesleki davranış ilkeleri, “toplumun sağlığı, güvenliği ve refahını” gözeterek sorumluluk duygusunu, her şeyin üzerinde tutması gereken, bir değer olarak belirtmektedir.

Son derece önemli olan bu ilke, ancak, yaşamda maddi koşullarıyla birlikte ele alınıp, ayakları yere basacak şekilde tanımlandığı zaman bir anlam ifade edebilecektir. Toplumun refahı, sağlığı, güvenliği gibi kamu yararı da hangi amaçla ve ne anlamda kullanıldığı araştırılıp aydınlatılmadan, çoğu kez, kişi ve grupların öznel değerlendirmelerine göre anlam yüklenerek benimsenmektedir. Bu tür değerlendirmeler doğrultusunda kulağa hoş gelen bu kavramların birer slogan olmaktan çıkıp, yaşam biçimine dönüşmesi, daha öncede belirtildiği gibi, çok yönlü ekonomik, sosyal, siyasal, kültürel vb. politikaları gerektirmektedir, dolayısıyla bu bir iktidar sorunudur.

Refah kavramı doğal olarak, insanlarda kendini de kapsayacak şekilde “bolluk ve bereket içinde yaşama” anlamında algılanmaktadır. Daha öncede belirtildiği gibi kamu yararının korunması, toplumun sağlığı, refahı ve güveni faydacı ahlakın en önemli argümanlarıdır. Diğer kavramlarda olduğu gibi bu kavramların çağrıştırdığı anlamlarla yaşam pratiğine yansıyan uygulamaları arasında hiçbir yakınlık bulunmamaktadır. Piyasa ekonomisinde refah, aynı zamanda, yabancılaştırmanın en önemli argümanları olan, fayda ve mutluluk kavramlarıyla eş anlamlı olarak kullanılmaktadır.

Refah argümanlarının piyasa ekonomilerinin savunulmasında merkezi bir yere sahip olduğunu söyleyen John O'Neill "Refah önceliklerin tatminiyle karakterize edilir, o halde, o kişi için belli bir öncelik ne kadar güçlüyse, bu öncelik tatmin edildiği zaman refah artışı o kadar fazla olur. Bir kişi için belli bir malın ne ölçüde öncelikli olduğu, kişinin bu önceliğin tatmini için yapmak istediği marjinal ödemeyle ölçülür. İyi yaşam ya da refah açıklaması tamamen formeldir. İyi yaşamın içeriği hakkında hiçbir şey söylemez, bir kişinin yaşamını iyi kılanın keyifli durumlar mı, karakter erdemleri mi, yoksa ihtiyaçların karşılanması mı olduğu hakkında iddialarda bulunmaz. Yunanlılardan on dokuzuncu yüz yıl ekonomistlerine kadar anlaşmazlıkların merkezinde yer alan iyi yaşamın niteliğine dair tartışmayla ilgili olarak modern refah ekonomistleri suskun kalır." [41] s.63-64

Bu konuda Ray Billington şu değerlendirmeyi yapmaktadır: "Reklam dünyası, her gün daha doğrudan ve giderek daha az ince bir biçimde, satmaya çalıştıkları mala sahip olmadığımızda düşündüğümüz kadar mutlu olamayacağımızı öne sürerek arzularımızı değiştirmeye çalışıyor. Kapitalist dünyanın bütün amacı, insanlara ihtiyacı olmayan şeyleri arzulatmak böylece sahip olduklarıyla yetinmemelerine (dolayısıyla mutsuz olmalarına) neden olmaktadır, ama bu sonu gelmez bir süreçtir. Çünkü bu biçimde elde edilen bir mutluluk yalnızca yeni bir model ya da yeni bir mal piyasaya çıkana kadar sürer." [10] s.207-208

Kapitalizmin refah devleti modelinde, toplumun refahı, kitle üretimini tüketecek sınıf ve katmanların alım gücünün korunması anlamına geliyordu. Esnek üretim modelinde ise, refah, kitlelerde tüketime karşı uyandırılan taleplerin, arzuların tatmini olarak değerlendirilmektedir.

- Meslek Etiğinde kamu yararı ve kamu mallarının korunması da ilke olarak yer almaktadır Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkelerinde de, bu ilke savunulmaktadır. Bu kapsamda TMMOB özelleştirmelere karşı çıkmayı kamu yararının korunması olarak kabul ederken, siyasi erk özelleştirmeyi kamu yararı olarak savunmaktadır.

İzzettin Önder bu konuda şu çarpıcı saptamayı yapmaktadır: "Dünya kapitalizminin yeni sömürgecilik düzeninde ulusal ekonomi yeniden şekillendirilirken, toplumsal düzeyde de buna uyumlu yeniden yapılanmaya gidilmektedir. Karar merkezleri dünya düzeyinde merkez ülkelere kayarken, ulusal düzeyde de, buna paralel olarak, toplumun genelinden sermayeye ve bu kanalla dış odaklara kaymaktadır. 'Kamu yararı' artık toplumun çoğunluğu ile değil, sermaye ve burjuvazi ile ilgili bir kavrama dönüşmüştür." [53]

Bu saptama, kamu yararının, artık, bütün yönleriyle yeniden tanımlanmasını ve burjuvazinin anlayışıyla olan farklılığının ortaya konmasını gerektirmektedir. Bu

fark ortaya konmadığı için, özelleştirmelere karşı çıkışın giderek kamu yararına karşı çıkış olarak tanımlanabilecektir. Uygulanan siyasi ve buna bağlı olarak gelişen idari baskılar mühendisi daha da seçeneksiz konuma sürükleyecektir.

Yaşanan bu olumsuzluklar, hükümetin yayınladığı Kamu Görevlileri Etik davranış ilkelerine aykırı olarak değerlendirilebilecek ve mühendisler için yeni sorunlar yaratacaktır.

- Richard Sennett yaşanan olguyu şöyle değerlendirmektedir: Etik kategorilerin yaşama geçirilmesinde bilgi ve becerilerin, uzmanlaşmanın, ekip çalışması yetenek ve anlayışının geliştirilmesi, geliştirilen bu yeteneklerin insanlık yararına kullanılması, ilke olarak savunulmaktadır. Bu değerleri ahlaki ilke olarak savunan güçlerin, savundukları ilkelerle ortaya koydukları eylem arasında uyum bulunmamaktadır. Bugünkü esnek üretim sistemi içinde anlamını kaybetmiş daha ötesi gereksiz konuma düşürülmüştür.

“Modern iş etiği, takım çalışmasına odaklanır. Başkalarına karşı duyarlı davranmayı savunur; karşıdakini dinlemek ve işbirliği yapabilmek gibi ‘elastik beceriler’ talep eder; her şeyden çok da takımın değişen koşullara uyum sağlayabilmesini ister. Takım çalışması, esnek bir politik ekonomiye uygun bir iş etiğidir. Ancak modern işletmeciliğin fabrikada ve büro çalışması konusunda telkin ettiği büyük psikolojik laflara rağmen, takım çalışması yinede insan deneyiminin yüzeyinde kalan bir iş etiği yaratır. Takım çalışması sığlığın grup halinde yaşantılanmasıdır.”[19] s.104

Yazar ayrıca, bilgi birikimi, ekip çalışmasındaki deneyim, beceri vb. yetenekleri gelişmiş insanların varlığı esnek üretim için fazla bir önem taşımadığını, bu tür yetkinleşmiş insanların talep edeceği ücret, haklar, yetki ve sorumluluk talepleri esnek üretimin ölçütleriyle bağdaşmadığını, bu nedenle de işten çıkarılmalarda, bu insanların liste başı yapıldığını belirtmektedir. Bugün bilgi, beceri, ekip çalışması gibi değerlerin sahip olduğu anlama, esnek üretim anlayışı içinde ifade ettiği anlamlar arasında herhangi bir uyum bulunmamakta, öne sürülen değerler reklam amacından öte değer taşımamaktadır.

Meslek Etiğinin toplumda ahlaki değerleri yerleştirmesiyle, yaygınlaşan rüşvet, soygun, yağma vb. haksız kazanç yollarının kapanacağı, ayrıca bilim ve teknolojiye gelişme çabalarının hız kazanacağı varsayılmaktadır. İnsanlar arası ilişkilerde etik değerlere saygılı davranışlarda bulunmanın toplumsal gelişmede çok önemli yere sahip olduğu, elbette, yadsınamaz. Ne var ki böylesi ilişkilerin yaşamda geçerlilik kazanması bazı kuralları alt alta yazmakla, yada bir otoritenin gözetimi ve denetimi altında uygulamaya koymakla mümkün olmamaktadır. Böylesi bir toplumsal yapının oluşturulmasında sorun çok boyutlu bir yapı göstermektedir. Sorunun boyutlarına

açıklık getirmek amacıyla, yine, konu üzerinde düşünce üreten bilim insanlarının da yardımıyla, bazı değerlendirmeler yapmaya çalışacağız.

Eğitim

Eğitim süreci topluma egemen sınıfın ya da ideolojinin temel gereksinmelerine göre ve bu gereksinimleri karşılayacak insanı yetiştirme amacıyla düzenlenmektedir.

Genel anlamıyla, toplum içinde davranış esaslarını benimsetme ve toplumsal yapıya uyum gösterecek insan tipini yaratma amaçlanmaktadır. Bu nedenle eğitim mevcut siyasal sistemin devamı açısından hayatı öneme sahip bir kurumdur. Düzene uygun insan tipinin yaratılmasında eğitim genel olarak şu işlevleri yerine getirmeye çalışır: Düzenin ideolojisinin benimsetilmesi, kişiye üretim amaçlı beceri kazandırılması, kişinin kültür, bilim ve teknikle ilişki kurması ve özellikle teknolojiye uyum sağlaması vb. amaçları.

Eğitimin okul süreci, toplumun çeşitli kültür, ekonomik koşul, dil kodları, gelenek ve göreneklere ile büyümüş ve yetişmiş çocuk ve genç insanların yoğun bir şekilde karşılaşarak, etkileşim içine girdikleri, aralarındaki farklılıkları değerlendirip birbirlerini tanıdıkları, kişiliklerinin büyük oranda oluştuğu, toplumun ortak değerlerini içselleştirme ve üst kültürü oluşturmaya yöneldikleri hareketli bir dönemdir. Bu dönemin etkileri ömür boyu kalıcı izler bırakmaktadır.

Eğitim aynı zamanda kültürün yeniden üretilerek, kuşaktan kuşağa aktarma aracıdır. Eğitim bir toplumun gelişmesi için yaşamsal önem taşıyan eylem alanıdır.

Eğitimden beklenen ideolojik sonuç; eğitimin genç kuşakları kalıba dökme, isteğe bağlı şekil vermedir. Eğitim, toplumun bireylerinin kişiliklerini özgürce geliştirebilecekleri bir sistematığa sahip olmalıdır. Toplumda etik ve ahlaki değerlerin egemen olabilmesi için, eğitimin her alanında kişileri şartlandırıcı, beyin yıkayıcı, dogmatik yaklaşımlardan kaçınılması ve bunların dışına çıkılarak ahlaki olgunluğa sahip, sorgulayan, özgürce düşünen ve düşündüğünü yaşama geçirme cesareti olan kişiler yetiştirmenin olanakları yaratılmalıdır. Etik değerlere saygılı insan yetişmesi; eğitim alanının kesitlerinde değil, eğitimi bütüncül olarak insan erdem ve değerlerine dayalı bir felsefe ve anlayışla planlamak ve uygulamakla mümkün olabilecektir.

Bugün şiddete dayalı kültürün orta öğrenim kurumlarında yansıma bulduğu, 14-17 yaş grubu öğrenciler arasında çeteleşme ve uyuşturucu kullanımının yaygınlaştığı, okullarda bıçakla yaralamaların sıradanlaşarak, tabancayla cinayetler işlendiği bir eğitim sisteminde, bütün bunlar görmezden gelinerek sorunun, etik eğitiminin üniversite ders programlarına alınmasıyla çözülebileceği, bilim insanlarıncı bile, öne sürülebilmektedir..

Bu indirgemeci varsayıma dayalı olarak, mühendislik öğrencilerine, meslek etiği adı altında kapitalizmin fayda ya da yarar etiği benimsetilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca bu ahlak anlayışı sanayileşmenin doğal gelişimi olarak tanıtılmaktadır.

Bunların yanında yaşam koşullarını dışlayarak, toplumsal etik-meslek etiği ayrımına dek vb. pek çok görüş etik dersi olarak öğrenciye aktarılmaktadır. Etik dersi modasının yarattığı “gelişigüzel” hazırlanmış ders notlarını örnekleme yerine, bir etik dersinin programa alınmasında bilimsel titizliği gösteren, tarihi, bir örnek sunup konuya yaklaşımlar arasındaki farkın değerlendirmesini okuyucuya bırakmak istiyoruz.

Kısa Gerekçeli Pratik Ahlak adında bir kitapçık hazırlayan Andre Laland, yaptığı çalışmanın ders kitabı olarak kabul edilmesi sürecini, kitabın giriş bölümünde, ayrıntılı olarak anlatmaktadır. Yazar hazırladığı ders notlarını, adlarını belirttiği, lise felsefe öğretmenlerinin, lise 3-4 sınıflarında ahlak dersi veren öğretmenin ve bir çok meslektaşının eleştirilerine sunduğunu aktardıktan sonra şu bilgileri vermektedir: “Bu arkadaşlar metinleri gördüler, ana hatları itibarıyla tasvip ettiler ve bana bir çok detayın düzeltilmesini veya tamamlanmasını telkin ettiler, hepsine şükran borçluyum. Böylece geliştirilen metinler bastırıldı ve gözden geçirilmek üzere Fransız Felsefe Cemiyeti üyelerine, aynı şekilde bu Cemiyetin görüşlerinin alınmasını istediği bir kaç kişiye dağıtıldı. Aralarında felsefi kanaat ve görüşleri çok farklı olanların da bulunduğu bu kişilerden çoğu, bu çağrıya cevap verdiler. Onların işaret ettikleri bütün hususlar tespit edildi ve Felsefe Cemiyetinin 29 Kasım 1906 tarihli oturumunda tartışıldı. Bu tartışmaların tamamı ‘Bulletin de la societe’nin Ocak. Şubat 1907 sayısında yer almaktadır. O toplantıda ortaya çıkan görüşlerin büyük bir bölümü, inançlara zarar verdiğim ve nazari ahlak ile pratik ahlak arasında irtibat kuramadığım üzerinde toplanıyordu. Nezaket ve kurallara sığmayan bu anlayışı burada kaydetmekten zevk duyuyorum. Adı geçen Cemiyet bülteninde bu görüşlere cevap verdim. Fakat diğer yandan... üç eleştiri daha vardı. ... bu üç çeşit eleştiri ihtimamla değerlendirildi.”[8]

Mühendisliğin Bilim ve Teknolojiyle İlişkisi

Teknolojiden kaynaklanan, toplumun tüm bileşenlerinin sağlığını, dünyanın geleceğini tehlikeye düşüren gelişmelerin sınırlandırılması, önlenmesi için; genel olarak toplumun tüm bileşenleri, özel olarak sağlık alanında ve mühendislik, mimarlık alanında hizmet veren meslek mensupları ile diğer mesleklerin mensupları da ortak bir kural, evrensel geçerliliği olan normlar arama ve geliştirme çabasına girmişlerdir.

Bu arayış ülkemizde ve diğer ülkelerde ulusal ve uluslararası ekonomik, sosyal ve siyasal organizasyonların da olumlamasıyla hız kazanmış ya da gelişme ortamı

bulmuştur. Devlet kurum ve kuruluşlarından, özel ticari ve sanayi organizasyonlarına kadar birçok örgüt ile ekonomik, demokratik, mesleki alanlarda çalışma yürüten örgütlerde, siyasi partilerde etik ilkelerin tanımlanması, belirlenmesi ve uygulanması çalışmaları son on yılın öncelikli çalışmaları arasında yer almıştır.

Bilim ve teknolojinin etik veya ahlakla doğrudan hiç bir bağı bulunmamaktadır. Buna karşın bilim ve teknoloji etik üzerinde önemli bir dönüşüm gerçekleştirmiştir. Sanayi devrimiyle, bilimsel alanda evrenin yasalarının tanınması ve teknolojinin üretimin karakterini değiştirmesi sonucunda, dünyanın dıșsal, ilahi bir güçle değil, içsel dinamiklerin etkisiyle değiştiği kanıtlanmaya başlanmış, bu da seküler dünyanın kapılarını açmıştır. Bu gelişmeler dinin ve dine bağlı doğmaların insan davranışları üzerindeki baskısını azaltarak insan ilişkilerinde yeni bir dönemi başlatmıştır.

Günümüzde, bilim ve teknoloji toplumsal yaşam üzerinde en etkili araçları kullanım alanına sokmakta, bu araçlar da kullananın amacına bağlı olarak insan davranışlarını kökten etkilemektedir. Bilim ve teknolojinin yarattığı olanakların yaşam üzerindeki olumlu etkileri, insanların tutum ve davranışları, karar süreçleri üzerinde dönüştürücü etkileri bulunmaktadır. Buna karşın, toplum bilimlerinde insan davranışları ve psikolojisi üzerine yapılan çalışmalarla elde edilen bilgiler, gelişmiş iletişim araçlarının yarattığı olanaklarla birleştirilerek insanların tutum, davranış, seçenek ve beklentileri yönlendirilmekte, dünya görüşü, yaşam biçimleri, düşünce ve kararları kökten değiştirilerek, insanın yabancılaşmasını inanılmaz boyutlara taşımaktadır.

Mühendisliğin dünyadaki gelişimi tarihsel dönemlerdeki bilimin ve teknolojinin gelişimiyle ilgilidir. Bilimin 17. Yüzyıla kadarki gelişiminde daha çok bilim teknolojiyi etkilemiş olmasına karşın bu tarihten sonra oluşmaya başlayan sanayi devriminin ivmelendirmesiyle bilimle teknolojinin birbirini etkilemesi karşılıklı olmaya başlamıştır.

Mühendisliğin tarihsel dönemlerde ortaya çıkışı insanların temel ihtiyaçlarını karşılamak amacını taşıyordu. Barınak(yapı), ulaşım, kentleşme, enerji, sağlık, tarım ,çevre vb. gibi insanın bu temel ihtiyaçları bugün de sorun olarak önemlerini korumaktadırlar. Bu genel değerlendirme sonucunda mühendislik ve mimarlığın gelecekte de önemini koruyacağını söyleyebiliriz.

Modern mühendisliği fizik, kimya, biyoloji gibi temel bilimlerin matematikle yoğrulması ve sanayi devriminin (Kapitalizmin) ihtiyaçları ortaya çıkarmıştır. Bilimlerin mühendisliğe uygulanabilir olanları ayrı bir dalda gelişerek Mühendislik Bilimleri ortaya çıktı.

Sanayi devrimiyle bilim ve teknolojiye yakalanan çok büyük ivme insanlığın bütün sorunlarını çözecek boyutlara ulaşmıştır. Bilim ve teknolojinin insanlık için açmış

olduğu bu kapı, Kapitalizmin bilim ve teknolojiyi insanlığın temel sorunlarını çözen bir amaca yönlendirmek yerine ağırlıklı olarak ekonomik çıkar amacına yöneltmesiyle kapanmıştır. Bilim ve teknolojiden elde edilen çok büyük güç toplumun geniş kesimlerini daha çok baskı altında tutmaya, silah ve savaş sanayiine yönlendirilmiştir. Sanayi devrimi yani, Kapitalizm üç ana dalda gelişmiştir. Bunlardan biri, müteşebbislik (tüccarlık); diğeri, yönetimin bilim haline dönüştürülmesi; üçüncüsü de teknolojinin geliştirilmesidir. Mühendislik de genel olarak üç ana işlev üstlenir: Güvenlik, ekonomiklik ve işlevlilik (fonksiyonellik). Mühendis bu üç ana unsuru optimum şekilde birleştirmekle görevlidir. Yani, teknolojinin uygulayıcısı olan mühendisler ekonomikliği sağlamak için de yönetim bilimi kurallarını kullanmak zorundadır. Dikkat edilirse Sanayi devriminin üzerinde yürüdüğü yörüngenin iki ana unsuru mühendisliğin işlevleriyle ortaktır. Sanayi devriminin mühendisliğe ihtiyacı ve onu geliştirmesinin nedeni genel olarak bu nedene dayalıdır.

Mühendisler, hem teknoloji, hem de yönetim biliminin uygulayıcıları olması nedeniyle bilimle olan ilişkileri doğrudur. Bilim ve teknoloji insanlık amacına yönelik kullanılsaydı teknolojinin üretime katılımı ile üretim verimliliği, kalitesi ürün bolluğu sağlayacak, bedene dayalı insan emeğinin insanı ezip yok etmesi önlenmiş olacaktı. Doğa ve çevre çok dikkatli kullanılarak bugün ulaşılan ürkütücü çevre felaketleri çok daha az olacaktı. Yönetim, bilim haline getirilirken yapılan indirgemecilik sonucunda, emeğin bütünlüğü parçalanıp kafa ve kol emeği arasındaki ilişki yok edildi. Kafa emeği ağırlıklı olarak iyi bir bilim ve teknoloji eğitimiyle yetiştirilen mühendislere bırakıldı. Parçalanmış üretimin planlanması projelendirilmesi ve denetlenmesi mühendislere bırakıldı. Kol emeği ise, beyin ve düşünceyle bağlantısı kesilmiş, ağırlıkta kaba güce dönüştürülmüştü. Yönetimin bilim haline getirilmesi, çalışanları yaptıkları işe yabancılaştırmadan yapılmış olsaydı, üretim için harcanan insan emeği insanı aşırı derecede yıpratmayacak ve adeta beyni güdükleştirilmiş pasif bir hale sokmayacaktı.

Bilim, Teknoloji, Mühendislik ve İnsanlık İlişkisi

Bilim, teknoloji ve mühendislik arasında koparılmaması gereken zorunlu bağlar vardır. Bunlar insanın yaşamına kolaylıklar sağlayan araçlardır. Bilim insanlığın binlerce yılda geliştirdiği en iyi yol gösterici olabilecek ve insanlığın ortak sorunlarını çözebilecek en değerli ortak birikimidir. Bilimi çıkar hesapları adına büyük bir açgözlülükle çevreyi ve insanı yok edecek ölçüde güç olarak elinde tutmak isteyenlere karşı mücadele etmek bir insanlık borcudur. Kızılderili Atasözlerinden biri “Biz doğayı babalarımızdan miras almadık, çocuklarımızdan ödünç aldık” diyor. Mühendis mesleğini uygularken toplumun gelişmiş ve aydın bir insanı olarak etik ve ahlaki değerlere

uymak zorundadır. Mesleğe veya mühendisliğe etik kurallar veya kodlar koymak bu zorunluluğu sağlamaz. İnsan olmanın toplumsal sorumluluk bilincinin geliştirilmesi bu değerlerin kazanılmasına yardımcı olur. Böyle bir kişiliğe sahip mühendis veya herhangi bir meslek sahibi yetiştirme sorunu, bütünsel olarak ele alınması gereken, toplumsallaşma ve bilinçlenme sorunudur. Bir meslek sahibi davranışlarını, eline tutuşturulacak kalıp veya form niteliğindeki norm ya da kurallarla yönlendirecek, zayıf iradeli, edilgen nitelikli bir kişilik yerine, meslek ilkelerinin bilincine varmış, ilkeli davranacak düzeyde erginliğe ulaşmış bir kişiliğe sahip olmalıdır. Böyle bir kişiliğin oluşumu da, her şeyi bireysel davranışlara indirgeyen, meslek etiği ya da mesleki davranış ilkelerinin ideolojik yaklaşımıyla mümkün olamaz.

Yolsuzluk ve Rüşvetle Mücadele

Yolsuzluklarla etkili bir şekilde mücadele etme meslek etiklerinin temel gerekçelerinden biridir. Yolsuzlukla mücadele günü nedeniyle yayımlanan bir raporda “rüşvetin yıllık cirosunun 1 katrilyon dolar olduğu” belirtilmektedir. Rüşvetin ulaştığı boyutlar uluslararası anlaşmalarda da, Türkiye-Japonya yardım anlaşması örneği, yeni koşulları gündeme getirmektedir.

Başbakan: etik değerlere bağlı bir yönetimin yolsuzlukları önlemede daha etkin ve başarılı olacağını söylemektedir.

Yolsuzlukların önlenmesinde yöntem olarak, indirgemeci bir yaklaşımla, mesleki davranış ilkeleri, meslek etiği gibi kategorik normlar hazırlamanın çok ötesinde, konunun sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel boyutlarda ele alınarak çaba gösterilmesi gerektiğini piyasa güçlerinin önde gelen temsilcileri de dile getirmektedirler

TEDMER Başkanı Sabih Tansal, daha öncede belirttiğimiz gibi, yolsuzlukla mücadelede çalışmalarının toplumun büyük kesiminde etik bilinci ve etik ihtiyacının oluşmasına yol açtığını öne sürmüştür.

Sabih Tansal bir söyleşisinde: “Türkiye’nin ekonomisi güçleniyor. AB’ye girmek için çok ciddi çaba sarf ediliyor. Kanunlar çıkarılıyor. Her alanda olduğu gibi etik alanında da Türkiye’nin uluslararası standartları yakalaması şart. Yabancı sermaye gelirken, yolsuzlukların asgari düzeyde olması, etik davranılmasını dikkate alıyor.”[54]

Rüşvetin alınmamasının uluslararası ilişkilerde koşul olarak getirildiği ve karşılığında devlet sözü verildiği, mafyanın ihaleden özelleştirmeye her alanda söz sahibi olduğu, çetelerin gümrük kapılarından, sınır kaçakçılığına, sokaklarda kapkaçtan oto park alanlarına, sağlıkta organ kaçakçılığından çek-senet işlerine, eğlence vb. her alanı denetimi altına aldığı ve cezalandırmadığı günümüzde etik davranış

ilkeleri bunlarla mücadelede güçlü bir araç olarak görülmektedir. Yolsuzluklarla mücadele yöntemi olarak, devletle iç içe geçmiş güçlü, örgütlü suç odaklarının varlığı görmezden gelinerek, bireysel temelde kişilerin ahlaki sorumluluğu altında çözüm aranmaktadır.

TOBB Başkan Yardımcısı Zafer Çağlayan konuyu daha gerçekçi bir yaklaşımla ele almıştır. Çağlayan Kamu Görevlileri Etik Kurulu'nun düzenlediği 'Etik' panelinde, Türkiye'nin yolsuzlukla mücadele açısından 16 Orta ve Doğu Avrupa ülkesi arasında 12. sırada yer aldığını ifade eden Çağlayan, bozulmanın merkezinde kamu kesimi yer alsa da tüm suçu kamunun üzerine yıkmamanın yanlış olacağını belirttikten sonra şu görüşleri dile getirmiştir: "Neticede kamu görevlileri de bu toplumun neferidir. Yolsuzluğa yol açan etkenler, ülkemizde, hızlı değişim süreci içerisinde ortaya çıkan ahlak yozlaşması, kamu görevlilerinin takdir hakkı genişliği, tarihsel etkenler, hızlı nüfus artışı ve çarpık kentleşme, gelir dağılımı adaletsizliği olarak sıralanabilir. Bu nedenle ahlaki bozulmanın ekonomik, sosyal ve kültürel nedenlerin iyi analiz edilmesi ve bunun önüne geçebilmek için kapsamlı bir eğitim faaliyeti ve yasal düzenleme sağlanmalıdır." [55]

Yolsuzluk ve rüşvetin kurumsallaşma niteliğine bürünmesi, insanların bireysel davranışlarının sonucu değil, aksine toplumsal yapıyı çürüten olguların bireylerin davranışına yansımalarından kaynaklanmaktadır. Bu çürümeyi C. Wright Mills şöyle tanımlamaktadır: "Beyaz yakalıların işledikleri suçların çoğu, kamusal alanda ahlak anlayışının zayıflaması, yüksek maliyetli günahların ve suçların artması, kişisel dürüstlüğün azalması gibi sorunlar *yapısal ahlaksızlıkla* ilgili sorunlardır. Bu tür sorunların, sadece, bulundukları çevrenin etkisiyle yoldan çıkmış küçük ve seviyesiz insanların eseri olduğu söylenemez. Bunun böyle olmadığını, az çok herkes bilmektedir. Ne zaman üst ahlaksızlıkla ilgili bir olay duyulsa, 'bugün de bu çıktı' denilmekte; böylece, sorun tek-tük bireylerin yaptıkları ile ilgili bir sorun olmadığı, geniş ve yaygın bir hastalığın göstergesi olduğu teslim edilmektedir." [26] s. 482

Yolsuzluğun temel nitelikleri konusunda A. Ümit Berkman şunları söylemektedir: "Yolsuzluk iki kişi arasında bir 'değiş-tokuş' içerir. Taraflardan birinin 'yetkili' olması zorunludur. Yetkiliden kasıt genellikle 'devlet otoritesinin temsilcisi' yani kamu görevlisidir. Ancak bazı düşünürler yetki açısından özel-kamu ayrımı yapmaktadırlar. Örneğin, Brasz'a göre kendisine güvenilerek yetki ve güç verilen kişi, bunu verilmiş nedenlerinin dışında bir amaç için kullanırsa, güveni kötüye kullanmış, 'yetki' biçime dönüşmüş ve yolsuzluk için kapı açılmıştır. Yetkinin kişisel çıkar elde etmek için bir devlet dairesinde ya da bir özel kuruluştaki kullanılmış olması farklı durumlar değildir; ikisi de yolsuzluktur. Ancak, yolsuzlukla ilgili yazında 'yetkili'

kavramı genellikle kamu görevlilerinin dışındakini kapsamayan bir biçimde kullanılmaktadır. Nitekim, yolsuzluk tanımlarının çoğunda ‘kamu görevlisi’ deyimine açıkça yer verilmektedir. Ayrıca yolsuzluk pek çok ülkenin ceza yasalarında kamu görevlilerinin işledikleri suçları düzenleyen bölümlerde yer almaktadır...Rüşvet alanın özel iş yerinde çalışan biri olması halinde bu eylem ‘inancı kötüye kullanma’, ‘emniyeti suiistimal’ veya ‘dolandırıcılık’ gibi başka suç türlerine sokulmaktadır... Zimmet ve irtikap gibi yolsuzluk türlerinde de kamu görevlileri söz konusudur.”[56] s.11-12

Sorunun temelinde siyasi, ekonomik, ideolojik ve hukuki nedenler yatmaktadır. Bu gerçek göz ardı edilerek, sorunu, toplumsal koşulların altında ezilen, bireylerin ahlaki sorumluluğuyla çözmeye yönelmek, rüşvet ve yolsuzluğu teşvik etmeden öte bir anlam taşımayacaktır.

Suçun Önlenmesi

Meslek etiğinin gündeme getirilmesinde yaygınlaşan suça katılımları önleme çok önemli yer tutmaktadır. Hatta meslek etiği ilk ortaya atıldığı günlerde pek çok insan, heyecanla, suçlu bulunanların meslekten atılarak, meslek alanlarında bir temizliğe gidilmesini istiyordu. Aslında suça ve suçlulara karşı gösterilen bu tepkiler, suç odaklarının yarattığı olumsuz koşullar nedeniyle, son derece haklı tepkilerdir. Ne var ki suç basitçe üstesinden gelinecek bir oluşum olmamakta, çok değişik nedenlerle toplumun derinliklerine kök salmış bulunmaktadır. Suçla mücadele en büyük toplumsal sorun olarak karşımızda durmakta bu nedenle de olguya yakından bakmak gerekmektedir.

Suç kavramı insanlığı derinden etkileyen eylemler bütünüdür. Bu gün suç diye nitelendirdiğimiz tüm olay ve olgular, yaşamın her alanında değer ifade eden her şeyi yok edici etki yaratmaktadır.

Suç genellikle kötü niyetli ya da pervasızca yapılan kasıtlı davranışları içermektedir. Sosyoloji sözlüğü suç konusunda, özellikle etik davranış ilkelerini yakından ilgilendiren, şu saptamaları yapmaktadır:“Suçun suç olarak ortaya çıkması için, idari bir sistem ya da uygulayıcı kuruluş tarafından fark edilmesi ve müdahale edilip işlem yapılması gerekir... Suçun işlenmesi bireysel bir hareket olacağı gibi, örgütlü de olabilmektedir. Bu kavram ayrıca, belli ilkeleri çiğneyen ama mutlaka bir yasayı ihlal etmesi gerekmeyen eylemler (örneğin, güçlü kesimlerin işledikleri suçlar ya da devlet suçları) için kullanılabilir.”[47]

Suçun ekonomik toplumsal yapısı konusunda C. Wright Mills, herkesin tanıdığı olduğu şu saptamaları yapmaktadır: “Bir toplumda en üst çevrelerle orta düzeydeki çevreler bile kurnaz ve işini bilir olmanın yeterliğine her şeyden çok inanmaya başlamış-

larsa, böyle bir toplumda bireysel ahlak duygusu olan kişilere rastlamak güçleşir. Çıkarıcılığa, işini bilir olmaya dayanan bir toplumda ahlak ve vicdan sahibi bireyler yetişmez olur. ‘Para kazanmayı’ tek başarı ölçüsü sayan, para sahibi olmayanları suçlayacak derecede kötü karşılayan bir toplum yapısında paranın tek mutlak değer durumuna gelmesini önleyebilecek başka bir değer kalmaz. İnancısız, hiç bir şeye bağlılık duymayan, dostluk, insanlık nedir bilmeyen bir takım kimseler başarıdan başarıya koşarlar; başarıdan başarıya koştukça da, şaşkına dönmüş toplum en büyük saygıyı ahlaksızlığı bile en üst düzeylerde yapan bu ‘üst ahlaksızlara’ göstermeye başlar.”[26] s. 488

Suçun ve suçluluğun kapitalizmdeki yerini, bu konuyla derinlemesine ilgilenmiş olan, M. Foucault şöyle açıklamaktadır.

“Suça eğilimli olmanın ekonomik-siyasi yararlılığını kolaylıkla ortaya koyabiliriz: Öncelikle, ne kadar suça eğilimli insan olursa halk arasında korku o kadar artacak, polisiye kontrol sistemi o kadar kabul görür ve hatta arzulanırlı olacaktır. Bu küçük iç tehlikenin sürekli varlığı, söz konusu denetim sisteminin kabul edilebilme koşullarından biridir; bu da istisnasız dünyanın bütün ülkelerindeki gazete, radyo ve televizyonlarda, sanki her yeni gün bir yenilik söz konusuymuş gibi suçluluğa niçin bu kadar yer verildiğini açıklıyor... Ama hepsi bu değil. Suça eğilimlilik ekonomik olarak faydalıdır. Tamamen kazanç getiren ve kapitalist kar hanesine yazılan suça eğilimlilerden geçen kaçakçılık miktarına bakın...” Düşünür seks ticaretinden uyuşturucu ve silah kaçakçılığına, hepsinin suça eğilimlilerle gerçekleştirildiğini ve bu kaçakçılıkların suça eğilimlilerin güvencesi olduğunu belirtiyor. “Suça eğilimliliğin 19. ve 20. yy grevleri kırmak, işçi sendikalarına sızmak, en saygınları ve en az saygınları dahil olmak üzere siyasi parti liderlerine işgücü ve koruma olarak hizmet etmek gibi bir dizi siyasi operasyona kitlesel olarak hizmet ettiğini de ekleyebiliriz. Burada özellikle bütün siyasi partilerin afiş yapıştırıcılarından dayak atıcılara kadar uzanan ve suça eğilimlilerden oluşan bir iş gücüne sahip Fransa’dan bahsetmekteyim”.[17] s.154-155

M. Foucault suç çevresinde oluşturulan korkunun suça karşı bir tepki yarattığını ve bunlara karşı eylemleri ve polisin varlığını haklı kıldığını söyledikten sonra şu saptamalarda bulunmaktadır: “Sonuç olarak, bu şekilde oluşan ve profesyonelleşen suça eğilimliler grubu iktidarlar tarafından kullanılmaya müsait, bir çok amaç için kullanılabilir, gözetleme görevlileri için kullanılabilir. Muhbirler, ispiyonlar, vs. suça eğilimli bu kişiler arasından devşirilecektir. Bu grup, iktidardaki sınıfın yararlandığı bir yığın yasadışı faaliyet için kullanılabilir; burjuvazi kendi elleriyle yapmak istemediği yasadışı kaçakçılıkları, elbette, hizmetindeki suç işlemeye eğilimli bu kişilere

rahatlıkla yaptıracaktır”, Yazar daha sonra şu görüşü öne sürmektedir: “Demek ki, hapisane, yasadışılıklarla mücadele etmek için ceza hukukunun sağladığı bir araç değildir; hapisane, yasadışılıklar alanını yeniden düzenlemenin, yasadışılıklar ekonomisinin dağılımını yeniden yapmanın, belli bir profesyonel yasadışılık biçimini -suça eğilimliliği- yaratmanın aracıydı; bu profesyonel yasadışılık biçimi bir yandan halka özgü yasadışılıkları hedef alacak ve onları azaltacak, diğer yandan ise sanayi tarzı bir ekonomiye sahip olduğu anından itibaren ‘ahlaklı’ olması kesinlikle gerekli olan işçi karşısında iktidardaki sınıfın yasadışılığına hizmet edecektir.”[17]

Yaşanmış bir olay, bir örnek “Futbolda şike öneren kişi ve kişileri ortaya çıkaran bir futbolcu vardı, Akçaabat Sebat Spor’un kalecisi **Hakan Olgun**. Milyarlık öneriyi elinin tersi ile iten ve şikecileri ortaya koyan bu genç sporcu şimdi nerede? Soruştur-malar, araştırmalar nereye vardı? Ne oldu biliyor musunuz; Akçaabat’ta artık kimse Hakan’ın yüzüne bakmaz oldu, hani “Namuslu Namussuz” filmindeki Şener Şen’in durumuna düştü... ‘Enayi misin’ diyenler oldu, ‘sana ne, ‘al parayı çek git’ diyenler oldu, ‘böyle bir fırsat bir daha ele geçer mi kardeşim’ diye fırça çekenler oldu.

Bu genç ve dürüst futbolcu, ‘2004 yılı Dürüstlük ve Yolsuzlukla Mücadele Ödülüne’ layık görülmüştü... Hakan’ın ödülünü spor camiasından birisinin vermesini biz de çok istedik. Ama kime başvurduysak sonuç alamadık. Federasyon başkanı Levent Bıçakçı’yı en az 20 kere aradık, Fener ve Galatasaray kulüpleri başkanlarına haber gönderdik, İlhan Cavcav’a faks çektik, Celal Doğan’a rica ettik, gelin bu çocuğa sahip çıkın, hiç olmazsa ödül törenine katılarak desteğinizi gösterin dedik. Hakan’ı yalnız bıraktıkları yetmezmiş gibi ödül törenine katılma medeni cesaretini bile gösteremediler. Çocuk şikayı ortaya çıkardıktan sonra dışlandı, hangi takımla anlaşmaya kalksa bir takım görünmeyen eller devreye girip işi bozuyor... ”.[57]

Bu konuda EMO ve TMMOB açısından en çarpıcı örnek Hasan Balıkcı’nın katledilmesidir. Hasan Balıkcı meslek bilinci, meslek onuru, kamu yararı, yolsuzlukla mücadele vb. etik kategorilerin ilke olarak kabul ettiği tüm alanlarda ilkeli ve dürüst davranışın simgesi olmuş bir isimdir. Sisteme egemen değer anlayışı, onun dürüst-lüğünü taşıyamamış ve Hasan Balıkcı kamu yararına verdiği mücadelenin bedelini önce iş yerinden ve ailesinden uzaklaştırılmakla sonra da canıyla ödemiştir.

Bütün bunlara karşın, üniversitede “Mühendislik Etiği” adı altında etik dersi veren mühendis bir akademisyen; “Kurumlar etik kurallarından uzaklaşırsa ‘dur’ denmelidir. Kısaca, düdük çalınmalı ve oyun durdurulmalıdır” diye yazmaktadır. Düdüğü çalması gereken de, etik sorumlulukla yükümlü, mühendis olacaktır. Yaşanılan toplumsal koşullarda, karar erkini simgeleyen düdüğün kimin elinde bulunduğu, kimin aleyhine çalınacağına bakma gereği duyulmadan fetva verebilmektedir.

Benzer olaylar her gün her alanda ortaya çıkmakta, herkes tarafından, hatta etik yasalarını savunan ve çıkaranlar tarafından bile, kayıtsızca izlenmektedir.

Zaman Aşımı

Yolsuzluklarla mücadele, yolsuzlukların önlenmesi küresel boyutta önem taşıyan bir sorun niteliğine ulaşmıştır. Daha önce de belirtildiği gibi toplum, kendine karşı suç işlenmesini önlemek ve suç işleyenleri de cezalandırmak amacıyla yönetim erkine ‘zor kullanma’ yetkisi vermiştir. Siyasi erk, kendilerine verilen bu yetkiyi yasalar aracılığıyla uygulamaktadır. Yasalar suçlular için cezalandırıcı, diğerleri için caydırıcı olma niteliğiyle ikili amaç taşımaktadır. Ne var ki, uygulamalarda bu niteliğin göz ardı edildiği, aksine, etik alanında önemli bir yere sahip olan örnek oluşturma alanında, teşvik edici bir yöne yönelmektedir. Bu konuda her gün yeni gelişmelerle karşılaşmaktadır.

Bir bakanın yolsuzlukları nedeniyle yargılanması, zaman aşımı süresi kısaltılarak, önlenmek istenmiştir. Bir dönemin başbakanı ve bazı bakanlarının haklarında “ihaleye fesat karıştırmak” nedeniyle Yüce Divan’da açılan dava zaman aşımı nedeniyle düşürüldü. Oysa etik davranış ilkeleri hazırlamanın en önemli gerekçelerinden biri yağma ve talanın, ya da yolsuzluk ve rüşvetin önlenmesi, bunun içinde hesap verebilirlik ilkesinin yaşama geçirilmesi olmuştur. Hesap verebilirlik bir kişinin her zaman sorumlu olduğu eylemlerinin hesabını verebilme ilkesidir. Yaşadığımız dünyada bu ilkeyi savunmak bir erdem göstergesidir. Bu ilkenin yaşam bulması içinde sorgulama hakkının demokratik bir ilke olarak işlemesi gerekmektedir. Yaşanan olaylar ahlaklı olmadan öte ahlaklı gibi görünmenin öne çıktığını göstermektedir.

Zaman aşımı evrensel boyutta işleyen siyasi-ekonomik bir yöntem iken, bugün, ahlaki bir yöntem olarak da siyaset yaşamında yer aldı. Çok kullanılan bir ifadeyle, ünlü kamu görevlileri etik yönetmeliğinin mürekkebi kurumadan, etikte zaman aşımı uygulama alanı buldu. Bugün devletin en üst makamında bulunan bir kamu görevlisinin ortaya çıkan bilimsel intihal (bilimsel hırsızlık) suçunun, yönetmelik gereği sorgulanması isteğini, Etik Kurulu Başkanı Mehmet Sağlam: “Oluştugu tarihten başlayarak iki yıl içinde yapılmayan etik ilkelere aykırı davranışlar hakkındaki başvurular incelenemez” yanıtıyla geri çevirmiştir.

Oysa etik ve ahlakta zamanaşımı söz konusu olmamaktadır. Bir kişinin ahlak dışı davranışlar torunlarına miras olarak kalmaktadır. Tarihte yaşanan büyük ahlaksızlık eylemleri bugün dahi örnek olarak gösterilebilmektedir. Zamanaşımı suça cezayı ortadan kaldırmaktadır, ama hiçbir kimse bu insanlar için zamanaşımıyla aklandılar terimini kullanmamıştır.

George G. Brenkert bu konuda şöyle demektedir: “Bazı insanlar kendilerine ait olmayan şeyi, başkalarından almışlardır. Kapitalist ahlakta da bu hırsızlık olarak kabul edilmektedir. Ancak kapitalizm yasal zaman aşımını savunur; babaların günahlarından çocuklar sorumlu tutulmamalıdır. Nitekim, John Stuart Mill’de şu argümanı buluruz: ‘ uygun bir süre içinde yasal olarak soruşturulmayan mülk üzerinde, bütün ulusların yasalarında görüldüğü gibi tam bir tasarruf hakkı doğar. İktisap haksız olduğu zaman bile, muhtemelen iyi niyetli mülk sahiplerinin uzun süre uykuda kalmış bir iddianın canlandırılmasıyla mülkten çıkarılmaları, başlangıçtaki hatanın telafi edilmemesinden daha büyük bir adaletsizlik ve neredeyse daha büyük bir özel ve kamusal zarar olacaktır.

Böylece kapitalizmin başlangıcında kapitalist ahlak kendi kökenlerinin hırsızlığı ve ahlaksızlığı kapsadığını teslim etmek zorunda bırakılabilse de, kendisini kökenlerinden korur ve mevcut ilişkilerinin adil olduğunu ilan eder.” [20] s.196

Etik İlkeler Kapsamında Yeni İki Kavram(!); İhbar ve Muhbirlik

İhbar sözlük anlamıyla; bildirme, bildirim, haber verme anlamı yanında, Türkçe’de yaygın olarak kullanılan, suçlu saydığı birini veya suç saydığı bir olayı yetkili makama gizlice bildirme, ele verme.

Muhbirlik (ihbar etmek) ise; bir suçu veya suçluyu yetkili makama gizlice bildirmek anlamında kullanılır.[58],

Muhbirlikte ahlaki zafiyete dayanan kişilik bozukluğunun göstergesi, kural dışı ortamların bir parçasıdır. Muhbir gizli olarak izlediği kişi veya gruplar hakkında elde ettiği, kendi görüş, düşünce, yorum ve kanaatleriyle değerlendirdiği bilgileri, bir başkasına ya da yetkililere menfaat karşılığında iletmesidir. Muhbirlik, her toplumda, tarih boyu, neden olduğu kötülükler nedeniyle hep aşağılık bir tutum olarak, muhbirlerde aşağılık insanlar olarak kabul edilmiştir.

Bugünkü gelişmelerde durum, pek çok konuda olduğu gibi, sistemin amaç-araç ilişkileri içinde faydayı maksimize etme yönüyle ele alınmakta ve buna bağlı olarak da kavramların anlam yüklerinde önemli değişiklikler yaratılmaktadır.

TÜSİAD’ın Devlette Etikten Etik Devlete adlı çalışmasında muhbirlik konusu şöyle değerlendirilmektedir: “ kamu Yönetiminde Etik Dışı Davranışın Ortaya Çıkmasını İhbar usulleri” başlığı altında değerlendirilmekte ve şu görüşler savunulmaktadır: “Günümüzde demokratik ülkelerin kamu görevlilerini haberdar oldukları yolsuzluk olayları ya da etik dışı faaliyetleri ihbar etmekle yükümlü kılmaktadır (cümle aynen aktarılmıştır). Kamu görevlilerinin ihbar yükümlülüğünün yanında, vatandaşların da

haberdar oldukları yolsuzluk ve etik dışı faaliyetleri bildirmeleri için çeşitli usuller öngörülmüştür. Gelişmiş ülkelerin çoğunda vatandaşların etik dışı faaliyetleri ihbar usulleri benzerlik göstermektedir”.

Aynı çalışmanın İhbar Edenlerin korunması başlığı altında şu görüşler dile getirilmektedir; “Kamu görevlileri, günümüzde, yalnız kendi davranışlarıyla hesap vermekle kalmamaktadır, başkalarının ihlallerini bildirme ikilemiyle de karşı karşıyadır. Başarılı bir hesap verme mekanizması ile daha fazla saydamlığın gerektirdiği açıklık arasında bir gerilim vardır ve bu da en iyi ihbar olgusunda görülür. Hükümetlerin etik dışı davranışların ifşası pratik bir sistem oluşturarak ihbar usullerini devreye sokmaları, kamuda hesap verebilirlik ile ilgili kararlılıklarını gösterir. İhbar edenler günümüzde, hesap verebilirlik mekanizmasının vazgeçilmez birer unsuru haline gelmiştir.”[5] s.149 - 150

H. Tepe, Çalışma İlişkileri ve Etik adlı makalesinin “işletmenin kendi iç işleyişinde ortaya çıkan etik sorunlar” bölümünde “çalışanları muhbirlik yapmaya zorlanması”nın işyerinde etik ile ilgili sorunların başında geldiğini söylemektedir. [59] s.4

Bizim tarihimizde muhbirlik pek çok kötülöklere neden olmuştur. 12 Mart döneminde muhbirler “sayın muhbir vatandaş” olarak adlandırılıp ihbarda bulunanlar mükafatlandırılmıştır. İhbar müessesesi bir tür ödöl avcılığına dönüşmüştür. Muhbirlik 12 Eylül’de sonsuz sınırsız düzeyde kullanıldı, en olmayacak iddialarla insan sürüldü, işten atıldı, yıllarca hapis yattılar. Muhbirlerin zarar verdiği insanların sayısı on binlerle ifade edilmektedir.

Bugün muhbirlik bir etik davranış ilkesi olarak değerlendirmektedir. Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri Yönetmeliğinde, etik davranış ilkeleriyle bağdaşmayan davranışlarda veya yasadışı iş ve eylemde bulunanların ihbar edilmesi, kamu görevlilerinden istenmektedir (madde 12). Ayrıca, ihbarda bulunanların kimliklerinin gizli tutulacağı güvencesi de verilmektedir. Böylece, muhbirlik, tarihi bir kararla, Türkiye’de **etik davranış ilkesi** olarak toplumsal yaşamda yer almış olmaktadır. Muhbirlik 12 Eylül’de sonsuz sınırsız düzeyde kullanıldı, en olmayacak iddialarla insanlar sürüldü, işten atıldı, yıllarca hapis yattılar. Muhbirlerin zarar verdiği insanların sayısı on binlerle ifade edilmektedir.

Gazeteci Ali Sirmen bu alanda yaşanan bir çelişkinin altını çiziyor. Yazar 12 Eylül’ün döneminde bir anayasa hukuku hocasına muhbir dediği için hakkında hakaret davası açıldığını, savunma olarak muhbirliğin Osmanlı’dan bu yana bir mesleğe dönüştüğünü, 12 Mart döneminde muhbirliğe sayın payesi verildiğini bu nedenle hakaret sayılmaması gerektiğini öne sürmesine karşın cezalandırıldığını

yazmaktadır. Yazar daha sonra “yasak olanın muhbirlik değil, muhbire muhbir demek olduğunu” yazmaktadır.[60]

Yıldırım Türker “Muhbir vatandaşın dirilişi” adlı makalesinde, muhbir vatandaşın bir değer olarak semalarımızda yükselmesi, en azından kitlesel kabul görecektir şekilde devletine gönüllü çavuş vatandaş olarak tasarımılanması 12 martla başladığını belirtmekte, bir bakanın “Ziyaret ettiğim kurumların hepsinde şu anda en az dörder muhbirim var” dediğini hatırlatıp “muhbir vatandaşlığın daha sonra milislikle el ele tutuşup Güneydoğu’da Koruculuk sistemi adı altında, öte yandan pişmanlık adı verilecek yasalarla farklı boyutlara taşındığına tanık olduk”[61] diye yazmaktadır.

Yasadışı güç, toplumu yönetme erkini elinde tutan yasal gücün erkini paylaşan güçtür. İktidar bu yasayla muhbiri değil, aslında yasadışı gücün varlığını güvence altına almış olmaktadır. Bunun aksine iktidarların görevi, her şeyin açıkça sorgulanıp sergilenebileceği demokratik ve güvenli bir yaşam ortamı sağlamak olmalıdır.

Bütün bunlara karşı TMMOB’nin yönetmeliğin bazı maddelerini iptali yönünde Danıştay’da açtığı davada Mahkeme, muhbirliğin etik kapsamında yer almasına duyarsız kalabilmiştir.

Yönetmeliğin amaç maddesi; “kamuda etik kültürünü yerleştirme”den söz edilmektedir. Bir toplumda etik değerlerin yerleşmesinin ön koşullarından biri de, toplumun yozlaşmış kurumların baskısından kurtarılmasıdır. Karşıt bir gelişme olarak ahlaki değerlerin yaşama geçirilmesi, kişiliği bozulmuş, yozlaşmış insanlar aracılığıyla yapılmak istenmektedir. Burada insanların açık şikayet ve bildirme hakları ile muhbirlik aynı anlamda kullanılmakta ve kavram kargaşası yaratılmaktadır. Bunun nedeni de tanık olunan olumsuzlukları bildiren veya şikayet edenleri, şikayet edilenlerin kötülüğünden korunmadığı için muhbirlik önerilmektedir. Böylece muhbirlik meşrulaştırılmaya çalışılmaktadır. Bu anlayışta olan kesimlerin toplumsal yaşamın sağlıklı gelişmesi için iki soruya, etik ve ahlaki sorumluluk duyularıyla, yanıt vermeleri gerekmektedir: Bunlardan birincisi, muhbirlik bir kişilik bozukluğudur, kişilik kusuru bulunan bir insanın vereceği bilgiler ne kadar güvenilir bulunacaktır?

İkincisi ise insanları muhbirliğe özendirmek ne kadar ahlaki bir tutumdur?

Etik İlkelerde Ceza ve Disiplin Kurulları

Etiğin oluşumu gibi, etik ihlallerine karşı yaptırımlarda toplumsaldır. Bu yönüyle ki etiğe hukukun daha üstünde yer verilmektedir. Bu toplumsal yaptırımın niteliği insanı, zor kullanmadan, yaşadığı toplumda yalnızlığa itmekte, boşlukta bırakmaktadır. Bu yönde cezalandırılan pek çok insan yaşadığı ortamı terk etmek durumunda kalmaktadır.

Etik ve ahlakın bu genel karakterine karşın, etik kurallar geliştirme girişimi içinde olanlar onu, her aşamada kolayca uygulanabilecek esnek yasalar olarak algılamaktadırlar.

Örneğin Başbakan Erdoğan, etik davranış kurallarıyla yasalar arasında yakın bağ olduğunu iddia etmektedir. Başbakan yasaların yetersiz kaldığı yerlerde, belli bir statüye tabi olanlar için davranış kuralları düzenlenerek, kurallara uyulmasının sağlanacağını öne sürmektedir.

TÜSİAD, adı geçen kitapta konuyu Hukuk ve Etik başlığıyla ele alınmaktadır. Kitapta paragraflar halinde sıralanan görüşlerden belirleyici nitelikte olanlar aşağıda sunulmaktadır:

“Hukuk kuralları ‘dışa yönelik’ tir. Daha açık bir ifadeyle, hukuk kurallarının amacı, insan eylem ve davranışları sonucunda başka insanların zarar görmesini engellemektir. Etik kurallar ise, daha ziyade ‘içe yönelik’ tir. Etik kurallarında kişilerin ya da organizasyonların kendi kendilerini kontrol etmeleri ve etik olmayan davranışlarını sınırlandırmaları geçerlidir. Otokontrol mekanizmaları, günümüzde kurumsal kontrol mekanizmalarına dönüşmektedir.

“Artık hukukta olduğu gibi, etik ilkelerin yaptırımını da maddi hale gelmeye başlamıştır. Ülkeler, etik ilkeleri kodifiye etme yoluyla bu ilkelere maddi birer karakter kazandırmakta, aynen diğer kanunların ihlalleri gibi etik standart ya da ilkelerin ihlali devlet tarafından maddi yaptırımlara tabi tutulmaktadır (örneğin disiplin cezaları)”. [5] s. 60

TMMOB Mühendislik Mimarlık Kurultayı MD İlkeleri (etik) ilk taslağında, daha önce de belirtildiği gibi, bu kurallar esinleyici-kılavuz, eğitici ve düzenleyici olarak tanımlanmaktadır. Taslakta bu kuralların hazırlanma amacının, aynı zamanda, tüzüük ve yönetmelik hükümlerine yansıtılması anlamına geleceği belirtilmektedir. Bu kuralların işleyişinin ise onur kurullarınca mı, yoksa etik kurullarınca mı olacağının belirlenmesi istenmektedir.

Bu düşünceler etik ilkelerin kurumsallaştırılmış yasal nitelikli kurallar gibi algılandığın ve yasa gibi uygulanacağını göstermektedir.

Oysa etik ilkeler yasalar gibi uygulanacak kurallar olarak kabul edilmemektedir. Örneğin bir yasal uygulamanın “kamu vicdanını sızlattması”nın anlamı, verilen cezanın ya da aklamının toplum tarafından ahlaki bulunmadığıdır. Bu tür uygulamaların tarihte, halen kamu vicdanında aklanmamış, sayısız örneği bulunmaktadır. Suçluya karşı duyulan tepki nedeniyle etik değerleri, sorumsuzca, ceza aracı olarak kullanmaya kalkışma çözüm getirmeyecek, aksine, daha büyük çözümsüzlüklere neden olacaktır.

Bu konuları derinlemesine inceleyen Jürgen Habermas etik ihlallerinin, uluslararası düzlemde, suç eylemleri gibi hukuk düzeni içinde takip edilmesini “bir yandan hukukun ahlaksal boyutta farklılaşmasını önleyecek, diğer yandan da davalıya, günümüzde bir çok savaş suçu ve insanlık suçları karşısında, tam bir hukuksal koruma güvencesi verecektir, yani onu doğrudan ahlaksal açıdan karalanmaya karşı koruyacaktır” şeklinde açıklamaktadır.[27] s.98

Düşünür daha sonra şu görüşlere yer vermektedir: “Hukuk devleti ilkesinde, devlet gücünün dışarıda olduğu kadar içeride de meşru bir hukukla düzenlemesi yatmaktadır; hukukun demokratik biçimde meşrulaştırılması da, hukukun, kabul edilmiş ahlaksal ilkelerle uyumlu olmasının güvencesidir”. [27] s.104-105

Yazar kendi yazılarından yaptığı bir alıntıda “Zayıf güdülenmiş bir ahlak yerine zorlayıcı ve olumlu hukukun geçmesi” gerektiğine vurgu yapmaktadır.[27] s.230 50. dip not.

Etik ve ahlak tanımında vurgulandığı gibi, etik değerler herhangi bir otoriteye bağlı, bu otoritenin hedefler doğrultusunda oluşturulmuş kurallara değildir. Başka bir ifadeyle etik ve ahlaki değerler belirli bir konuda karara varmak için üzerinde anlaşılmış, buna göre neyin nasıl ve hangi önceliklerle yapılacağını planlayan önermelerdir. Bu yönüyle, iş yeri ya da kurumlarda, maddi hukuk kuralları gibi ceza kararlarına referans olarak alınabilecek, maddi yaptırımı olan, çerçevesi belirlenmiş kural niteliği taşımamaktadırlar.

Bu nedenlerle, herhangi bir otoritenin uyulması gereken davranış kuralları oluşturup sonra da bunları etik değerler ya da etik davranış ilkeleri olarak adlandırması ve insanları ahlaki yönden yargılamak için referans olarak kullanması, öznel bir etik alanı ve anlayışı yaratmadan başka bir anlam taşımayacaktır.

Bunların yanında, insanların tutum ve davranışlarını ahlaki yönden değerlendirip cezalandırma ya da aklama yetkisiyle donatılacak kişileri ahlaki olgunluğu hangi kurum ya da kişilerce denetlenecektir? Bu tür görevlere seçilecek kişilerin ahlaki güvenilirliklerinin güvencesi nedir? Bir insanın ahlaki geçmişi ancak, içinde bulunduğu zamana ya da ana kadar olan geçmişiyle sınırlı olmaktadır. O andan sonrası için ahlaki davranışlarda bulunabileceği sadece bir varsayım olacaktır.

Ayrıca, etik değerleri disiplin soruşturmasına referans değer olarak alma girişimi, yaygınlaştırılmak istenen, etik kurulların insanları ahlaki yönden sorgulama, yargılama ve cezalandırma yetkisini etik kapsamına alacaktır ki bunun da ne gibi olumsuz sonuçlar doğuracağını kestirmek olanaklı değildir. Artık, özgürlükleri kısıtlayan etkenlere etik kurulların ahlak bekçiliği de eklenecektir.

Bütün bunların dışında bir insanın başkaları üzerinde ahlak deneticiliği yapma hakkı olabilir mi?

Kısaca söylemek gerekirse, ahlaki hukuk yaptırımı olarak kullanmak yerine, hukukun ahlakla uyumlu olmasını sağlamak gerekmektedir. Bu nedenle devlet ve örgüt kademelerinde, hangisi olursa olsun, yasal ya da yönetsel boşluklar, disiplin kurulunda yaşanan eksiklikler kendi kuralları içinde giderilmeye çalışılmalıdır. Disiplin kurulları bir örgütün iç disiplinini sağlayan demokratik kuruluşlardır. Çalışma esasları soyut değer yargıları temelinde değil, somut verilere dayalı olarak gelişir, ayrıca çalışmaları yargı denetimine açık bulunmaktadır. Disiplin kurulu üyeliği, bir tür ahlaki zayıflık göstergesi olan, ahlak bekçiliği, davranışçılık düzeyine indirgenmemelidir.

Çevrenin Korunması

Etik kategorilerde “çevrenin korunmasının ön planda tutulması” gerektiği vurgulanmakta ve çalışanlar çevrenin korunmasından etik olarak sorumlu tutulmaktadır. Çevrenin korunması, ilkesel ve etik açıdan, herkesin doğrudan sorumlu olması gereken bir konudur. Ama, evrensel boyutta egemen olan güçlerin çevrenin kullanılmasında sergiledikleri tutum ve davranışlar sorunu bireysel boyuttan uluslararası bir boyuta taşımaktadır. Bu nedenle küresel boyutta çözüm gerektiren bir sorun bireysel sorumluluklar düzeyinde ele alınıp çözüme kavuşturulacak bir sorun olma özelliğinde değildir.

Necla Yıkılmaz, “Yeni Dünya Düzeni ve Çevre” konulu araştırmasında şu görüşlere yer vermektedir: “Küreselleşme daha insani ve çevreye daha saygılı pek çok fırsat tanımlayan bir şey olarak görülmektedir. Çünkü küreselleşme süreci, çevre sorunları gibi küresel ölçekteki sorunların ortaya konmasını ve bu sorunlarla mücadele için küresel eylem ve stratejilerin benimsenmesini sağlamaktadır. Böylece sınır aşan çevre sorunlarından hareketle, sınırlar ötesi eylemler, küresel yönetim ve küresel yurttaşlığın gündeme gelmesi söz konusu olmaktadır”. [62] s.75

Çevreyi koruma sadece kirliliğin önlenmesi ya da kirlenmenin önlenmesiyle sınırlanamayacak düzeyde ve yaşamın tüm alanlarını, evrensel boyutta, kapsayan bir konudur.

Burada birkaç satırla dile getirilen dünya gerçekleri sorunun boyutlarını ortaya koymaktadır. Yazar bu konuda şu çarpıcı bilgileri vermektedir. “Dünyada 2.8 milyar insan günde 2 doların altında gelirle yaşıyor... küresel gelirin %80’i dünya nüfusunun %15’ine gidiyor. Zirve öncesi açıklanan BM raporuna göre önlem alınmazsa dünya 2025’de kuraklık ve açlık cehennemine dönüşecek...Rapora göre küresel ısınma, yanlış enerji kullanımı ve ormanların sorumsuzca yok edilmesi nedeniyle kuraklık başladı, küresel açlık ise kapıda”. [62] s.17

İnsanların Afrika’da açlıktan, Orta Doğu ve Asya’da savaştan kırılması, sömürünün ulaştığı boyutlar, şiddet, kurumsallaşan işkence, kültürlerin yok edilmesi daha binlerce insanlık dışı uygulama çevre sorunlarında da, etik kategorilerde de fazla yer almayan konulardır. Ulus devletlerin boyutunu aşan bu sorunlar karşısında meslek kategorilerinin düzenleyicileri, asıl sorumluları konu dışında tutarak, mühendislerin (ya da başka bir meslek grubunun) “çevrenin korunmasını ön planda tutmaları gerekmektedir” fetvasını, ahlaki bir duyarlılık gösterisi altında, verebilmektedirler.

Mühendislerin çevreyi korumada aşmaları gereken engellerden birini N. Yıkılmaz şöyle tanımlıyor: “sürdürülebilir ya da sürdürülemez yöntemlerle üretilmiş ürünler ya da kirlenme denetimi yapılmış olanla, çok yüksek derecede kirliliğe neden olan yöntem ve süreçleri içeren endüstrilerinin ürünü benzer mamul mallar arasında ayırım yapan ticari önlemler, DTÖ tarafından yasaklandığından çevrenin korunması imkansızlaşmaktadır”. [62]. s.331

Bu koşullar altında, çevrenin korunmasında mühendislerin yükümlü kılınmak istenen sorumluluklarla, sahip oldukları yetki ve güç arasında bir kıyaslama olanağı yoktur.

Gerçekçi bir sorumluluk tanımlaması yapmak gerekirse, bu sorumluluğun, sahip olunan, yetki ve görevle uyumlu olmasının belirlenmesi ve karar aşamalarında asıl erk sahibi olanların sorumluluklarının göz ardı edilmemesi gerekmektedir.

Yeni Bir Girişim; Teokratik Ahlak

Meslek etiği alanındaki gelişmelere paralel olarak, din temeline dayalı, yeni bir akım ortaya çıktı: Kalvinizmin kapitalizmin gelişmesine katkılarından yola çıkılarak bu mezhebin ahlak anlayışı yeniden gündeme getirildi. Konuyu derinlemesine bir tartışma açmadan, sadece meslek etiği bağlamında irdelemeye çalışacağız.

Etik kodları seküler bir dünyanın koşullarına uyan bir yöntemle uygulama alanına konmaktadır. Mühendislik bilimsel devrim ve bunu izleyen sanayi devriminin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle de mühendisler için öngörülen davranış biçimleri referanslarını seküler dünyanın değerlerinden almaktadır.

Orta çağda bilim de, inanç da referans değerlerini imandan almaktaydı. Bilimsel devrim, referans değerlerini bilimden alan bağımsız düşüncüyü geliştirdi. Eleştirel aklın sorgulayıcı tavrı karşısında insanların düşüncelerini baskı altına alarak yapay değerlere inandırmak kolay olmamaktadır. Bu nedenle etik kodlar umulan sonuçları sağlamadı. Ortaya çıkan boşluk teokratik etik anlayışıyla desteklenerek doldurulmak istenmektedir. Bugün, küresel boyutta en saldırgan eylemleri gerçekleştirenler

eylemlerini dini referanslara dayandırmaktadırlar. Bunun en çarpıcı örneği, Başkan Bush'un saldırılarını Tanrı adına yaptığını hiç bir ahlaki-insani kaygı duymadan açıklaması ve dünyaya nizam vermek için tanrının kendini görevlendirdiğini öne sürmesidir.

Bu tür gelişmelerin ahlak alanına yansması Protestan ya da Calvinist ahlakın gündeme gelmesi ile oldu. Protestan inancındaki tüccarların elde ettikleri zenginliklerini, inanç ve değer anlayışlarına uygun olarak, lüks yaşam için harcamayıp biriktirmeleri sanayinin ve kapitalizmin gelişmesinde çok önemli bir rol oynamıştı. İki yüz yıl sonra bu ahlak anlayışı, bilim ve teknoloji gibi, başlı başına bir sanayileşme aracı olarak gündeme getirilmektedir. Meslek etiklerinde olduğu gibi bunu da bir taraf ihraç, diğer taraf ithal etmek istemektedir.

Türkiye'de Gaziantep, Kayseri, Çorum, Denizli gibi illerde sanayinin gelişmesi Calvinist Ahlak'la açıklanmaya çalışılmaktadır. Bu illerde insanlar Calvinist Ahlak anlayışını benimseyerek, başarılı şekilde, üretim yaptıklarını ve para kazandıklarını öne sürmekte ve buna paralel olarak da sanayiciler: "hem para kazanıp hem de inançlarını koruduklarını" söyleyerek akıma destek vermektedirler. Böylece sanayileşmeyle mezhebe ya da dine dayalı ahlak anlayışı, medyada dolayısıyla kamuoyunda, tartışma alanı bulmaktadır.

Bu gelişmelere paralel olarak Hak-İş Başkanı da Görüş Dergisindeki yazısında: "Protestanlığın özellikle Calvinist kolu, çalışmayı bir ibadet olarak kabul edip bir kurtuluş yolu olarak yüceltilmiştir. İslam dini de çalışmayı bir ibadet olarak görmesine rağmen siyasi ve çevresel faktörler bunun yeterince gelişmesini engellemiştir. Çalışma disiplini, verimlilik, kalite, etkililik gibi kavramlar çalışma ahlakının içinde yer alan hususlardır. Ülkemizde Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselme döneminde çok yüksek olan çalışma ahlakı, Kanuni Sultan Süleyman'dan sonra düşüşe geçmiş, ancak Atatürk ve Cumhuriyet reformlarıyla birlikte, bu konuda bir dönüşüm sağlanmak istenmiştir".[31] s.128-130 demektir.

Kapitalist ahlak anlayışı, seküler çalışma koşulları yanında dini referanslarla da desteklenmeye başlanmıştır. Bugün dünyada sermayenin küreselleşmesinde olduğu gibi etik alanında da küreselleşme gerçekleştirilmek istenmektedir. Bu alanda üç semavi dinin yetkilileri ahlak kurallarını evrensel kurallar haline getirmek için "global etik"i yaratma yönünde görüşmeler yapmışlardır. Bunlara karşın felsefeci Yasin Ceylan "ahlak kurallarının ortak ve etkin hale gelmesi için fikir birliğine varmaları dogmalardan mümkün olduğu kadar uzaklaşmalarına bağlıdır" demekte ve "ahlak kurallarını evrensel değerler haline getirmenin temel koşulu, böyle bir çabanın din ve inançlardan bağımsız sürdürülmesidir" görüşünü belirtmektedir.

Global etiği “Global etiğin kaynağı insan aklının kendisidir. Yani insan aklının bağımsız bir biçimde ortaya koyduğu değerlerdir” diye tanımlayan düşünür daha sonra: “Günümüzde bazı hak ve iyiliklerin evrensel biçimde savunulması, evrenselliğin artık bir zorunluluk olduğunu göstermekle birlikte bu parlak savların gerisinde hala ulusal ve kitlesel menfaatlerin gizli tutulması, global etik için gerekli bilinç derinliğinin henüz mevcut olmadığını göstermektedir” demektedir.[63] s.128-130

Sosyolog Mübeccel Kıray, İslami sermaye kesiminde yaratılan zenginlik ve birikim yaratılması konusunda Müslüman olmanın ikincil kaldığını, birincil ilişkilerin sermayenin iç dinamiğiyle geliştiğini öne sürmektedir. Kıray, İslami sermayenin ticari ilişkilerini her türlü kesimle yürüttüğünü belirterek: “Kiminle kurabilirse gidiyor. Yalnız ne var ki başlarken, yine patronaj ilişkileri içinde, bir de ‘Allah rızası için’ çalışma var -tabir olarak bu- düşük işçi ücreti, sigortasız işçi, çocuk işçi, kadın işçi çalıştırarak, sanayi toplumu meselesi olmasına rağmen, böyle bir gevşek bir sanayi öncesi toplum emek yapısının bir türü ortaya çıkıyor gibi geliyor bana. Ayrıca vergi düzeninden sigorta ödemeleri düzeninden de kuşkuluyum. Birikimlerini böyle düzen dışı ve çalışanlar aleyhine geliştiriyorlar. Daha geliştikçe, uzmanlaşmış teknik bilgi sahibi, işletmeci yeni iletişim sistemlerinin içine girdikçe ‘İslami’ yönlerinin de ya da patronaj ilişkilerinin de yok olmasını beklemek gerekir” görüşlerini dile getiriyor.[64] s. 251

5. Bölüm:

MESLEK ETİĞİ İLKELERİNİN KÜRESEL BOYUTTA DEĞERLENDİRİLMESİ

Meslek etiği ya da mesleki davranış ilkelerinin ana gerekçesine göre; meslek sahipleri dürüst, tarafsız, hesap verebilir, güvenilir, sır tutan, mesleğin şeref ve haysiyetini koruyan, müşteriye ve işverene sadakatle bağlı, toplumun refahını, sağlığını ve güvenini düşünen, çevreye duyarlı vb. bir çok değerlere sahip olurlarsa, küresel boyutta yaşanan çürümüşlük, yağma ve talan önlenilecek, rüşvet ortadan kalkacak, kısaca, toplumsal sorunların çözümü kolaylaşmış olacaktır.

Bu olanağı sağlamak içinde, meslek etiği ya da mesleki davranış ilkeleri Küreselleşme, YDD, Serbest Piyasa Ekonomisi politikalarıyla birlikte ve aynı şekilde küresel boyutta uygulamaya konulmuştur. Bu kapsamda geliştirilecek etik kodlarla küresel boyutta toplumsal refahın sağlanacağını öne sürülmektedir.

Konuya bu bakış açısıyla yaklaşan çevreler, sorunu sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel etkileşimlerinden bunların insan davranışları üzerindeki etkilerinden soyutlayarak, bağımsız bir süreç niteliğinde ele almaktadırlar.

Bu yaklaşım içinde, sanki mühendis ve mimarlar, meslek yaşamlarında bütün bas-kıların dışında tutulmuş, özgür ve özerk, yetki ve karar sahibi, siyasal ve ekonomik güç odakları eşdeğerinde erk sahibi bireylermiş gibi düşünülmektedir. Ayrıca, ortaya konması beklenen bu erkin toplumda, hangi hedefler ve ideoloji doğrultusunda, bir dönüşümü sağlamak için çaba göstermesi gerektiği açıklık kazanmıyor. Sorunların sadece görünür yönleriyle sığ bir şekilde ve indirgenmiş olarak ele alınması, çözüm yollarını da bireysel çabalar düzeyine indirgemektedir.

Yaşadığımız ortamda herkesin çıplak gözle de açıkça görebileceği gibi, aşılmaya çalışılan sorunlar, yozlaşma ve çürümüşlük toplumda aşağıdan yani halk katmanlarında oluşup yukarı doğru yayılan bir bozulma değil, aksine toplumda ekonomik ve siyasal erki elinde tutan güç odaklarının çıkar ilişkilerine dayalı sömürü temelinde yürüttükleri kural tanımaz politikalarla yukarıdan aşağı doğru yayılmaktadır.

Yaşanan sorunların temelinde yatan gerçekler gözardı edilerek, yukarıdan aşağı doğru yayılan kirliliğin, kaynağına dokunmadan, aşağıdan yukarı doğru temizlenmesi istenmektedir. Bu gayret içinde, sistemi besleyen güçlü kirliliğin kaynağının kurutulması veya bu kaynağa yönelik ciddi müdahaleler hiçbir şekilde gündeme getirilmek istenmemektedir. Ayrıca, toplumdaki bozulma ve yozlaşmanın nedeni

etik ve ahlaki değer kayıplarına bağlanmakta, bunun sonucunda da, soyut bir ahlak anlayışının sorunları çözebileceği öne sürülerek, kitleler yanıltılmaktadır. **Oysa etik ve ahlaki değerlerdeki bozulma, toplumsal bozulma ve yozlaşmanın nedeni değil, sonucudur.**

Konuyu, tek yönlü bir yaklaşımla basite, bireysel sorumluluklar düzeyine indirgermeden, toplumsal yaşamın, üretim ilişkileri temelinde sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel değer yargıları ve bunlar üzerinde gelişen kurumsal yapısı içinde ele almak kaçınılmaz bir zorunluluktur.

Etik kodların kendilerinden beklendiği şekilde esinleyici, eğitici, düzenleyici ve önleyici nitelikte bir kurallar sistemi oluşturma olasılığına, açıklamaya çalıştığımız kapitalist emperyalist sistemin egemen değer yargıları ve bu koşulları içinde hangi amaçlara araç olacağına dikkatlice bakmak gerekmektedir.

Toplumsal Yaşam ve Etik Kategoriler

Meslek etik kodlarını yaşama geçirmek isteyen güçler, aslında, iş yaşamında yerleştirmek istedikleri kuralları küresel boyutta yaşama geçirmek istemektedirler. Bu amaca ulaşmak için de, etiğin toplumlarda bağlayıcı gücünden yararlanarak, kendi değer yargılarını, tek tip bağlayıcı kurallar olarak iş ya da meslek etiği vb. adlar altında egemen kılınmaya çalışılmaktadır. Değişik ülkelere ve kurumlara ait etik kodlar, sosyal, siyasal, kültürel, gelişmişlik düzeyine bağlı farklılıklar göstermeyecek şekilde, merkezi bir otorite tarafından düzenlenmiş bir form gibi, büyük bir benzerlik göstermektedir. Burada, daha sonra değineceğimiz, evrensel boyutta geçerli yapay bir ahlak anlayışı yaratma çabası göze çarpmaktadır.

Öncelikle dikkat edilmesi gereken konu, meslek etiği olarak öne sürülen kurallar, aslında, piyasa güçlerinin çalışma koşullarını içeren kurallarıdır. Felsefeci Harun Tepe konu üzerinde bu yönde şu saptamada bulunmaktadır. “iş etiği ya da ‘iş ahlakı’ bu yapıpı edilenlere bakıldığında görülen ise daha çok bir işletmede işlerin yapılması sırasında uyulması gereken, yani yapılması ve yapılmaması gerekenleri belirleyen davranış kurallarının saptanması ve bunlara uyulmasını sağlama çalışmasıdır. Kuşkusuz eylem ilkeleri geliştirme etik sorunlarla baş etmenin tek yolu değildir, hatta en elverişli, en uygun yolu hiç değildir.”[59] s.5

Meslek etiğine gerekçe olarak gündeme getirilen sorunlar aslında, meslek yaşamını da içine alan, günlük yaşamda insanlar arası ilişkileri olumsuz yönde etkileyen toplumsal sorunlardır. Toplumda tepki yaratan bu sorunlarda, asıl failler dışarıda tutularak, çalışanların davranışlarına indirgenmekte ve çözüm yolları da bu çerçevede aranmaktadır.

Bu anlayış Kamu Görevlileri Etik İlkeler Yönetmeliği'nde açıkça görülmektedir. Yönetmeliğe biraz dikkatli bakılacak olursa, iktidar, yönetimin tüm sorumluluğunu, fiili olarak, kamu çalışanlarının ahlaki sorumluluğuna devretmektedir. Kendisini de yerleştirmek istediği ahlak sisteminin sahibi ve koruyucusu konumuna getirmektedir. Kuralların uygulanmasında çalışma koşulları, siyasi, ekonomik, kültürel, yönetsel baskılar hiç gündeme getirilmemektedir.

Yönetmelikte halkın günlük yaşamını kolaylaştırmaktan kamuya olan güvenin sağlanmasına kadar bütün yükümlülük çalışanların sorumluluğu altında olduğu kabul edilmektedir.

Bu yapıyla etik ilkeler yönetmeliği sadece çalışanların sorumluluklarının belirtil-diği, standart, tek yönlü, bir sözleşme türüdür. Bir otoriteye bağlı olarak hazırlanan kuralların etik değer niteliği taşımadığı TMMOB'nin "Kamu Görevlileri Etik Dav-ranış İlkeleri" hakkında Danıştay'a Yürütmeyi Durdurma ve İptal istemiyle açtığı davada açıkça ortaya çıkmıştır.

Etik Bölümünde açıklandığı gibi, etik ve ahlak toplumların hukuktan da üstün tuttuk-ları, kimsenin dışında kalamayacağı, genel kabul görmüş, kapsayıcı, bağlayıcı değerle bütünüdür. Hatırlanacağı gibi etik ve ahlaka aykırı davranışlara karşı yaptırımlar hukuk kurallarından farklı olarak toplumsal tepkilerle oluşmaktadır.

Oysa Danıştay'a açılan iptal davasında, bir örgüt, bir otoriteye bağlı olarak hazırla-nan "Etik Davranış İlkeleri" ni dava konusu yapabilmektedir. Ahlak kuralı olarak yürürlüğe konan değer yargıları hukuk kuralları kapsamında dava konusu olmasıyla ahlak alanından çıkıp yasalar alanına kaymış olmaktadır.

Etik kategorilerin uygulama alanına konmasıyla bu tür sorunların yaşanacağı bir olasılık değil, görünür bir gerçekliktir. EMO yayını olan "Etik, Ahlak ve Meslek İlkeleri" adlı yapıtta tarihi ve toplumsal süreçte oluşturulmuş değerler yerine yapay değerlerin öne çıkarılmasının yaratacağı sorunlar şöyle belirtilmiştir: " Bu değer-lerin uygulamada kişi veya gurup otoritesine dayalı norm ya da kurallar haline dönüştürülmesi, değer zedeleyici tartışmalara neden olacaktır. Bu değerlere karşı, sistemin ekonomik temele dayalı olarak ürettiği ideolojik değerler ya da gurupların çıkarlarına dayalı kurallar, farklı etik kategoriler vb. farklı anlayışlardan kaynaklanan tartışmaların giderek hukuki sorunlara dönüşme olasılığı, beklenen iyileştirmeler yerine, yeni sorunların ortaya çıkmasına neden olabilecektir."[65] s.65

Yine örgütler ve kurumlar düzeyinde, teşvik edilen, etik kategorilerin geliştirilmesi sonucu ortaya çıkacak sorunlar aynı yapıtta şöyle tanımlanmaktadır. " Her meslek gurubu veya her kesim tutum, davranış, karar süreçleri ve eylemliliklerinde aidiyet

duygusuyla bağlı olduğu kendi topluluğun referans değerleri ile hareket etmeye yönelecektir. Sonuçta, küresel ideolojinin toplumu küçük yerel lokmalara bölmesi çabasına paralel bir şekilde toplum değerler ve etik kategorilerin parçalı bohçasına dönüşecektir. Özetlemek gerekirse, kategorilerle oluşturulan bu parçalı yapı, toplumda etik anlayışa temel olan ilkeleri, tarihi ve toplumsal olarak gelişen değerler bütünü zedeleyerek insani değerlerin çiğnenmesine karşı olma olasılığı bulunan toplumsal tepkileri büyük oranda zayıflatma tehlikesini taşımaktadır.”[65] s.71 Danıştay karar metninde de yer aldığı gibi TMMOB’nin birlik ve odaların kendi davranış ilkeleri bulunduğu belirtilmektedir. Alıntıda belirtilen her gurubun kendi referans değerleri ile hareket etme eğilimi Danıştay Kararı ile de belgelenmiştir.

İnsanların görevlerini etik sorumluluk duygusuyla yapmaları önermelerinde, bir insanın etik açıdan sorumlu tutulabilmesi için başkasının iradesine tabi olmayan özerk bir kimlik ve kişiliğe sahip olması ön koşulu da görmezden gelinmektedir. Dolayısıyla bu önermelerde insanların hak ve yetkilerinin korunması, özerk davranabilmeleri yönünde de hiç bir görüş getirilmemektedir. Mesleki Davranış İlkeleri, sadece, insanın karşılaştığı sorunları çözmede yardımcı olacak kılavuz metinler sunmaktadır. Bu da insanı daha bağımlı, yaşama ve mesleğine daha da yabancılaşmış yaderk bir kişiliğe yöneltme riskini, büyük oranda taşımaktadır.

Etik kategoriler, kapitalist ahlakın ya da fayda etiğinin tüm argümanlarını içermektedir. Bu aslında doğal bir durumdur. Sunulan belgelerden de görüleceği gibi konu gündeme kapitalist sistem ya da bir başka adıyla emperyalizm tarafından önerilmektedir. Kuşkucu-sorgulayıcı bir yaklaşımla bakıldığında; sermaye kesimi, herhalde, kendi ahlak sistemi yerine, emekçi sınıf ve katmanlarının değer yargılarına dayalı, onları özgürleştirecek düzeyde bir etik temel oluşturma, ya da bu temelde bir ahlak anlayışını yerleştirme amacıyla önermelerde bulunmamaktadır. Emperyalizm doğal olarak kendi çıkarlarına uygun düşen değer yargılarını etik kod, etik kural ya da etik standartlar adı altında egemen kılmayı hedeflemektedir. Kapitalizmin küresel olarak empoze ettiği ahlak kendi sınıfının, ya da kendi egemenliğinin ahlak anlayışıdır. Bugün, geline nokta, meslek etiği türevlerini uygulamaya koyma yönünde, küresel boyutta, kırılması zor, güçlü bir statüko oluşmuştur. Burada doğal olmayan emekçi sınıf ve yandaşlarının, meslek etikleri ve türevlerine temel alınan değerlerin hangi ahlak sistemi içinde önerildiğine ve nedenlerine bakmadan, yapılan önermelerin topluma düzen vereceği inancıyla içselleştirmeye çalışmalarıdır. Bu koşullarda etik kategori önermelerini halkın çıkarını koruma adına topluma benimsetme çabası küreselleşmenin kurumsallaşmasına hizmet etmeden öte bir anlam taşımayacaktır.

Suçun önlenmesi bölümünde yaptığımız alıntıda M. Foucault’nun belirttiği gibi, yasadışıklar ekonomisinin dağılımını yeniden yapmada, yasadışılık sadece emek-

çiler için suç, ahlak ise sadece onlar için korunması gereken bir değer olmaktadır.

Konuya piyasa ekonomisi açısından bakıldığında; piyasa ekonomilerinde kararlar malların değişim değerlerine dayalı olarak alınır, dolayısıyla toplumsal ve etik amaçlar taşımaz. Bu sistem içinde piyasa ekonomisi etik kaygılarla sınırlanamaz. Piyasanın çoğulcu yapısının etik amaç taşımaması piyasa ekonomilerinin erdemi olarak kabul edilmektedir.[41] s.18-19

Buna karşın piyasa ekonomisi toplumda etik değerleri ve etik değerlere sahip olunmasını savunmaktadır. Bunun nedenlerinden biri, piyasa ekonomisinin temel argümanı olan refah, mutluluk, iyi yaşam sağlamak ya da en fazla insana en fazla mutluluk sağlamaktır. Bu da adalet ve erdem getirecektir, dolayısıyla ahlaki bir düzen yaratacaktır. Bu argüman; “İyi yaşamak klasik açıdan bir dizi dışsal maddi iyilik ve içsel, zihinsel ve ahlaki karakter üstünlükleriyle karakterize edilir” şeklinde ifade edilmektedir.[41] s.64

Ülkemizde piyasa ekonomisinin en güçlü temsilcisi konumunda olan TÜSİAD konuyu, kendi ideolojisi doğrultusunda bilinçli ve köklü bir şekilde, devlet temelinde, ele almaktadır. Böylece, toplumun, küresel bütünlük içinde karalaştırılan değer yargıları temelinde, yeniden şekillendirilmesi veya amaç-araç ilişkilerinin faydayı maksimize edecek şekilde yeniden kurulması daha kolay olacaktır.

TÜSİAD John O’Neill’in nitelemesinin paralelinde şunları söylemektedir

“Birçok insan, iş dünyasının etik sorumluluğunun kâr maksimizasyonu olduğunu ve bu yükümlülüğün de herhangi bir etiksel veya sosyal sorumluluktan üstün geldiğini savunmaktadır. Kapitalizm kişisel kazanç arayışıyla temellendirilse de, bu sistem, aktörlerin hırslarını kontrol etmesini de kapsar”. [5] s.190

“TÜSİAD ‘Devlette Etik Alt Yapı Dizisi’ Sunuşu” bölümünde şu görüşlere yer vermektedir:

“Devlette etik, adaletli ve faziletli bir toplumsal yaşamın ön koşuludur. Bütün devlet politikaları etiğe dayandığından diğer bütün politikaların da kaynağıdır. Devlette etik ya da etik devlet, devleti oluşturan tüm erklerin- yasama, yürütme, yargı - etik davranış ilkelerine bağlılıklarını gerekli kılar. Erklerin birini dışarıda bırakan etik sistemi her an çökmeye mahkumdur. Bu bağlamda,devlette etik ilkelerin hayata geçirilmesi, üç erkin tabi olacağı etik davranış kurallarının kendi özellikleri göz önünde bulundurularak ayrı ayrı düzenlenmesini, yaptırımlara bağlanarak etkin uygulamayla hayata geçirilmesini gerekli kılmaktadır. Kamu sektöründe yapılan reform çalışmaları, etik alt yapının işlevsizliği veya eksikliği halinde amacına ulaşmayacaktır. Bu çerçevede, bu çalışma kamu reformunun önemli bir parçasını

ele almaktadır. **‘TÜSİAD Devlette Etik Alt Yapı Dizisi’** kapsamında **‘Devlette Etikten Etik Devlete’** ana başlığına sahip bu çalışma, birbirini izleyen ve üç erki ayrı ayrı inceleyen raporlardan oluşacaktır. Raporlar sırasıyla **‘Kamu Yönetiminde Etik’**, **‘Siyasette Etik’**, **‘Yargıda Etik’** incelenecektir”. [5]

Kitabın giriş bölümünde ise konunun önemi şöyle tanımlanmaktadır: “Günümüzde, devletin yönetim anlayışında **‘üç E’ olarak tabir edilen Ekonomi, Etkinlik ve Etkililik** önemlerini korumaktadır. Etik standartların, toplumların refahıyla doğrudan ilgili olduğu gerçeğinden yola çıkarak, buna her şeyden önce **‘dördüncü E’**, yani **‘Etik konusu eklenmelidir’**”. [5] s.43

TÜSİAD’ın etik tanımlamalarında iki değerlendirme ön plana çıkarılmaktadır. Bunlardan birincisi tarihi, toplumsal ve dinamik bir süreç olan etiği iş etiği ve kamu etiği olarak iki kategoriye indirgemektedir. Bu indirgeme ile toplumda kültürel ve sınıfsal farklılıklar ve bunlar arasındaki çelişki ve çekişmeler göz ardı edilerek toplum yalnızca kapitalizmin bakış açısıyla ekonominin nesnesi olarak değerlendirilmektedir.

İkinci olarak TÜSİAD; “etik ilkelere bağlılık sadece kamu görevlilerinin değil özel sektör kuruluşlarının da bir yükümlülüğüdür” [5] s.31 diyerek, bireysel sorumluluklarla kurumsal sorumluluğu eşitlemekte başka bir deyişle, bireyle kurumu eş güçler olarak karşılaştırmaktadır.

Genel bir yaklaşımla; iş gücünden azami verimin alınabilmesi için emekçilerin ahlaki davranış ilkelerine sahip olmaları, sadakatle hizmet etmeleri gerekmektedir. Bunun için “çok yüksek etik kurallara ve prensiplere uygun davranmak”, ya da “en üst derecede profesyonellik, dürüstlük ve doğruluk standartlarıyla çalışmak” gibi reklam spotu benzeri, abartılı, soyut, bilimkurgu türü bir imaj yaratılmaktadır. Bu nedenledir ki etik kategorilerde ahlaki sorumluluk tek yönlü olarak emekçilerin omzuna yüklenmekte, sermaye sahipleri, ya da sistemin egemenleri için hiç bir ilke gündeme getirilmemektedir.

Üretimin kolektif sorumluluk gerektiren yapısı etik kategorilerde bireysel sorumluğa, örgütün konumu da üyelerinin davranışlarının belirlenmiş kurallara uyup uymadığını denetleme ve kontrol altında tutma düzeyine indirgenmektedir.

Böylece, küresel boyutta etik sorumlulukları emekçilere devredilen egemen sınıflar, daha sonra etik ve ahlaki değerlerin koruyucusu ve geliştiricisi vizyonu ve misyonuyla ortaya çıkarak topluma “ahlaki nizam” vermeye soyunmaktadırlar.

Etik kategoriler, aynı zamanda beşeri mühendisliğin birer aracıdır. Üretimin öznesi olan insanı, üretimin nesnesi olarak ele alıp, belirlenmiş davranış kalıplarından yola

çıkarak etik ve ahlaki bir yapı oluşturma girişimi “beşeri mühendislik” ya da “ıslah yöntemi”den öte bir anlam taşımamaktadır.

Davranış ilkeleri içinde bu yaklaşımın izleri görülmekle birlikte, Seyhan Uygur Onbaşioğlu bu gerçeğin kökenini açıkça ortaya koymaktadır. Seyhan Uygur Onbaşioğlu: “Etik konusu ilk kez gündeme Avrupa’dan Amerika’ya göç eden işçileri eğitmek amacıyla gelmiş, yani o işçilere Amerika Kıtası’na ayak basar basmaz, Amerikan toplumunu yaratabilmek için etik bilgiler verilmiş”[66] açıklamasını yapmaktadır.

Böylece, kapitalizm bu misyonla kendi değer yargılarını, çağın etik değerleri olarak küresel boyutta, kabul ettirmiş olmaktadır.

Bir başka çarpıcı örnek, AB içinde serbest dolaşım ilkesinde ortaya çıkmaktadır. FEANI, WFEO birliklere bağlı mühendis ve mimarlar aynı meslek etiği etrafında birleşmektedirler. TMMOB (haklı olarak) serbest dolaşım ilkesinin Türkiye teknik elemanlarının çıkarına aykırı olacağını öne sürmektedir. Bu durumda, meslek etiğinin tarafsızlık, işverene sadakat gibi temel ilkeleri ne kadar geçerli olacaktır. Ayrıca serbest dolaşım ilkesinde meslektaşlarımızın, daha da, artacak olan işsizliği karşısında “mesleğin şeref ve haysiyetini koruma” ilkesi, yerli yabancı arasındaki statü farklılığı karşısında eşitlik ilkesi bir anlam ifade edebilecek midir?

Buna paralel bir başka gerçeklik, gelişmiş ülkelerdeki mühendislerin gelir dağılımından aldıkları pay, gelişmişlik düzeyleri, hak arama olanakları ülkemiz mühendislerinin koşullarına göre oldukça iyidir. Gelişmiş ülke mühendislerinin yaşam koşullarının iyi olmasından ötürü mühendisler, düzenle ters düşmek yerine uyumu tercih etmektedir. Bu koşullardaki mühendislerin hazırlayacakları etik ilkeler kendi konumlarını ve düzeni korumaya yöneliktir. Türkiye’deki mühendislerin çok büyük çoğunluğunun ekonomik çıkarları düzenle çeliştiğinden ülkemizin mühendis ve mimarları sistem ideolojisi ile uyum içinde değildir. Bu yapı da yine, küresel boyutta, aynı etik kodları kapsamında buluşmanın olanaksızlığının bir başka göstergesidir. Bir kültürün ahlaki yargıları başka bir kültürün ahlaki yargıları ile doğrulanmaz.

Bir başka durum; daha önce mesleki davranış ilkelerinin aslında bir işyeri kuralları olduğunu belirtmiş idi, Bir mühendis-mimar ya da bir başka meslek sahibi, bu kuralları benimsemeyip çalışmak istemezse etik dışı bir davranışta bulunmuş olarak mı kabul edilecektir?

Etik alanında son derece önemli konulardan biri de örnek oluşturmaktır. Bu gün yaşanan koşullarda, ülkede ve dünyada mesleki etik kodları kapsamında dürüstlük, şeffaflık, toplumun sağlığını, güvenliğini refahını ve kamu yararını gözetme vb. değerler

adına hangi davranışlar örnek olarak alınabilecektir. Bundan da önemlisi meslek etiğini empoze eden güç odakları, hangi örnek davranışları sunmaktadırlar.

Bu olgular karşısında meslek etiği, mesleki davranış ilkeleri ve etik kodları ne ad verirse verelim, sorunların çözümünde yağmanın, vurgunun, rüşvetin etik dışı davranışların önlenmesinde ya da en azından geriletici, caydırıcı bir işleve sahip olmasının olanağı olabilir mi?

Bu sorunun yanıtı can sıkıcı olmakta ve rahatsızlık yaratmaktadır. Bu nedenle işin gerçekçi yanına vurgu yapma gereği, kaçınılmaz olarak ortaya çıkmaktadır.

Meslek etiklerinin önde gelen isimlerinden biri olan; Mühendislik etiği kapsamında, “mühendislerin çok yüksek etik kurallara ve prensiplere uygun davranmaları” gerektiğini ve üniversitelerde etik derslerinin zorunlu olmasını savunan TEDMER Başkanı, sistemin belirleyiciliği karşısında şu görüşleri dile getirme gereğini duyuyor. Sabih Tansal meslek etiklerine yüklenen misyona karşın, konunun bütünselliğinin kaçınılmazlığını şöyle vurgulamaktadır. “Yalnız, insan ne kadar iyi eğitilmiş olursa olsun, eğer sistem ve yönetim gerekli kuralları, düzenlemeleri ve denetim mekanizmalarını oluşturamamış ve gerekli yaptırımları uygulamıyorsa o toplumda etik değerlerin yok olması kaçınılmazdır. Etik bilinci bir toplumun her kesiminde yerleşmediğinde, güven ortamının olmaması, kaynakların verimli kullanılmaması, gelir dağılımının bozulması ve hiç bir alanda yeterli gelişme sağlanamaması ve ulusal ekonomik performansın düşmesi kaçınılmazdır.”[2] s.4

Ortaya koyduğumuz eleştirilerden sonra olay, olgu ve düşünce sistematiği ile bağlantısını kurduğumuz küreselleşmenin nasıl bir süreç olduğuna ve bu süreçte etik kategorilerin işlevine yakından bakmak gerekmektedir

H. Nur Erkızan, “Küreselleşmenin Tarihsel ve Düşünsel Temelleri Üzerine” adlı makalesinde: “...iletişim araçları sayesinde küresel düzlemde bir bilgi alışverişi olanaklı hale gelmiştir; ama unutulmaması gereken nokta bu bilgi ortamının fiziksel-teknolojik ve aynı zamanda içerik bakımından kim ya da kimler tarafından belirlendiğidir. Arjantin ya da Sudan’da meydana gelen bir olayın veya orada yaşayan halkın bir bilgi nesnesi konumuna getirilişi ve yorumlanması kimler tarafından yapılmaktadır?” Sorusunu sorduktan sonra, küreselleşmede en önemli rolü kapitalist ekonomiye veren A. Giddens’den alıntılar sunmaktadır: “Küreselleşme aslında kapitalizmin dünyayı etkisi altına alma çabasıdır... Şurası açıktır ki, küreselleşme modernitenin sosyal, kültürel, düşünsel ve ekonomik boyutta kendini dünya çapında yeniden kurmasıdır. IMF, BM, NATO, AB gibi oluşumlar küreselleşme sürecinde gelişmekte olan ve azgelişmiş ülkeleri ekonomik, politik, kültürel ve düşünsel bağlamda bir nesne,

efendinin (master) bir nesnesi (slave) kölesi durumuna getirecektir. Kendini etkin olarak bilginin üretiminde gösteren küresel özne, yine kendini ekonomik özne olarak etkin kılarak bu etkinliğini askeri düzenle korumayı amaçlar. Buna örnek olarak ise Bosna-Hersek savaşı son olarak da Afganistan verilebilir... Batı kendini etik bir özne olarak da meşrulaştırmaya girişmiştir. Küresel bağlamda kendini etkin kılan küresel özne, artık salt ekonomik hegemonya ile varlığını daim kılamayacağını bilincinde görünmektedir. Küresel özne kadın hakları çocuk hakları, insan hakları ve demokrasi bağlamında etkinliğini yayma çabası içindedir. Bu çabanın bir sonucu olarak modern söylemin düşünsel devamı olan Post modern teoriler cinsiyet, etnik ayrım ve farklılığı evrensel bağlamda kurarak gelişmekte olan ülke insanlarına kendilerini nasıl görmeleri gerektiği konusunda da telkinde bulunmaktadırlar. Etnik, politik ve cinsiyet ayrımına duyarlı mücadele veren üçüncü dünya ülkelerinin vatandaşları bunu bir Avrupa projesi olduğunun farkında gözükmüyor. Hatta az gelişmiş ülkenin aydınları bile kendi düşünsel gündemlerinin kendileri tarafından belirlenmediğinin farkında değil gibiler. Küresel öznenin tuzağına düşen az gelişmiş özneler kendi kimliklerini bile küresel özneye borçlu gibidirler.”[67] s.61-62 Bu uzun alıntı ülkemiz gündeminde yer alan pek çok olay ve olgunun arka planına ışık tutmaktadır.

Bir başka bir düşünür, Alain Badiou, konuya ideolojik açıdan bakarak, kitabını yazdığı, 1993 yılı ortamını şöyle tanımlıyor: “Dünya bir ‘etik’ çılgınlığına boğazına kadar batmış haldeydi. Herkes siyaseti fikirsiz bir ilmi halin ikiyüzlülüğüyle karıştırmakla meşguldü, Ahlakî terörizm kılığına bürünmüş entelektüel karşı-devrim, batı kapitalizminin rezaletlerini yeni evrensel model diye dayatıyordu. Sözde ‘insan hakları’, yeni özgür düşünce biçimlerini yaratmaya yönelik girişimleri her alanda yok etmeye hizmet ediyordu.”[68] S.11

“O zamandan beri Batılı bombacıların Sırbistan’a müdahalesine, Irak üzerindeki katlanılmaz ablukaya, Küba’ya karşı tehditlerin devam etmesine tahammül etmek zorunda kaldık. Bütün bunlar hala inanılmaz bir ahlakçı vaaz tufanı ile meşrulaştırılıyor. Uluslararası Adalet Divanı, silahlı muhafızlığını NATO’nun (yani Amerika Birleşik Devletleri’nin) yaptığı yeni Dünya Düzeni’ne karşı çıkmaya kalkışan herkesi, her yerde, ‘insan hakları’ adına tutuklayıp yargılamaya hazır. Bugün, ‘demokratik’ totalitarizm daha da sağlam bir biçimde yerleşiklik kazanmış durumda. Bu köleci düşünme tarzına karşı, uğruna dünyanın egemen halini ve mutlak adaletsizliğini kabul etmeye mecbur ediliğimiz bu sefil ahlakçılığı karşı, özgür düşünebilen herkesin ayaklanması bugün her zamankinden daha çok gereklidir.”[68]s.12-13,

Bu alandaki iki yüzlülüğü Şahin Yenişehirlioğlu da şöyle tanımlamaktadır: “kitlel imha silahları çok korkunç olduğundan ve kullananı da aynı anda yok ettiğinden

dolayı, şimdi de düşüncayı esir eden, denetim altına alan elektromanyetik silahlar üretiyor, adına, gelişmiş denem ülkeler. Gelişmek bu mu? İnsanı ve kitleleri, onlar bunu bilmeksizin, farkında olmaksızın, yönlendirip denetim altına alarak yönlendirmek silahları.

Demek ki artık duygu ve düşüncelerimiz de bize bırakılmıyor, beynimiz de bir başka güce teslim oluyor, üstelik bunu bilmeksizin. Hangi ahlak adına yapıyor bunlar...Bunun adına bilim ve teknoloji ahlaksızlığı adına sömürgecilik ahlakı demeliyiz. Zaten öyle de diyorlar.”[69] s.98

İonna Kuçuradi, insanın sahip olduğu değerler ve bilgi üzerinde durduktan sonra şöyle demektedir: “İnsanın bu olanakları yokmuşçasına bunca ölümün saçıldığı, işkencenin yapıldığı, çeşit çeşit bombaların atıldığı, bunların karşısında da insanın değerinden ciddi ciddi söz edenlere gülümseyerek bakıldığı dünyamızda, insanın bu anlamdaki ‘değerini’ inatla göstermekte direnenlerin vereceği örnekler çoktur.”[39] s.171

İnsan hakları, demokrasi, toplumlarda etik değerlerin geçerli olması gibi insani değerleri yaşama geçirme propagandalarının her türlü araçla kesintisiz sürdürüldüğü günümüzde, her gün herkes bu değerlerin yok edilmesine doğrudan tanık olmaktadır.

Ne ad verilirse verilsin, ne gibi değer yüklemeleri yapılırsa yapılsın, sonuçta; mesleki davranış ilkeleri, meslek etiği veya benzer etik kodları, piyasa güçlerinin, küresel boyutta geçerlilik kazandırmak istediği ideolojik bir aygıttır. Emperyalizm, her toplumda insani değer ve erdem ifade eden etik ve ahlakı, kendi ideolojisi doğrultusunda, emekçi kesimler üzerinde kontrol ve tahakküm aracı olarak kullanmak istemektedir.

Bu uygulamayla ayrıca, sermayenin davranış ve yöntemlerinin bütün sorumluluğu çalışanların omzuna yıkılmakta” ve sistem, meslek etikleri aracılığıyla kendini rasyonelleştirmenin bir başka yöntemini elde etmiş olmaktadır.

Etik Katagorilere Eleştirel Yaklaşım

Küreselleşmenin yükselmesiyle birlikte pek çok kavram, içeriği ve sınırları belirli amaçlar doğrultusunda belirlenmiş olarak getirilip önümüze konmuştur. Genelde bu tür olguları tartışmaya açmak ya da tartışma konusu yapmak, gelişmeye karşı alınan bir tavır olarak değerlendirilmektedir. Oysa gündeme gelen herhangi bir olay ve olgunun iyiliği-kötülüğü, doğruluğu-yanlışlığı üzerinde karar vermek, kabul etmek ya da karşı çıkmak için, ne olursa olsun, zorunlu olarak eleştirel aklın süzgecinden geçirilerek değerlendirilmesi gerekmektedir.

Meslek etiği, mesleki davranış ilkeleri, etik kodları ve türevleri, bu şekilde, içeriklerinden çok ideolojik boyutları ile gündemdeki yerini almıştır. Amaç ve içerikleri üzerinde fazla durulmadan uyulması gereken kurallar olarak kabul edilen bu kavramlar yaşamın gerçekleri ile uyuşmamaktadırlar.

Yaratılan bu ortamda, yaptırım gücüne sahip yasalarla önlenemeyen, sorgulanıp cezalandırılmayan yağma, talan, rüşvet vb. eylemler etik kurallar ve kurullar aracılığıyla sonlandırılacağı inancına saplanılmaktadır. Başka bir anlatımla bu sorunların çözümünde en önde gereksinim duyulan erk boşluğunu etik kuralların dolduracağı yanılgısı, boş bir beklenti olarak, kamuoyunu oyalamaktadır.

Meslek etiği denen değerler aslında mesleğin korunması ve geliştirilmesi gereken ilkeleridir. Bu değerlendirme bilim için de, teknoloji için de geçerlidir. Mesleğin, bilimin, teknolojinin, örgütün, yönetimin vb. süreçlerin ahlaki değil ilkeleri vardır. İlkeler araştırmaların sonuçlarına dayalı olarak geçerlik kazanan nesnel gerçeklerdir. Bugün meslek etiği ihlali olarak insanlara zarar veren olaylar ve olgular, aslında, bilimin, mesleğin ve teknolojinin pratikle doğrulanmış, ilke olarak geçerlik kazanmış değer ve kurallarına uyulmamasından ileri gelmektedir. İlkeleri görmezden gelinerek yapılan bir eylemin yaratacağı sonuçlar, yine bilimin ya da teknolojinin ilkelerine veya kurallarına göre önceden kestirilebilmektedir. Ortaya çıkacak olumsuzluklar ise mesleğin, bilimin ya da teknolojinin etiğinden değil insanın ahlaki kusurlarından ileri gelmektedir. Örneğin Çernobil olayı, Depremlerde yaşanan felaketler, İstanbul Avcılarda kayan mahalle, vb. dünyada her gün yaşanan pek çok örnek olay mesleklerin, bilim dallarının ahlaksızlığından değil, insanların bilerek bilmeyerek ya da ahlaksızca davranmalarından, kasıtlı, çıkar amaçlı niyetlerinden ileri gelmektedir. Burada felaketlere yol açan olgular toplumsal yaşamı olanaklı kılan bilimsel ve etik değerlerin hiçe sayılmasından ileri gelmektedir.

Sorunun, bilim etiği, meslek etiği gibi etik kategorilerden değil, kişinin doğrudan ahlak anlayışından kaynaklandığına vurgu yapan Bilim-Bilim Etiği-Ahlak başlıklı makalesinde, Mine Anğ Küçükler, bilimsel etikle ilgili tartışmalarda, etik kavramı yerine ahlak kavramıyla ilişkilendirilmesinin gerekli olduğunu vurguladıktan sonra şu görüşleri dile getirmektedir: “Etik kavramı yerine ahlak kavramını kullanmamın önemli bir nedeni var: Etik, ahlak değerini inceleyen bir felsefe disiplini. Ahlak yerine etik kavramının kullanılmasıyla, bence, bu tartışmalara konu olan, neden olan davranış biçimleri, yapıp etmelerin yorumu, açıklanması eleştirilmesi bulanıklaşıyor ve tekil durumlarda, hatta işin vahameti azalıyor. Bilim etiği kavramı temel alınarak tartışılan... bir başkasına ait yayından çalmaktır; görüldüğü gibi bunlar doğru dürüst bir insan olmak için öğretilen/öğrendiğimiz değerlerdir; bunlar yaşam

bilgisidir... Bilim etiği öncelikle bir sistem sorunudur ve ‘**bilim etiği**’ kapsamında, gerek toplumsallığı da içeren bir üretim biçimi olan bilimin üretilme sürecini gerekse bu süreç sonucunda elde edilen bilgilerin kullanımını belirleyen - kim için, ne için, nasıl-bilim-toplum, bilim-iktidar, bilim-sermaye ilişkileri felsefi bir temel üzerinde irdelenir. Bu nedenle bilim etiği sadece bireysel davranış biçimlerine indirgenemez ve aslında egemen ideolojinin siyasal ve sosyoekonomik perspektiflerle sorgulanmasını gerektirir... bilim-toplum, bilim-iktidar, bilim-sermaye ilişkileri ve bilimin merkezinde insanın olup olmaması sorusuna yanıt bağlamında tercih edilen kişisel duruşları, yapıp etmelerin bir ahlak sorunu olmadığını kim söyleyebilir.”[70]

Olayların gelişim sürecinde etik değerlerin hiçe sayılmasında değişik meslek veya iş dallarında sorumluluğu bulunan pek çok kişinin payı bulunmaktadır. Bu kolektif suç ortaklığının sonucunda insan varlığı hiçe sayılmakta ve toplumda bozulma ve yozlaşmalar ortaya çıkmaktadır.

Etik, insanlar arası ilişkilerde, karar süreçlerinde ortaya çıkan, her gün her aşamada gündeme gelen tutum ve davranışları tanımlamaktadır ve etik toplumun bir fonksiyonudur.

Buna karşın, toplumu belirli kurallar ya da etik kategorilerle şekillendirme girişimi, toplumu etik kategorilerin fonksiyonu olarak kabul etme anlamı taşımaktadır. Etik belirli alanlarda gündeme gelen, belirli sayıda kurallarla sınırlı bir yapıp etmelerin çok üzerinde kapsayıcılığa sahiptir. Etiği bu şekilde sınırlı bir konuma ve belirli davranış kalıplarına indirgemek, toplumda etik ilişkileri egemen kılma düşünce ve eylemine aykırı olarak, etik kavramına değer kaybettirmektedir. Bu tür değer kayıpları etiği dışsal bir olguya bir otoritenin güdümünde talimata bağlı bir sistematığe dönüştürerek yabancılaşmayı daha da derinleştirmektedir. Bu yanılgı içinde insanlar, sanki davranışları test edebilecek ya da davranışlarda ölçüt olarak kullanılabilecek şablon türü kalıpların arayışına yöneleceklerdir. Böylece bir eylemin, eylemin içindeki tutumların etik olup olmadığı da bu kalıplara uygunluğu ile belirlenebilecekmiş gibi bir durum ortaya çıkmaktadır.

Açıklanan olumsuzluklardan, getirilen eleştirilerden amaç, etik ve ahlakın meslek alanlarında gereksizliğini, bir işe yaramayacağını ortaya koymak değildir. Buradaki amaç; meslek etikleri etik kodları ya da davranış ilkeleri adı altında gündeme getirilen değer yargılarının, insanların toplum halinde yaşamalarının temelinde, hukuk kurallarından daha önde yer alan etik ve ahlaki değerlerin yerine konma çabasına karşı çıkmaktır. Başka bir deyişle bizim açıklamaya çalıştığımız etik ve ahlaki yaşamın böylesi yapay değerlerle, ya da etik adına öne sürülen kalıp veya şablon değer yargılarıyla bu işin üstesinden gelinemeyeceğinin ortaya konmasıdır. Etiği toplumda

geçerli kılmak için bu tür indirgemelerin, İoanna Kuçuradi'nin belirttiği gibi “değer vererek değersizleştirme” olacağının altını kalın çizgilerle çizmeye çalışmaktır.

Mesleğin toplum yararına kullanılabilmesi, bilimin nesnel yasalarının, mesleğin gelişme sürecinde kazanılan bilgi ve teknolojiye dayalı değer ve kuralların, kısaca yaratılmış ilkelerin uygulama alanında geçerlik kazanması ile olur. Mesleklerin oluşum, gelişim ve değişim sürecinde, pratiğe dayalı, mesleğin düzen içinde yürütmesini sağlayan değerlerin mesleğin etiği değil, mesleğin ilkeleri olduğunu, bu sistematik içinde mesleğin etiğinden değil, mesleğin ilkelerinden söz etmenin daha doğru olacağını savunuyoruz.

Eğer meslek sahiplerinin iyi şeyler yapması, dürüst ve güvenilir, kısaca ahlaklı davranmaları isteniyorsa bunun yolu, küresel ideolojinin değer yargıları temelinde hazırlanmış kodlar referans gösterilerek, yapay, göreceli bir ahlak anlayışı içinde, ahlaka uygun ya da aykırı değerlendirmesine dayalı bir yöntem olmamalıdır.

Toplum çıkarının ve meslek onurunun korunması, meslektaşların bilim, teknoloji ve meslek ilkelerine uygun çalışmanın bilincini yükseltmelerinden bunun yanında bilim ve teknolojinin ilke ve kurallarının toplumsallaşmasından geçmektedir. Şafak Ural'ın belirttiği gibi kültürel yapının gelişmesi gerekmektedir. Burada ise, sorun bireylerin davranışlarının denetlenmesi ile değil örgütlü yapıların demokratik ve bilimsel çabaları ile oluşacaktır.

Ahmet İnam da ilkelere vurgu yaptıktan sonra, konunun genelden kopuk, indirgemeci ve yapay bir şekilde ele alınmasını şöyle değerlendiriyor.

“Neden ilkeler yaşanmıyor? Çevrecilerin, feministlerin, dindar insanların, ideoloji yanlılarının ilkeleri yok mu? Ahlak kodları var olmayan alanlarda da (teknoloji kullanımı, iyi ölüm -ötenazi- iletişim, rekabet alanları gibi) kodlar bulunmaya çalışılıyor. Bir takım kurallar yazılı hale getirilirse, ahlakın oluşabileceği düşünülüyor. Hukukla ilişkimizde de bu sorunun bir yanını görüyoruz. Hukuk kurallarını çıkarlarımızı doğrultusunda eğip, bükme istiyoruz. Kuralları ‘delmek’ kaçamak noktaları bulmada ‘hile ahlakı’, ‘kurnazlık ahlakı’, ‘hinlik ahlakı’ geliştirebiliyoruz. Şöyle bakınca insanın ‘ahlak çoktan elimizden gitmişse haberimiz yok’ diyesi geliyor.”[15] s.69

Sömürü ve savaşların baskısı altında etik ilişkiler ve ahlaki davranışlar her gün biraz daha erozyona uğramaktadır.

Harun Tepe de meslek etiklerinin karşılaşılan sorunların çözümüne yardımcı olacağı iddiasına karşı şöyle demektedir: “Bu ilkelere göre eylemde bulunulduğunda o eylemin etik bir eylem olacağı düşünülmektedir. Bu tür ilkelerin tek başına etik eylemde bulunmayı sağlayıp sağlayamayacağı, bu ilkeler arasında uyumsuzluk ya

da çatışma olduğu durumlarda ne yapılacağı, yani hangi ilkeye göre eylemde bulunulacağı gibi sorunlarla pek ilgilenilmemektedir. Doğru değerlendirme için etik ilkelerden ya da etik normlardan çok bilgiye, olgusal bilgilere ve değer bilgisine- bu arada doğru değerlendirmenin nasıl yapılabileceğine ilişkin bilgiye de - gereksinim olduğu ‘meslek etiklerince’ çoğunlukla gözden kaçırılmaktadır.”[1]

Dünyada etik bir yaşam oluşturmak iddiasıyla yaygın ve etkili kampanyaların yürütüldüğü, her sözcüğün, neredeyse etikle tamamlandığı ve bu abartılı yaklaşımları felsefecilerin **etik enflasyonu** olarak nitelediği günümüz dünyasında ahlak dışı, insanlık dışı olaylar yaşanmaktadır. Sistemin niteliği olan kural tanımazlık ilköğretim çocuklarının davranışlarına da sıçramış ve bu durum bu günün olumsuzluklarından öte geleceğin koşullarının daha da kötüye gideceğinin işaretlerini vermeye başlamıştır. Bu olaylara karşı gösterilen tepkiler, rutin beyanların ötesine geçip duyarsızlığı kıramamakta, etik ilkenin tarafsızlık konusunda açıklandığı gibi tarafsız tutumlar bir anlamda saldırıları onaylama anlamına gelmektedir.

Her gün biraz daha derinleşen bu tür sorun ve saldırılar evrensel boyutta yaşanan, gerçek anlamda, etik, ya da insanlık sorunudur ve çözümü de insanlığın ortak çabasını gerektirmektedir. Bu sorumluluğu J. B. Vercors, İnsan ve İnsanlar adlı yapıtında Dostoyevski’nin “bir insan bütün insanlar karşısında her şeyden sorumludur” önermesinin “bütün insanlar bir insana karşı her şeyden sorumludur” önermesiyle tamamlandığında bir anlam ifade edebileceğini söylemektedir.[71] s.43-44

Bu gün küresel boyutta sömürüyü daha da derinleştirme temelinde yaşanan insan hakları ihlalleri, savaşlar, kurumsallaştırılan işkence ve katliamlar, bunları haklı göstermeye yönelik ikiye bölme politikalarına seyirci ya da sessiz kalan hiç bir insanın, hiç bir kurum ve kuruluşun ahlaktan söz etmeye hakkı olmamalıdır.

Dünyayı etkisi altına alan bu saldırılar karşısında insanlık için en temel ahlaki sorumluluk, yaşanan bu ahlak dışı saldırılara dirençle karşı koymaktır.

Duyarsız tutumlara gerekçe olarak sıkça dile getirilen “emperyalizmin baş edilmez gücü karşısında ne yapılabilir” sorusuna karşı M. Foucault’nun Polonya işgali üzerine dile getirdiği görüş yapılabilecekleri açıkça ortaya koymaktadır. (Polonya yerine Irak, Filistin, Lübnan vb. koyarak söylediklerine kulak verelim.)

M. Foucault şöyle diyor. “Polonya (bugün Irak, Filistin, Lübnan vb.) sorununu tam anlamıyla siyasi bir temelde ele alırsak, hemen yapabileceğimiz hiç bir şey olmadığını söyleme noktasına varırız. Oraya bir paraşütçüler grubu gönderemeyeceğimiz gibi, Varşova’yı (Bağdat’ı) kurtarmak için zırhlı araçlar da yollayamayız. Siyasi açıdan baktığımızda sanırım bunu kabul etmek zorundayız, ama Polonya (bugün Irak, Filis-

tin, Lübnan) sorununu orada olup bitenleri kabullenmemek, kendi hükümetlerimizin edilgenliğini kabullenmemek biçiminde de gündemimize almamız gerekmektedir. Bence bu tutum etik bir tutumu temsil eder, ama ayrıca siyasi bir tutumdur da. Yalnızca ‘protesto ediyorum’ demek yetmez, bu tutumu mümkün olduğu kadar tutarlı ve burada ya da orada yönetenlerin bir şekilde hesaba katmak zorunda kalacakları bir siyasi olguya dönüştürmek gerekir.”[17] s.273-274

Konuları yakından izleyen Richard Sennett ortak mücadelenin gücünü şöyle anlatıyor: “Davos’ta esneklik ülkesinin krallarını dinlerken, birden ışığı gördüm. Bu adamlar ‘biz’ zamirinden çekiniyorlar. Girişimciliğin dalgalı sularında rahat etseler de, örgütlü karşı duruşlardan korkuyorlar.”[19] s.155,

Her iki düşünür de sorunların çözümü yönünde örgütlü davranışın gerekliliğinin altını kalın çizgilerle çizmektedir.

Günümüzde, ülke sorunlarının ulaştığı boyutlar hiç bir kurum ve kuruluşun bu sorunlarla tek başına kalkamayacağı bir noktaya taşınmıştır. Geline bu noktada ülkede yaşanan sorunların altından bireylerin özellikle emekçi sınıf ve katmanların davranışlarını kontrol altına alan kurallar dizisiyle kalkılabileceği varsayılmaktadır. Buna karşın sorunların çözümü, örgütlü ve örgütler arası, uzun soluklu, ortak mücadeleyi zorunlu kılmaktadır. Bu nedenle örgüt ve üyeyi ayırıştırmadan, Mesleki Davranış İlkelerinde olduğu gibi birini sorumlu, birini denetçi konumuna getirmeden, üye-örgüt bütünselliği içinde mücadele vermek kaçınılmaz bir görevdir.

6. Bölüm:

ÖRGÜT

Etik kategorilerin irdelenmesinde örgüte ayrı bir yer verilmesinin nedeni, davranış ilkelerinin benimsetilip içselleştirilmesi çabasında, örgütün, etkili bir araç olarak görülüp kullanılmak istenmesinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, örgüte, örgüt/toplum, örgüt/üye ilişkileri ve etkileşimlerine genel hatlarıyla bakmak gerekmektedir.

Sıkça dile getirilen “çağdaş toplum örgütlü toplumdur” deyiimi her ne kadar örgütlenmenin gereğine yapılan bir vurgu olarak algılansa da, bundan çok daha fazla örgütlenmenin zorunluluğunu dile getirmektedir. Örgüt yalın bir ifadeyle, “belirlenmiş ortak hedeflere ulaşmak isteyen insanların oluşturduğu kurumsal bir yapı” ya da “bireylerin amaçlarına ulaşmak için karşılıklı davranışta bulundukları bir süreç” şeklinde tanımlanmaktadır. Benzer bir tanımlama örgütler: “en iyi biçimde ancak toplumsal olarak ulaşılabilir amaçlara cevap vermek için teşekkül ettirilirler.”[52] 1. cilt s.10 şeklinde yapılmaktadır. Bu tanımlamalar örgütün işlevini belirlemekle birlikte toplumsal yapıdaki yeri önemi konusunda fazla aydınlatıcı olmamaktadır. Konuyu daha da aydınlığa kavuşturmak için toplumla örgütü birbirinden ayıştırmadan, başka bir ifadeyle örgüte toplumsal ilişki ve etkileşimler bütünlüğü içinde bakmak gerekmektedir.

Toplumlar, eylemleri kurumsal olarak yönlendirilmiş insan toplulukları olarak tanımlanmakta ve bu yapı içerisinde erk ve denetimin kullanılması büyük ölçüde o toplumun kurumsal yapısının bir işlevi olarak belirtilmektedir.[72] s.1

Bu kurumsal yapı içinde örgütlerin yeri ve önemi; “Hiçbir toplum, tarihsel olarak belli bir biçimde örgütlenmeden, eş deyişle örgüt olmadan gelişemez....Nasıl hiçbir toplum tarihsel olarak belirli bir biçimde örgütlenmeden gelişemezse, hiç bir toplumsal sınıfta belirli bir örgüte kavuşmaksızın egemen olamaz”, şeklinde tanımlanmaktadır.[35]

Bu tanımlama sınıf ve katmanların, topluma egemen ideolojiye karşı, kendi hak ve çıkarlarını koruma, kendi varlığını sürdürebilme ve giderek sistemi dönüştürme çabası içindeki önemini vurgulamaktadır.

Bu nedenle örgütlenme bir dayanışma, bir güç oluşturma eylemidir. Bu eylem basite indirgenmiş olarak: “İki adam bir taşı kaldırmak için güç sarf ederken, onlar gerçekten bu güçlerini birleştirmekle kendi bireysel güçlerini çoğaltıyorlar ve bu durumu anla-

dıkları zaman örgütleniyorlar... Örgütler, insan tarafından kendi yeteneksizliklerini yenmek için meydana getirilmişlerdir.”[52] s.11 şeklinde tanımlanmaktadır.

Örgüt, bir dayanışma, güç oluşturma ve aynı zamanda toplumsal bir olaydır. Bu yönüyle örgüt kendini oluşturan üyelerin aktif katılımıyla gelişen, kendini geliştirerek yeniden üreten bir süreçtir. Toplumsal bir süreç olan örgütü, ilişki ve etkileşim içinde olduğu bütün sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel süreçlerle birlikte bir bütünsellik içinde ele almak gerekmektedir.

Bu bütünsellik içinde bakıldığında, örgütlerin, toplumsal yapının temel dinamikleri niteliğinde bir konuma sahip oldukları görülmektedir. “Baskı unsuru” olarak adlandırılan bu konum aslında, örgütlerin toplumsal süreçlere, doğrudan, katılım hakkını da ifade etmektedir. Toplumsal yaşamın her alanını etkisi altına alan, tüm olay ve olguların ortaya çıkışı ve etkinlik düzeyleri, toplumun demokratik dinamiklerinin eylem yetenekleriyle, yani eylemli güç olarak katılımcı ya da seyirci kalma konumlarıyla, doğrudan bağlı olmaktadır.

Örgütlerin sahip olduğu enerji ya da yaptırım gücü, kendini oluşturan bireysel güçlerin toplamının üzerinde güç **sinerji** olarak tanımlanmaktadır. Toplumsal süreçleri kendi ideolojileri doğrultusunda şekillendirmek isteyen egemen güçler, örgütlerin sahip olduğu bu sinerji ya da potansiyel gücü, bilinçli bir şekilde, tanımaktadırlar. Bu nedenle sahip olunan gücün ortaya konmasını önlemek amacıyla örgütleri baskı ve denetimi altında tutmak istemektedir.

Bu amaçla uygulanan yöntemlerden biri; örgütler üzerinde her türlü baskıyı kurarak örgüt bilincini geriletmek, yanlış bilinç aşılama, örgütü toplumsal süreçlerden soyutlamak dolayısıyla üye/örgüt bağıni koparıp yabancılaşmayı derinleştirmektir. Bu kapsamda, çoğu zaman örgütler, ilgi alanı dışına çıkma, gereksiz konularla uğraşma, yetki aşımı, siyaset yapma vb. şekilde suçlanarak eylem alanları daraltılmak istenmektedir. Oysa bir örgüt, toplumu dolayısıyla üyelerini doğrudan etkileyen tüm sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel vb. olay ve olgularla ilgilenmek, üyeleri adına, müdahale etmekle yükümlü bulunmaktadır.

Başka bir yönden egemen ideoloji; örgütleri çeşitli yöntemlerle etkileyerek sistemi içselleştirmelerini sağlayıp sistemin bir parçası haline getirmeye çalışmaktır. Ülkemizde, bu amaca yönelik olarak sivil toplum örgütleri, ideolojik yandaş konumlu örgütler yaratma vb. girişimlerle bir hayli yol alındığı herkes tarafından bilinen bir gerçekliktir.

Bu açıdan bakıldığında; örgütler için eylemin asıl amacı, toplumsal süreçleri etkisi altına alan olay ve olguların toplumsal çıkarlarla çelişen, çatışan yönlerinin, daha

açık bir ifadeyle toplumda hangi sınıf ve katmanlar çıkarına işlediğinin, açıklığa kavuşturulup ortaya konması olmaktadır.

Meslek etikleri ya da mesleki davranış ilkeleriyle, üyelere iş yaşamında, daha önce belirtilen kural ve ilkelere uyarak mesleğin onurunu koruma, güveni artırma vb. bir çok sorumluluk yüklenmektedir. Buna karşın, çalışanların iş güvencesinden yoksun olmaları, işsizlikle insanın, üretim alanı dışına itilerek varlık nedeninin ortadan kaldırılması, pek çok konuda ayrımcılık, sendikasıızlaştırma, baskı olarak ailelerin ayrılması vb. bir çok temel insan haklarının çiğnenmesi ya da üretim alanlarında hiç gündeme alınmaması, hiçbir zaman, etik sorunlar olarak kabul edilmemektedir. Piyasa güçleri, iş alanları için etik kodlar üretirken bu konulardaki, temel etik değerleri hiç gündeme almamaktadır. Demokratik yapıdaki meslek örgütleri piyasa dışı örgütlenmelerdir, bu nitelikleriyle piyasa kurumları ya da piyasa türü örgütlenmelerle amaç ve ideolojik açıdan ortak yanları bulunmamaktadır.

Bu nitelikleriyle demokratik meslek örgütleri, yaşanan etik dışı uygulamaları göz önüne alarak, üyelerini, çizilen etik kodlar çerçevesinde denetim ve kontrol altına alma yoluna girmemelidirler.

Bu soruna Harun Tepe daha önce söz edilen makalesinde açıklık getirmektedir. Düşünür, işletmelerin birer kazanç amaçlı kuruluşlar olduklarını, bunun da doğal olduğunu, belirttikten sonra ne pahasına kazanç, kazanç mı, çalışanlar mı işletme için önceliklidir? sorularından sonra “kar ve insanlık ya da etik değerler birlikte korunabilir mi?” sorusunu sormaktadır. Harun Tepe, “iş etiği terimi yerine, iş dünyasının etik sorunlarından, etik sorunlardan söz etmek daha yerinde olacaktır” diye belirttikten sonra “çünkü etik tektir, tek bir bilgi disiplini” görüşünü dile getirmektedir.[59] s.2-4 Bu görüş doğrultusunda, örgütlerin hedefleri etik kategoriler üretmek yerine, mesleklerinin ve meslektaşlarının etik sorunlarıyla uğraşmalarının daha doğru olacağı kanaatını taşıyoruz. Mühendislik alanlarının etik sorunları kapsamında siyasi ve ekonomik baskılar ve yaptırım uygulamaları da bulunmaktadır. Bu konularla ilgilenmek, üyelerin mesleki kariyerlerini geliştirmelerine olanak sağlayacak, güven içinde çalışabilecekleri bir ortamının yaratılması, bütün bunlar için de ülkede demokrasinin yaşam biçimine dönüşmesi uğruna mücadele vermek, örgütlerin temel görevleri kapsamında bulunmaktadır.

Toplumsal yaşamda giderek çoğalan çelişkilerin sergilenip açıklığa kavuşturulması, yaşanan gerçekliklerin eleştirel açıdan değerlendirilmesi sorunların daha anlaşılır hale gelmesini sağlayacaktır. Örgüt toplumda öne çıkarılan değer ve düşünce sistematiklerini, bu temelde yaratılmak istenen ekonomik, toplumsal, siyasal kültürel yapıları, bunların dayandığı ideolojiyi, kimi gelenek, görenek diye tabulaştırılan

değer yargılarını derinlemesine sorgulayarak ulaştığı bilgileri kamuoyuna aktarıp onu aydınlatmalıdır. Böylesi bir çaba ve görev üyenin altından kalkabilme ve yaratılan sorunları tek başına göğüsleme yeteneği ve gücünün boyutlarını aşmaktır. Bu ortamda, sistemin, üyenin üzerinde yoğunlaşan baskılarına karşı örgütler karşı duruşu sergileyecek en önemli demokratik direnç ve güç odağı olmaktadır.

Mühendislerin kimlik ve kişiliği, mesleki eğitimlerinin yanında, çok yönlü etkileşimlerin yaşandığı süreçte oluşmaktadır. Dolayısıyla mühendislerin kimliğine, mesleki kimliği de içine alan, çok geniş açıdan bakmak gerekmektedir.

Ahmet İnam, mühendisliği yaşamı geliştirme sorunu, bir anlamda yok olmaya direnme çabası olarak tanımlıyor ve: “mühendislik sorununun yalnızca “teknik”, yalnızca “bilimsel” boyutları yoktur. İnsanın yaşamıyla ilgilidir: mühendis, yaşamın hemen hemen her alanında teknik sorunlarla baş etmeye çabalarken, bu sorunların içinde yer aldığı **yaşama bağlamını** fark etmelidir. Sorun nasıl bir yaşamın, nasıl bir dünyanın sorunudur? Bu sorunu çözerken kime, ne adına hizmet etmekteyim?” görüş ve sorusunu sorduktan sonra şöyle devam ediyor: “Ben işimi yaparım, geri-sine karışmam anlayışıyla yapılan iş yarım iştir, eksiktir, özürdür. Etik sorunlar, mühendislikten, mühendisliğin sorunlarından soyutlanamaz. Etik sorunlar, mühendislik etiği bağlamında konuşursak, yaşama sorunlarıdır. Nasıl yaşayacağım, nasıl yaşamalıyım, nasıl güzel bir insan olabilirim? Bu dünyayı nasıl zulümden, sömürden, hastalıklardan, doğa afetlerinden bağımsız hale getirebiliriz sorularıyla dile getirilen sorulardır”.[73]

Ahmet İnam’ın sorduğu sorular doğrudan insanın, özellikle eğitilmiş insanın bilincini sorgulamaya yönelik arayışı ortaya koymaktadır.

Bu soruya yanıt verebilecek insan, başka bir ifadeyle üye tabanı, verilenle yetinmeyen, bütün olay ve olguları bilimsel temelde ve eleştirel aklın ışığında şüphecî bir yaklaşımla sorgulayan, eleştiren, mesleki ve toplumsal varlığının bilincinde kimlik ve kişilik sahibi bir insanın bütün özelliklerine sahip olandır. Böylesi bir üye tabanının oluşması, davranış kalıpları çerçevesinde denetlenip yönlendirilen üyelerle değil, demokratik bir ortamda eğitilme ve toplumsallaşma olanağı bulmuş kadroları yetişmesiyle mümkündür. Özerk bir kimlik ve kişilik yapısına sahip üye, yaşamın her alanında ve her türlü eylemde etik ve ahlaki değerleri koruyan etik ilişkiler kurma erginliğini kazanmış bir insan olarak eylem alanında yer alacaktır.

Bu nedenle örgütün görevi; yolsuzlukları önlemeye katkı koyma amacıyla, üyelerine ahlaki sorumluluklar adı altında kodlar belirleyerek onların davranışlarını denetim altında tutmaya indirgenmemelidir. Bunun yerine örgütün, sahip olduğu güç ve

demokratik yetkilerini iki temel eksen doğrultusunda yoğunlaştırması gerektiğini düşüncüyöruz;

Bunlardan birincisi, üyenin toplumsallaşma sürecine, mesleki bilgi, birikim, yetenek, kimlik ve kişiliğini geliştirmesine, bir özne olarak toplumsal konumu ve değeriinin bilince çıkarmasına katkı koymak.

İkinci olarak; Üye-örgüt bütünselliği içinde, topluma egemen güç odaklarının toplumu yozlaştıran, kural tanımaz, baskıcı, zorba tutum ve davranışlarına karşı mücadeleyi geliştirmek.

Yozlaşmaya karşı mücadelede başarı, yozlaşmanın yarattığı sonuçları düzeltme yerine, yozlaşmayı durmadan üreten ana kaynağın hedeflenmesiyle mümkün olabilecektir.

Örgütler konusunda burada dile getirmek istediğimiz son bir konu, örgüt kültürünün korunması ve geliştirilmesidir. Örgüt, kendi işleyiş sistematığı içinde, her türlü tutum ve davranışı yazılı kurallarla belirlemeden daha çok, demokratik geleneklerin, daha geniş kapsamıyla kültürel değerlerin bağlayıcı olmasını ön plana çıkarmalıdır. Kültürel değerler yasalardan, yönetmeliklerden çok daha uzun ömürlü ve bağlayıcı bir niteliğe sahiptirler.

Örgüt Yöneticileri

Örgüt soyut bir kavramdır, insan varlığıyla, insanın eylem ve emeğiyle bir güce dönüşmektedir. Örgütün hedefleri doğrultusunda elde edeceği başarı, temsil ettiği insan gücünün bilgi ve bilinçle ortaya koyacağı eylemin başarısına bağlı olacaktır. Bu durumda yaşanan sorunlar karşısında nasıl bir örgüt sorusu aslında, eylemi ortaya koyacak üye ve yöneticiye yönelik bir soru olmaktadır.

EMO yayını Etik, Ahlak ve Meslek İlkeleri kitabımızda, yönetici kadrolar konusunda şu görüşlere yer verilmiştir: “Yönetim kurulları örgütün soyut tüzel kişiliğinin somutlaşan varlığı ve onu temsil yetkisine sahip en sorumlu organıdır. Örgütü amaçlarına ulaştırma, bu yönde gerekli tüm ilişkileri kurup geliştirme yükümlülüğü ve sorumluluğunu taşımaktadır.

Yönetim Kurulu, Onur ve Denetim Kurulları; genel kurulun mesleği temsil etme yetki ve onuruna yaraşır gördüğü kişileri seçerek oluşturduğu ve yetkiyle donattığı kurullardır.

Genel kurullar tarafından yetkilendirilmenin anlamı, belirli değerlere sahip olduğuna inanılan insanların, üye tarafından seçimle, bilerek, görev ve sorumluluğun üyeyi temsilen verilmesidir.

Burada yaratılan ilişki, örgütün sahip olduğu ve temsil ettiği değerler üzerine kurulu, ahlaki sorumluluk gerektiren etik ilişkilerdir.

Bu nedenle seçilmiş olan yöneticiler; Kendilerine verilen yetki ve onurun, gösterilen güvenin sorumluluğuna sahip olmakla, üyelere ve topluma karşı örnek oluşturacak tutum ve davranışlar sergilemekle yükümlüdürler.

Yönetim kurulları eylem alanında, ortak aklın ve gücün temsilcisi olarak yer alması gerektiğinin sorumluluğu ve bilincine sahiptir.

Yöneticiler bu doğrultuda örgütün demokratik denetim mekanizmalarının geliştirilmesinde de sorumlulukla yükümlüdürler.”[65] s.77

Meslek Örgütlerinde Üyeler

Üye, genellikle, yaşadığı ortamın, kurum ve şirketlerin dışlıları arasında sıkışmış, maddi-manevi baskı altında özgürlük alanları sınırlandırılmış, yalnızlaştırılmış dolaşısıyla özgürlüğü ve özerkliği adamakıllı kısıtlanmış durumdadır. Sorunlar içindedir, yalnızdır, sorumlulukları büyüktür, genel olarak sorunların baskısından kurtulmak için kendine sığınaklar arar, bulduğu geçici çözümler kendini daha da yalnızlaştırır. Burada sözü edilen güçsüzlük bireysel yetersizliğinden kaynaklanan bir kişilik bozukluğu değil, sistemin ve sisteme egemen güçlerin baskısı karşısındaki durumu ifade etmektedir. Bununla beraber üye, sinerjiyi (görevdeşliği) oluşturan, temel ögedir. Yalnız iken ne kadar güçsüz ise örgütlendiği, örgütlü eylemde bulunduğu zamanda o kadar güçlüdür. Bu nedenle, toplumsal sorunların çözümünde, üyenin bireysel sorumluluğunu öne çıkarıp, onu denetim ve kontrol altında tutarak sonuca ulaşmak olanaklı değildir. Üretimin kolektif niteliğinde olduğu gibi, değerlerin korunmasında da kolektif sorumluluk gerekmektedir. Toplumlarda ortaya çıkan yozlaşmanın, yağma ve talanın, rüşvetin vb. tüm değer harcamalarının önlenmesi de ancak, kolektif sorumluluk ve etik değerleri birlikte korumak ve geçerli kılmaya çalışmakla olanaklıdır. Bunun dışında üye-yönetici ve üye-örgüt bütünselini ayrıştırarak, üyeyi ahlaken sorumlu, yöneticiyi denetçi, örgütü de kontrol aygıtı konumuna düşürmek yozlaşmaya seyirci kalmadan öte bir anlam taşımayacaktır.

Mühendisler örgüt bütünselliği içinde, toplumun ve buna bağlı olarak kendinin geleceği için, sahip olduğu değerlerle dönüştürücü, geliştirici gücünü bilinçli olarak, yaşamın her alanında davranışlarına yansıtmaktan kaçınmamalıdır. Bu gücü de öncelikle, kendini daha güçlü kılacak, örgütün gelişmesi yönünde kullanmayı temel ilke olarak eylemlerine yansıtmalıdır.

SONUÇ OLARAK

Etik kavramı, belirli kategorilere indirgenmiş olarak, gündemimize yerleşti. Bu süreçte, kavramın sosyal, siyasal, ekonomik, kültürel vb. referanslarla arasında var olan diyalektik bağ ve ideolojik etkiler yeterince açıklığa kavuşturulamamıştır. Kavramın toplumsallaşmadan söylem alanına girmesi sonucu, dille düşünce arasında var olan diyalektik bağ sağlıklı bir şekilde kurulamamış, dolayısıyla konu düşünce sistemimizde, henüz, kendine bir yer edinememiştir. Ayrıca, konu üzerinde düşüncelerini dile getiren bilim insanlarının görüşleri de kamuoyunda yeterince yansıma bulamamaktadır. Bu edilgen tutum aşılarak, dildeki bu eğreti konumlanma, yerini düşüncenin dinamik, üretken süreçlerine bırakması gerekmektedir

Ünlü matematikçi Cahit Arf'ın 'Matematik, Bilim ve Sanat Nedir?' başlıklı konferansında bellemeyle ilgili olarak dile getirdiği görüşler ülkemizin geleneksel yapısını açıklar niteliktedir. Cahit Arf şöyle demektedir:

“Biz tarihimizde geri kaldığımızı gördük. Ama nedenlerini anlamaya çalışmadık. Osmanlı hiç bir zaman anlamaya çalışmadı. Bellemeye uğraştı. Belleme ise yaratıcılık getirmedir. Şimdilerde de toplumumuzda belleme eğilimi öyle yaygındır ki çocuklarımızın bir şiiri ezberlemesiyle bile övünüyoruz. Bellemenin doğal sonucu ezberleme. Bunu yenip bilimsel bilgi yaratmaktan mutluluk duymaya başladığımızda gelişeceğiz.”[74]

Bugün evrensel ve ulusal boyutta etik belletme ve belirli değerler doğrultusunda bir yönlendirme girişimi başlatılmıştır. Bu amaçla, indirgemeci, tek yönlü değerlendirmeler toplumsal gerçeklikler olarak ortaya konmakta ve kitleler yönlendirilmek istenmektedir.

Komisyonumuz konunun indirgemeci bir yaklaşımla ele alınması yerine tarihi, toplumsal bakış açısıyla ve bütünsel olarak ele alınması gereğine inanmaktadır. Bu amaçla, konuyu bütünsellik içinde ele alan çerçeve bir metin sunmaya çalıştık. Bu çerçevenin içinin, örgüt ortamlarında, eleştirel aklın ışığında ve sorgulayıcı bir yöntemle yürütülecek tartışmalarla doldurulması gerekiyor.

Bu kapsamda, tartışmalara katkı koyma amacıyla, eleştirel bir bakış açısıyla yürüttüğümüz çalışma sürecinde oluşan görüş ve değerlendirmelerimizi sunarak, konunun tartışmaya açılmasını diliyoruz.

Geliştirilen bütün eleştirilere karşın, etik çerçevesinde oluşturulan kategoriler varlığını, bir olgu olarak, sürdürmektedir. Bu konu iki temel yaklaşımla ele alıp irdelenmeye çalışılmıştır.

Bunlardan birincisi; Kapitalist sistemin egemen düşünce sistematığı içerisinde ve sistemin “yeniden yapılanma” adı altında YDD ya da Küreselleşme sürecinde kendini etik temelde ifade etme anlayışıdır.

Bu anlayış insanın mutluluğu, sağlığı, güvenliği ve refahını demokrasi içinde gerçekleştirme iddiasıyla, kendi değer yargılarını, küresel boyutta toplumların değerler sistemine katma ve bu temelde bir ahlak anlayışını yerleştirmek istemektedir. Bu çabada özne, bir otorite olarak, ortada gözükmekte ya da otoritesini emekçi kesimlerle paylaşır gözükmektedir. Bunu da, dünyayı elbirliğiyle yaşanır hale getirmek için insanların, iş yaşamında, meslek etiği kurallarına uymaları, bu alanda ahlaki sorumluluk yüklenmeleri gerektiği şeklinde formüle etmektedir.

İkinci görüş ise, buna karşıt olarak, etik kategorileri çalışanlar üzerinde kurulmak istenen bir tahakküm ve kontrol aracı olarak kabul etmekte ve bu girişimi kapitalist sistemi, küresel boyutta, rasyonalize etmeye yönelik bir çaba olarak değerlendirmektedir. Bu düşünce sistemi, insanı özne, etiği ise, insanı özgürleştirici, geliştirici değerler sisteminin temeli olarak ele almaktadır. Bu nedenle etik değerler üzerinde bir otoritenin varlığı ve tahakkümünün söz konusu olmaması savunulmaktadır. İnsanın tutum ve davranışlarından ahlaki olarak sorumlu tutulabilmesi için de kişiliğinin özerk yapısına saygı duyulmasını temel koşul olarak kabul etmektedir. Toplumda etik değerlerin yerleştirilmesi yönünde ortaya çıkan ideolojik farklılık; birincisinde bireysel sorumluluğun öne çıkarılmasına karşın, ikincisinde örgütsel bütünlük içinde eylemde bulunulması temel ilke olarak kabul edilmektedir.

Bu iki görüş arasında oluşturulan bir çok başka görüşler de olmasına karşın bunların önemli bir kısmı toplumcu baktığını sanan ama Kapitalist görüşe hizmet eden anlayışlardır.

Altını hep çizmeye çalıştığımız gibi, yaşama geçirilmek istenen sistematik, etik adı altında tanımlanmaktadır. Biz çalışmamızda bu tanımlamaya karşı çıkarak meslek etiği yerine meslek ilkeleri teriminin kullanılmasını savunmaktayız. Bu önerme karşısında, vurgulanmak istenen sistematığın adına meslek etiği veya meslek ilkesi denmesi arasında önemli bir farkın olup olmadığı ya da bir anlam ifade edip etmeyeceği sorusuna ilk bakışta, ulaşılabilecek hedef açısından, bir farkın olmadığı yanıtı verilebilir. Bununla beraber ulaşılmak istenen hedefler açısından siyasal, hukuksal, ekonomik yaptırımların uygulamaya konması kaçınılmaz bir zorunluluk olmasına karşın, sistematığın etik kategorisi olarak sunulmasının ana nedeni etik kavramının taşıdığı anlam yükünden, etiğin bağlayıcı niteliğinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle sorun ifade şeklinde değil, sorunsalın içeriğinde yatmaktadır.

Sorun, tarihi, toplumsal ve dinamik bir süreç olan etiği, kişi ve grup çıkarları doğrultusunda dilediği gibi değiştirilebilen değer yargılarına dönüştürme keyfiliğini kabul edip etmemede; halkın düşünce sistematüğinden boş zamanlarını değerlendirmeye kadar bütün eylemlerinin belirli güç odaklarınınca yönlendirilmesi girişimlerine karşı ortaya çıkmaktadır.

Sorun, bütün bu baskılarla yabancılaştırılan halkın, elinde kalan tek gücü, kendi değerlerini yaratma gücünü, kısaca kendi iç dinamikleriyle, kendini yenileme, geliştirme, özgürleşme ve özerkleşme olanaklarını yaratan etik değerler oluşturma sürecini sonlandırma girişimlerinde ortaya çıkmaktadır.

Buna paralel olarak kapitalizmin insanlığı, evrensel boyutta, kendi değer yargılarını egemen ahlak sistemi olarak kabul ettirmeye zorlamasının ahlaki bir davranış olup olmadığı sorusunda ortaya çıkmaktadır.

Etik ve ahlak bir erdem ifadesi olarak, tartışmasız, herkesin benimsediği, sahiplendiği hatta pek çok suçun hoşgörüsüyle karşılanması için töresel değerler gerekçe gösterilerek, ahlaki davranışta bulunulduğu kanıtlanmaya çalışılmaktadır. Etiğin sahip olduğu değerlerden dolayı, bugün toplumdaki yozlaşma, yozlaştırılan etik değerlere yeniden değer atfedilerek aşılma istenmektedir. Bu kadar değer verilen kavramın, neden belirli çıkar gruplarının amacına göre eğilip bükülmesine, iğinin boşaltılarak yozlaştırılmasına toplumun seyirci kalması istenmektedir?

Bu olumsuzluklara karşı etik kavramının gerçek anlamıyla sahiplenilmesine, dikkatli kullanılmasına ve yıpratılmamasına vurgu yapmak istiyoruz.

Bazı değerlerin altını bir kez daha çizmek gerekmektedir. Şöyle ki:

Etik değerler, tarihi ve toplumsal olarak oluşan dinamik süreçlerin ürünüdür, bir otoriteye bağlı olarak yaratılamazlar ve hazır ahlak reçeteleri değildir, ihraç ve ithal edilemezler; buna karşın etik kategoriler kapitalizmin merkezlerinde, otoriteye bağlı olarak oluşturulup küresel boyutta ihraç edilmeye çalışılmaktadır.

Etiğin toplumda geçerli değer haline gelebilmesinin koşulu, insanın baskılardan kurtulup özgürleşmesiyle, özerk kişiliklerin gelişmesiyle mümkün olacaktır. Özgürleşen insan neyi, nerede ve nasıl yapacağını, karşılaştığı sorunların içinden nasıl çıkabileceğini, gereksinim duyduğu bilgiye nasıl ulaşacağını ve bütün bunları nasıl kullanacağını bilen, kimsenin baskısı altında kalmadan karar verme gücüne sahip insandır.

Bunun karşıtı olarak, kişiliği baskı altına alınmış, karar süreçlerinde başkasının iradesine bağımlı, karşılaştığı sorunları eline tutuşturulmuş şablon değerlere göre

çözmeye çalışan, kısaca yaderkleştirilmiş, edilgen konuma düşürülmüş insanlarla hiçbir sorunun çözülebileceğine inanmıyoruz.

Konulara bu bakış açısıyla yaklaşıyoruz. Yoksa, meslek etiği kategorilerine, nasıl olsa etik dışı davranışlar önlenemez düşüncesiyle, karşı çıkıyor değiliz. Etik dışı davranışlara seyirci kalınmasını da savunmuyoruz. Tüm sorunların çözümünün temelinde insan ögesi bulunmaktadır. Ama bu öge, insani duygulara sırt çevirmiş, çıkarı için bütün değerleri çiğneyen, yaşanan sorunların odağında ve çevresinde bulunan insanları tanımlamamaktadır..

Bütün bunlara karşın, insanlığın, kendi varlığının ve yaşamın bilincine varmış, yaderkliği aşarak özgürleşme potansiyelini taşıyan, özerk ve eylemli insanın ortaya çıkması gerekmektedir.

Bu insanın var olmasında, yine insanın birikmiş gücünü temsil eden demokratik, örgütlü yapıların sahip olduğu potansiyel enerjiyi sinerjiye çevirerek eylem alanına çıkmasının gereğine inanıyoruz.

KAYNAKÇALAR

ALINTI YAPILAN KAYNAKLAR

- [1] Harun Tepe, **Bir Felsefe Dalı Olarak Etik**, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Etik Sayısı, Felsefe Sanat ve Kültür Yayınları, 2 Baskı, Ankara,1999,
- [2] Sabih Tansal, **Mühendislikte Etik**, MÜDAK 1. Ulusal Mühendislik Kongresi, Foça/İzmir, 21-22 Mayıs 2004,
- [3] TMMOB Mühendislik Mimarlık Kurultayı, **Mühendislik Mimarlık Mesleki Davranış (etik) Kuralları** (ilk Taslak) TMMOB, Ankara, 1999,
- [4] **Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun** (Kanun No:5176, Kabul Tarihi:25.5.2004, Resmi Gazete Yayın Tarihi: 07.06.2004) ve etik ilkelere uyulması hakkındaki Başbakanlık Genelgesi **1 Aralık 2004, sayı 25657, Genelge No: 2004/27**
- [5] TÜSİAD, **Devlette Etikten Etik Devlete:Kamu Yönetiminde Etik**, TÜSİAD Devlette Etik Altyapı Dizisi No:1 Yayın No: TÜSİAD -T/2005-11/412, İstanbul, Kasım 2005
- [6] Hülya Yetişken, **Dünyada Yaşanan Sorunlara ve Küreselleşmenin Olumsuz Sonuçlarına Çözüm Getirmede Felsefi Etiğin Önemli Rolü**, Cumhuriyet Gazetesi , XXI. Dünya Felsefe Kongresi, Felsefe Özel Eki, 26.09.2003
- [7] İonna Kuçuradi, **XXI. Dünya Felsefe Kongresi, Felsefe Özel Eki**, Cumhuriyet Gazetesi, İstanbul, 26.09.2003
- [8] Andre Lalande, **Kısa Gerekçeli Pratik Ahlak**, Çev. M. Coşkun Değirmencioğlu, Eğitim Dizisi, MEB Yayınları, İstanbul, 1995, ISBN 975.11.0954.X,
- [9] Tüten Anğ, **Hangi Ahlaksal Değerlerle**, Cumhuriyet Gazetesi, İstanbul, 15.05.1999,
- [10] Ray Billington, **Felsefeyi Yaşamak, Ahlâk Düşüncesine Giriş**, Çev. Abdullah Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1997,
- [11] Annamaria Piepper, **Etiğe Giriş**, Çev. Veysel Ataman, Gönül Seyer, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1999
- [12] Ali Püsküllüoğlu, **Arkadaş Türkçe Sözlük**, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 1997
- [13] Bediha Akarsu, **Felsefe Terimleri Sözlüğü**, İnkılap Yayınları 7. Baskı, İstanbul, 1998
- [14] Erdem Aydın, **Tıp Etiğine Giriş, Deontoloji Tıp Etiği ve Tarihi A.D.**,
- [15] Ahmet İnam, **Doğu Batı Düşünce Dergisi, Etik Sayısı**, Felsefe Sanat ve Kültür Yayınları, 2 Baskı, 1999,
- [16] Karl Marx, **Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı**, Çev. Sevim Belli, Sol Yayınları, Ankara, Kasım 1974,

- [17] Michel Foucault, **Özne ve İktidar, Seçme Yazılar**, Çev. Işık Ergüden, Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2005,
- [18] Ali Artun, **Fordizm ve Mühendisliğin Dönüşümü**, TMMOB Yayınları, Ankara, 1999,
- [19] Richard Sennett, **Karakter Aşınması, Kapitalizmde İşin Kişilik Üzerine Etkileri**, Çev. Barış Yıldırım, Çev. Barış Yıldırım, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2002
- [20] George G. Brenkert, **Marx'ın Özgürlük Etiği**, Çev. Yavuz Alogan, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998
- [21] Frederich Engels, **Anti-Dühring**, Çev. Kenan Soner, Sol Yayınları, İlkay Basımevi. 2. Baskı, Ankara, 1977
- [22] Elias Canetti, **Kitle ve İktidar**, Çev. G. Aygen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1998,
- [23] Barlas Tolun, **Toplumbilimlerine Giriş**, Murat ve Adam Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 1996,
- [24] Yasin Ceylan, **Din ve Ahlak**, Doğu Batı Düşünce Dergisi, **Etik Sayısı**, Felsefe Sanat ve Kültür Yayınları, 2 Baskı, Ankara, 1999,
- [25] Anthony Giddens, **Sosyoloji**, Çev. Cemal Güzel, Hasan Özel, Ayraç Yayınevi, İstanbul 2002,
- [26] C. Wright Mills, **İktidar Seçkinleri**, Çev. Ünsal Oskay, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1974,
- [27] Jürgen Habermas, **Öteki Olmak, Ötekiyle Yaşamak**, Çev. İlkur Aka, YKY 3. Baskı, İstanbul, 2004
- [28] Zeynep Atikkan Gültekin, **İş Ahlakı sayısı**, Görüş Dergisi, Ocak 2001,
- [29] Noam Chomsky, **Dil ve Sorumluluk**, Çev. H. Özasya, Ekin Yayınları İstanbul 2002, ISBN 9758087363
- [30] Aydın Aybay, Cumhuriyet Gazetesi, 2 sayfa, İstanbul, 25.07.2003
- [31] Salim Uslu, Görüş Dergisi, **İş Ahlakı sayısı**, Ocak 2001
- [32] Özer Ozankaya, **Temel Toplumbilim Terimleri Sözlüğü**, Savaş Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 1984
- [33] İhsan Karababa, **KMO'nun 50. Yılı**, Kimya Mühendisleri Odası Yayınları, Ankara, 2006
- [34] J. Ullmann, Alfred Sauvy, Alain Girard, **Eğitim**, MEB Düşün Bilim Sanat Dergisi, Sayı 1, 1979,
- [35] Orhan Hançerlioğlu, **Felsefe Ansiklopedisi Sözlüğü**, Remzi Kitapevi, İstanbul, 1992,
- [36] Joseph Fichter, **Sosyoloji Nedir?**, Çev. N. Çelebi, Attila Kitabevi, Ankara 1996,

- [37] Brian Fay, **Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi**, Çev.İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2001,
- [38] Şafak Ural, **Teknik, Teknoloji ve Değerler**, III Teknoloji Kongresi Bildirileri, Tübitak Yayınları, Ankara, 2000,
- [39] İoanna Kuçuradi, **Etik**, Türk Felsefe Kurumu, Ankara, 1999,
- [40] Taner Timur, **Sürüden Ayrılanlar** İmge Kitapevi, Ankara, 2000
- [41] John O'Neill, **Piyasa, Etik, Bilgi ve Politika**, Çev. Şen Süer Kaya, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2001,
- [42] TEDMER web sayfası (<http://www.tedmer.org.tr/page.asp?pageID=1069>)
- [43] TÜBA Bilim Etiği Komisyonu, **Bilimsel Araştırmalarda Etik ve Sorunları**, TÜBA Yayınları, Ankara 2002, ISBN 975.8593-12-9,
- [44] MÜDAK web sayfası (<http://mudek.me.metu.edu.tr/>)
- [45] Seyhan Uygur Onbaşıoğlu, **Mühendislikte Etik**, MÜDAK 1. Ulusal Mühendislik Kongresi, Foça/İzmir, 21-22 Mayıs 2004,
- [46] Erdal Cengiz, **Törebilimde Değer ve Ölçüt Sorunları**, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Etik Sayısı,
- [47] Gordon Marshall, **Sosyoloji Sözlüğü**, çev. O. Akınay, D. Kömürcü, Bilim ve Sanat, Ankara 1999,
- [48] Karl Marx, **Kapital**, çev. Aleattin Bilgi, Sol Yayınları, 2. Baskı, Ankara 1978,
- [49] Ahmet Haşim Köse, Ahmet Öncü, **Kapitalizm, İnsanlık ve Mühendislik, Türkiye’de Mühendisler**, TMMOB Yayını, Ankara 2000,
- [50] **TMMOB Demokrasi Programı**, TMMOB Yayınları, Ankara, 1998
- [51] Cumhuriyet Gazetesi, İstanbul, 16.06.2005,
- [52] Herbert G. Hicks, **Örgütlerin Yönetimi Hakkında**, Çev. Osman Tekok, Birol Bimin, Ankara İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi İşletme Yönetimi Kürsüsü,1972,
- [53] İzzettin Önder, Cumhuriyet Gazetesi, 7 Mart 2006
- [54] Sabih Tansal ile Söyleşi, **Gençlerin etik kulüplerine iş dünyası büyük destek veriyor**, Hürriyet Gazetesi Pazar Eki, 2 Ekim 2005,
- [55] Zafer Çağlayan, **26. Ekonomik Forum**, TOBB’dan Haberler Dergisi, Ankara, Kasım 2005,
- [56] A. Ümit Berkman, **Kamu Yönetiminde Yolsuzluk ve Rüşvet**, Türkiye Ortadoğu Amme İdaresi Yayınları, Ankara, 1983,
- [57] Abdulkadir Yücelman, Cumhuriyet Gazetesi, İstanbul, 26.07.2005,

- [58] **Türkçe Sözlük** ,Türk Dil Kurumu Yayınları, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1983,
- [59] Harun Tepe, **Çalışma İlişkileri ve Etik**, TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, Sayı: Ekim-Kasım-Aralık 2003,
- [60] Ali Sirmen, Cumhuriyet Gazetesi, İstanbul, 09.03.2006,
- [61] Yıldırım Türker, **Radikal İki Gazetesi**, İstanbul, 13.11.2005,
- [62] Necla Yıkılmaz, **Yeni Dünya Düzeni ve Çevre**, Sosyal Araştırmalar Vakfı, Ankara, 2003,
- [63] Yasin Ceylan, Doğu Batı Düşünce Dergisi, **Küreselleşme Sayısı**, Sayı:2,Felsefe Sanat ve Kültür Yayınları, 2 Baskı, Ankara, Şubat-Mart-Nisan 2002,
- [64] Mübeccel B. Kıray, **Hayatımda Hiç Arkaya Bakmadım**, Bağlam Yayınları, İstanbul 2001
- [65] EMO Etik Komisyonu, **Etik Ahlak ve Meslek İlkeleri**, Elektrik Mühendisleri Odası, EMO Yayınları, Ankara, Nisan 2004, ISBN 975.395.753.X,
- [66] Seyhan Uygur Onbaşoğlu, Örgen Uğurlu, **Mühendislik ve Etik** adlı panel, Makine Mühendisleri Odası 26.Dönem Şube ve Temsilcilik Söyleşileri-II, MMO Yayınları, İstanbul,Nisan 2005, ISBN 975.395.815.3
- [67] Hatice Nur Erkızan, **Küreselleşmenin Tarihsel ve Düşünsel Temelleri Üzerine**, Küreselleşme Sayısı, Doğu Batı Dergisi, Şubat Mart Nisan 2002,
- [68] Alain Badiou, **Etik**, Metis Yayınları, İstanbul, 1. Basım, Mart 2004
- [69] Şahin Yenişehirlioğlu, **Doğu Batı Düşünce Dergisi**, **Etik Sayısı**, Felsefe Sanat ve Kültür Yayınları, 2 Baskı, 1999,
- [70] Mine Anğ Küçükler, **Bilim-Bilim Etiği-Ahlak**, Cumhuriyet, 07.04.2006
- [71] Jean Bruller Vercors, **İnsan ve İnsanlar**, Çev. Sebahattin Eyüboğlu, Azra Erhat, Vedat Günyol, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 3. Baskı, 1998,
- [72] Daniel Katz-Robert L.Kahn, **Örgütlerin Toplumsal Psikolojisi**, Çev. Halil Can- Yavuz Bayar, TODAİ Yayını, Ankara, 1972
- [73] Ahmet İnam, **Gönülden Bilime**, Cumhuriyet Gazetesi Bilim Teknik eki Sayı 952, İstanbul, 18.06.2005,
- [74] Cahit Arf, **Bilimsel tutkudan bilim felsefesine**, Cumhuriyet Gazetesi Bilim Teknik eki Sayı 210, İstanbul, 23.03.1991,

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- A. Giddens, Sosyoloji, **Eleştirel Bir Giriş**, Çev. Ülgen Yıldız, Phoenix Yayınevi, Ankara, 2001
- Ahmet İnam, Gönülden Bilime, **Mühendislik mi?, Mühendisletik mi?**, Cumhuriyet Gazetesi Bilim Teknik Eki, Sayı:952, İstanbul, 18 Haziran 2005
- Ahmet İnam, **Teknoloji Bilim İlişkisinin İnsan Yaşamındaki Yeri, Teknoloji**, TMMOB Yayınları, Ankara, 2004,
- Ahmet İnsel, **Din Ahlak ve Erdem Söylemi Karşısında Özgürlükçü Sosyalistler**, Birikim Dergisi Sayı 78, İstanbul,
- Bediha Akarsu, **Dil-Kültür Bağlantısı**, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 1998
- Baha Kuban, **Teknoloji ve Toplumsal Denetim, Teknoloji**, TMMOB Yayınları, Ankara, 2004,
- Bertrand Russell, **Sorgulayan Denemeler**, Çev. Nermin Arık, Tübitak Yayınları, Ankara, 2005
- Brian Fay, **Çağdaş Sosyal Bilimler Felsefesi**, Çev.İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 2001,
- C. Wright Mills, **Toplumbilimsel Düşün**, Çev. Ünsal Oskay, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1979,
- Coşkun Can Aktan, **Ahlaki Yeniden Yapılanma ve Toplum Ahlaka Doğru**, Düşünce ve Toplumsal Gelişim Derneği Yayını, Temmuz 1999
- Doğan Cüceloğlu, **Miş gibi Yaşamlar**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2005
- Doğan Cüceloğlu, Bilim, **Teknoloji ve Toplum Kürsüleri**, Cumhuriyet, Bilim ve Teknoloji Dergisi, Sayı 210, 1991
- EMO Etik Komisyonu, **Etik Ahlak ve Mesleki Davranış İlkeleri Tartışma Metin Taslağı**, Ankara,
- EMO Etik Komisyonu, **Etik Eğitimi**, I. Elektrik Elektronik Bilgisayar Mühendislikleri Eğitimi Sempozyumu, Ankara,2003
- EMO Etik Komisyonu, **Etik Eğitimi**, II. Elektrik Elektronik Bilgisayar Mühendislikleri Eğitimi Sempozyumu, Samsun, 2005
- Erdal Cengiz, Doğu Batı Düşünce Dergisi, **Küreselleşme Sayısı**, Şubat Mart Nisan 2002,
- Ethem Çalık, **Suç ve Cezaların Şahsileştirilmesi ve Cimiyet Tipi Münasebetleri Üzerine Bir İnceleme**, MEB Eğitim Dizisi, Yayın No: 2832, İstanbul, 1996, ISBN 9751109531,
- Felicity Haynes, **Eğitimde Etik**, Çev. Semra K. Akbaş, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2002

- Hacer Ansal, **Dünyada Teknolojik Değişim ve Mühendisler**, Toplum ve Bilim Dergisi, Birikim Yayınları, İstanbul, Yaz 2000
- Haldun M. Özaktaş, **Bilim, Bilim Politikası ve Üniversiteler**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1997
- Haldun M. Özaktaş, **Mühendislik ve Mimarlık Davranış İlkeleri Hakkında Görüşler**, TMMOB, Ankara, 1999
- Hannah Arendt, **İnsanlık Durumu**, çev. Bahadır Sina Şener, İletişim Yayıncılık, İstanbul, 2000
- Harry K. Wells, **Emperyalizmin Felsefesi Pragmatizm**, Çev. Tahsin Yılmaz, Sorun Yayınları, İstanbul, 2003
- Harun Tepe, **Etik ve Meslek Etikleri**, Türk Felsefe Kurumu, Ankara, 2000,
- Haşim Köse, Ahmet Öncü, **Toplum ve Bilim**, Birikim Yayınları, Yaz 2000, sayı 85
- İoanna Kuçuradi, **Söyleşi** Çev. Y. Kayıran, Cumhuriyet Gazetesi Felsefe Eki, İstanbul, 29.10.2003
- James G. March- Herbert A. Simon, **Örgütler**, Çev. Ö.Bozkurt- O.Onaran, TODAİ Yay. No:144, Sevinç Matbaası, Ankara, 1973
- John W. Gardner, TMMOB MMO, III. Ulusal Tesisat Mühendisliği Kongresi, İzmir, 1999
- Macit Toksoy, TMMOB Makine Mühendisleri Odası, III. Ulusal Tesisat Mühendisliği Kongresi, İzmir, 1999
- Mihallo Markoviç, **Hümanizm ve Ahlak Felsefesi**, Çev. Ali Ünlü, Toplumsal Düşün Yayınları, İstanbul, 1998
- Mustafa Güney, **Süreğiden Felsefe Üzerine Bir Deneme**, Karahan Kitapevi, 1. Baskı, Adana, 2004,
- Nermi Uygur, **Dilin Gücü**, Yapı Kredi Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 1997
- Nermi Uygur, **Felsefenin Çağırısı**, Yapı Kredi Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2001
- Niccolo Machiavelli, **Prens**, Çev. Rekin Teksoy, Oğlak Yayıncılık, İstanbul, 1999
- Noam Chomsky, **Dil ve Sorumluluk**, Çev. H. Özasya, Ekin Yayınları İstanbul 2002,
- Osman Özsoy, **Türkiye’de Seçmen Davranışları ve Etkin Propaganda**, Afa Yayınları, İstanbul, 2002
- Önay Sözer, **Felsefenin ABC’si**, Simavi Yayınları, İstanbul, 1992
- Pars Tuğlacı, **20. YY. Türkçe Sözlük**, Okyanus Yayınları, İstanbul,
- Ragıp Duran, **Burası Dünya Polis Radyosu!**, Global Medya Eleştirileri, Yapı Kredi Yayınları, No: 1152, İstanbul, 2001, ISBN 9750800427,

- R.M. Hare, **Yeni Düşünce Adamları, Ahlak Felsefesi**, Çev. Rona Abay, MEB Yayınları, İstanbul, 1979
- Richard Sennett, **Kamusal İnsanın Çöküşü**, Çev. S.Durak- A.Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, II. Baskı, İstanbul, 2002
- R.M. Maalven Charles H. Pope, **Cemiyet I**, Çev: Amiran Kurtkan, MEB, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi: 332, İstanbul, 1994, ISBN 9751101174,
- Sabih Tansal, **Mühendislikte Etik**, MÜDAK 1. Ulusal Mühendislik Kongresi, Foça/İzmir, 21-22 Mayıs 2004,
- Samir Amin, **Kapitalizmin Hayaleti**, Çev. Cengiz Algan, Sarmal Yayınları, İstanbul, 1999,
- Seyhan Uygur Onbaşıoğlu, **Mühendislik Etiği Ders Notları**, Doğa Yayıncılık, İstanbul, 2003
- Seyhan Uygur Onbaşıoğlu, **Teknoloji, Etik ve Mühendis Sorumluluğu**, MÜDAK 1. Ulusal Müh. Kong. Foça/İzmir, Mayıs 2004
- Seyhan Uygur Onbaşıoğlu, V Makine Mühendisliği Sempozyumu Bildirisi, İstanbul, Kasım 2003
- Steven Lukes, **Marksizim ve Ahlak**, Çev. Osman Akınbay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1998
- Şafak Ural, **Teknoloji Uygarlığı ve Felsefe**, Makine Mühendisleri Odası 26.Dönem Şube ve Temsilcilik Söyleşileri-II TMMOB MMO Yayınları, İstanbul, Nisan 2005, ISBN 975.395.815.3
- Şafak Ural, **Epistemolojik Açardan Değerler ve Ahlak**, Doğu Batı Düşünce Dergisi, Etik Sayısı, Felsefe Sanat ve Kültür Yayınları, 2 Baskı, Ankara, 1999,
- Şerif Mardin, **İdeoloji**, Turhan Kitabevi, Ankara, 1982
- Şerif Mardin, **Türkiye’de Toplum ve Siyaset Makaleleri**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991
- TMMOB Mühendislik Mimarlık Kurultayı, **Mühendislik Mimarlık Mesleki Davranış (etik) Kuralları (ilk Taslak)** TMMOB, Ankara, 1999,
- TMMOB Mühendislik Mimarlık Kurultayı **Hazırlık Paneli**, Ekim 2001
- TMMOB Mühendislik Mimarlık Kurultayı **Mesleki Davranış İlkeleri Metinleri**, 2001
- TMMOB Mühendislik Mimarlık Kurultayı **Mesleki Davranış İlkeleri Metinleri**, 2003
- TMMOB 36. Dönem MM Kurultayı Redaksiyon Kurulunun Oluşturduğu **Mühendislik, Mimarlık Kurultayı II. Karar Taslakları**, TMMOB, Ankara, 2004
- TMMOB 37. Dönem YK tarafından 38. Olağan Genel Kuruluna sunulmak üzere Kabul edilen **Mühendislik, Mimarlık Kurultayı Belgeleri, Karar Taslakları**, TMMOB, Ankara, 2004

- TMMOB 38. Olağan Genel Kurula Sunulan **Karar Taslamları**, Ankara, 2004
- **TMMOB 50 Yaşında 1954-2004, TMMOB'nin 50. Yılında Geçmişe Bakış 50. Yılında TMMOB Örgütlülüğü**, TMMOB Yayınları, Ankara, Şubat 2005,
- **Teknoloji**, TMMOB Yayınları, Ankara, Mayıs 2004, ISBN 975.395.766.1
- TMMOB Eğitim Sempozyumu **Etik Eğitim Paneli Metinleri**, İstanbul, 1998
- Türkiye Bilimler Akademisi, Bilim ve Eğitim, Bilimsel Toplantılar Serisi:2, TÜBA Yayınları, Ankara, 2002, ISBN 9758593048,
- **Doğu Batı Düşünce Dergisi, Küreselleşme Sayısı**, Felsefe Sanat ve Kültür Yayınları, 2 Baskı, Ankara, 2004,
- Tübitak Yayınları, Ankara, 2000,
- Veysel Atayman, **Etik, Temel Kültür ve Düşünce Dizisi Derleme**, Donkişot Yayınları, İstanbul, Ocak 2005
- Yaman Örs, **Hekimlikte Etik Sorunları ve Örgütlenme, Demokratik Kitle Meslek Örgütleri**, Sağlık ve Toplum Yayınları, Ankara, 1990,
- Yıldırım Türker, Radikal İki Gazetesi, İstanbul, 13.11.2005
- Zafer Cirhinlioğlu, **Türkiye'de Hukuk Mesleği**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1997
- Zafer Cirhinlioğlu, **Meslekler ve Sosyoloji**, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1995
- Zafer Çağlayan, TOBB 26. Ekonomik Forum, Ankara, Kasım 2005
- Zeynep Atikkan Gültekin, Görüş, Ocak 2001

KOMİSYON VE ETKİNLİKLERİNDEN BAZILARI

Komisyonun Kuruluşu

38. Dönem EMO Genel Kurulu'nda elektrik, elektronik ve bilgisayar mühendislerinin çalışma alanında uyacakları, etik ilkeleri belirlemek amacıyla bir komisyon kurulması önerildi. Önerge kabul edilerek 39. ve 40. Dönem Yönetim Kurulu'na 'Etik Komisyonu' kurma yetkisi verildi.

Yönetim Kurulu konuyu mühendislik genelinde ele alıp değerlendirmek amacıyla komisyonu disiplinler arası nitelikte oluşturuldu.

Etik Komisyonu çalışmalarına 2002 yılı Eylül ayında fiilen başladı. Komisyon konuyu, ilkesel olarak, toplumsal boyutlarıyla ele alma ve ülke genelinde, olabildiğince geniş bir çevrede tartışmaya açarak değerlendirme kararına varmıştır. Bu amaçla yürütülen çalışmalar 2003 Haziran ayında 'Etik Ahlak ve Mesleki Davranış İlkeleri' adı altında tartışmaya açılmıştır.

Basılı hale getirilen tartışma metni TMMOB, EMO, bazı meslek birlikleri ve kurumlara ve üniversitelerin mühendislik birimlerine tartışılma, görüş ve önerilerini komisyonumuza iletilme ricasıyla göndermiştir.

Komisyon çalışmalarını hazırlanan taslak metinler üzerinde tartışma-değerlendirme oturumlarına dayalı bir sistematikte yürütmektedir. Bu yöntem içinde kamuoyuna sunulmak üzere oda yönetim kuruluna sunulan metinler birlikte üretilen görüşlerden oluşmaktadır.

Komisyon çalışmaları: 2004 yılında 'Etik Ahlak ve Meslek İlkeleri', 2006 yılında 'Küreselleşme, Etik Kadroları ve Örgütler' adı altında kitap olarak yayımlanmıştır.

2007 yılında 'Küreselleşme, Etik Kodları ve Örgütler' ülkede kamu üzerine yapılan çalışmalar ışığında değerlendirilerek 2. baskısı yapılmıştır.

Komisyon çalışmalarını kitap yayınları dışında konferans ve seminerlere sunumlar yaparak yürütmektedir.

Bu çalışmalar:

A-Etik alanında değişik etkinliklere katılmış ve burada söyleşiler;

Etkinlik Yeri**Etkinlik Düzenleyen/Konusu**

Gazi Üniversitesi (Maltepe Kampüsü)	EMO Ankara Şubesi-Gazi Üniversitesi (Etik)
Sakarya Üniversitesi (Üniversite Kampüsü)	EMO Kocaeli Şubesi-Sakarya Üniversitesi (Etik)
Kocaeli Üniversitesi (Üniversite Merkez Kampüsü)	EMO Kocaeli Şubesi-Kocaeli Üniversitesi (Etik)
EMO Ankara Şubesi Cihan Kayıkent Eğitim Salonu	EMO Ankara Şubesi (Etik)
Selçuk Üniversitesi (Üniversite Kampüsü)	EMO Ankara Şubesi-Selçuk Üniversitesi (Etik)
EMO Ankara Şubesi Eğitim Salonu	EMO-TMMOB Mesleki Davranış İlkeleri Çalışma Grubu
EMO Sivas İl Temsilciliği (Sivas Ticaret Odası)	EMO Ankara Şubesi (Etik)
Atılım Üniversitesi (Ahlalıbel Yerleşkesi)	EMO Ankara Şubesi,
Mesleğe Hoş Geldin Etkinliği (Otel Almira)	EMO Bursa Şubesi,
Maden Mühendisleri Odası Eğitim Salonu	Maden MO Zonguldak Şubesi-Karaelmas Üniversitesi

B-Sempozyum ve Konferanslara vermiş olduğu bildiriler;

<u>Tarih</u>	<u>Bildiri Verilen Sempozyum/ Kongre Adı</u>	<u>Bildiri Adı</u>	<u>Etkinliği Düzenleyenler /Yeri</u>
2 Mayıs 2003	EEB Mühendisliği Eğitimi 1. Ulusal Sempozyumu	Etik Eğitimi	EMO Ankara-ODTÜ- TÜBİTAK/Ankara
21 Mayıs 2004	Mühendislik Eğitimi 1. Ulusal Kongresi	Üniversitelerde Etik Eğitimi	Mühendislik Fakültesi Dekanlar Konseyi/İzmir
18-19 Kasım 2005	TMMOB Mühendislik Eğitimi Sempozyumu	Eğitim ve Dil	TMMOB (MMO Ankara Şubesi) i/Ankara
29 Mart 2005	10. Türkiye Harita ve Bilimsel Teknik Kurultayı	Mühendislik Etiği	Harita ve Kadastro Mühendisleri Odası
25-26-27 Mayıs 2005,	EEB Mühendisliği Eğitimi 2. Ulusal Sempozyumu,	Eğitim ve Dil	EMO Samsun-Ondukuzmayıs Üniv. (Elkt-Bil)
25-26-27 Mayıs 2005,	EEB Mühendisliği Eğitimi 2. Ulusal Sempozyumu,	Mühendislik ve Etik	EMO Samsun-Ondukuzmayıs Üniv. (Elkt-Bil)
25-26-27 Mayıs 2005,	EEB Mühendisliği Eğitimi 2. Ulusal Sempozyumu,	Etik Eğitimi	EMO Samsun-Ondukuzmayıs Üniv. (Elkt-Bil)
07-10 Eylül 2005	SEFI 33. Yıllık Konferansı (ODTÜ Kültür ve Kongre Merkezi)		SEFI (European Society for Engineering Education)

Yayın Yılı**Yayın Adı****Yayınlayan Yer****Basım Sayısı**

Haziran 2003	Etik Ahlak ve Mesleki Davranış İlkeleri (Tartışma Metni)	Elektrik Mühendisleri Odası	3500 Adet basıldı.
Nisan 2004	Etik Ahlak ve Meslek İlkeleri	Elektrik Mühendisleri Odası	5000 Adet basıldı.
Mayıs 2006	Küreselleşme, Etik Kodlar ve Örgütler (1. Baskı)	Elektrik Mühendisleri Odası	3500 Adet basıldı.